

บทที่ 5

แนวคิดทางการศึกษาของมุฮัมมัดบินสะหุณุนและบูรฮานุดดีน อัลซัรญูญีย์

- 5.1 แนวคิดทางการศึกษาของมุฮัมมัดบินสะหุณุน
- 5.2 แนวคิดทางการศึกษาของบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์
- 5.3 สรุปแนวคิดทางการศึกษาของมุฮัมมัดบินสะหุณุนและบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

5.1.แนวคิดทางการศึกษาของมุฮัมมัดบินสะหุณุน

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดทางการศึกษาของมุฮัมมัดบินสะหุณุน หลังจากได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์หนังสือตะอ์ลีมุลมุตะอ์ลิมของท่าน พร้อมนำหลักฐานจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษของท่านบิﷺ มาประกอบการอธิบาย ดังนี้

5.1.1 ปรัชญาและ เป้าหมายของการศึกษา

5.1.1.1 ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาหมายถึงความเชื่อหรือความคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาซึ่งแสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ทฤษฎีต่างๆเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาโดยปกติแล้วปรัชญาการศึกษาจะตอบคำถาม 2 ประการ คือ การศึกษาจะพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะอย่างไร อะไรคือความรู้ที่มีคุณค่า และมีประโยชน์ ต่อมนุษย์ ซึ่งในอิสลามคำที่มักใช้แทนคำว่า ปรัชญา หรือ philosophy คือ คำว่า หิกมะฮฺ ซึ่งหมายถึงวิทย์ปัญญา คำว่าหิกมะฮฺจะถูกกล่าวไว้ใน อัลกุรอานบ่อยครั้ง(ณรงค์รักษาเขต, 2551: 4)

เช่นใน โองการ ของซูเราะฮ์อัลบะกอเราะฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ตรัสไว้ว่า

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ

أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٦٦﴾

ความว่า“พระองค์ทรงประทาน hikmah สู่ให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรง
ประสงค์และผู้ใดได้รับ hikmah แน่แน่นอนเขาก็ได้รับความอันดี”

(อัลบะกะเราะฮะฮ์: 269)

หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์หนังสืออาคาบุลมุอัลลิมีนของท่าน
มุหัมมัดบินสะหฺนุน จึงขอเสนอแนวคิดทางการศึกษาของท่านที่เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ดังนี้

1. ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((أبما مؤدب ولي ثلاثة صبية من هذه الأمة فلم يعلمهم بالسوية

فقيرهم مع غنيهم وغنيهم مع فقيرهم حشر يوم القيامة مع الخائنين))

“ผู้สอนท่านใดที่สอนผู้เรียนตั้งแต่สามคนขึ้นไปและไม่ได้ให้
ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียนที่ยากจนกับผู้เรียนที่ร่ำรวยเขาจะถูก
รวบรวมในวันกิยามะฮ์พร้อมกับบรรดาผู้ที่ทรยศต่ออัลลอฮ์”

(Ibn Sahnun, 1972:85)

ท่านได้กล่าวอีกว่า อัลหะซันได้กล่าวว่า

((إذا قوطع المُعَلِّم على الأجرة فلم يعدل بينهم — أي الصبيان

كُتِب من الظلمة))

“เมื่อผู้สอนถูกกำหนดค่าจ้างแต่เขาไม่ได้ให้ความเสมอภาค
ระหว่างผู้เรียน เขาจะถูกบันทึกอยู่ในจำพวกที่อธรรม”

(Ibn Sahnun, 1972:85)

การให้ความเสมอภาคและความยุติธรรมต่อผู้เรียนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ
ผู้สอนที่จะต้องปฏิบัติ เพราะผู้สอนถือว่าเป็นผู้นำในห้องเรียนและผู้เรียนเท่ากับเป็นผู้ตามหรือผู้ที่
อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้สอนและผู้สอนจะถูกสอบสวนในวันกิยามะฮ์ ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((كلكم راع وكلكم مسئول عن رعيته...))

ความว่า“ทุกคนในหมู่พวกท่านเป็นผู้รับผิดชอบ และทุกคนใน
หมู่พวกท่านต้องถูกสอบสวนต่อความรับผิดชอบของเขา”

(al-Bukhari, 1986 :849, Muslim, 1996:3414)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۗ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดีและการ
บริจาคแก่ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำลามกและการชั่วช้า
และการอธรรมพระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้
รำลึก”

(อันนะหฺล 16: 90)

2. คำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย

มุฮัมมัดบินสะหฺนุน ได้กล่าวว่า

((وأكره للمعلم أن يعلم الجوّاري يخلطهم مع الغلمان لأن ذلك
فساد لهم))

“ฉันไม่เห็นด้วยที่ผู้สอนต้องสอนเด็กผู้หญิงหรือมีการปะปน
ระหว่างชายกับหญิงเพราะมันนำไปสู่ฟะساد” (การบ่อนทำลาย
และความเสียหาย) (Ibn Sahnun, 1972:117)

แท้จริงอัลลอฮ์ทรงสร้างหญิงชายให้มีความโดดเด่นในความเป็นธรรมชาติที่
แตกต่างกัน เพื่อให้แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ที่ไม่เหมือนกัน โดยอัลลอฮ์ได้ทรงสร้างผู้หญิงคนแรก (นางฮา
วาล์) มาจากซี่โครงของศาสดาอาดัม เพื่อให้เป็นคู่ครองของท่าน ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا
زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

“พระองค์นั้นคือผู้ที่ได้ทรงบังเกิดพวกเจ้าจากชีวิตเดียว (คือท่านอาดัม) และได้ทรงให้มันขึ้นจากชีวิตนั้นซึ่งถูกรองของชีวิตนั้น (คือพระนางฮาวาฮ์) เพื่อเขาจะได้สงบมันอยู่กับนาง”

(อัลอะร็อฟ: 189)

อัลลอฮ์ได้ตรัสอีกว่า

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالصَّالِحَاتُ قَنِينَاتٌ حَفِظَتْ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۗ وَالَّتِي خَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ ۖ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْرَبُوهُنَّ ۖ فَإِنِ أَطَعَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

ความว่า “บรรดาชายนั้น คือผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองเลี้ยงดูผู้หญิง เนื่องด้วยการที่อัลลอฮ์ได้ทรงให้บางคนของพวกเขาเหนือกว่าอีกบางคน และด้วยการที่พวกเขาได้จ่ายไปจากทรัพย์สินของพวกเขา บรรดาภรรยาที่ดีนั้นคือผู้จงรักภักดี ผู้รักษาในสิ่งทุกอย่างที่อยู่ลับหลังสามี เนื่องด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงรักษาไว้ และบรรดาหญิงที่พวกเจ้าหวั่นเกรงในความคดโกงของนางนั้น ก็จงกล่าวตักเตือนนางและทอดทิ้งไว้แต่ลำพังในที่นอน และจงเข้มย่นนางแต่ถ้านางเชื่อฟังพวกเจ้าแล้ว ก็จงอย่าหาทางเอาเรื่องแก่นาง แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงสูงส่งผู้ทรงเกรียงไกร

(อัน-นิซาอ : 34)

อายะฮ์ข้างต้นได้ประกาศให้ชายเป็นแก้วมูน กล่าวคือเป็นผู้คุ้มครองและผู้หาปัจจัยยังชีพในครอบครัวเพื่อสร้างความสงบสุขและความสามัคคีปรองดองภายในครอบครัว แก้วมูนหมายถึงบุคคลที่ต้องรับผิดชอบในการปกป้องผลประโยชน์ของบุคคลอื่น และได้มีรายงานจากท่านอบีสุรอยเราะห์ رضي الله عنه ว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงสตรีเพศว่า

((اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ)) رواه البخاري برقم 3331 ومسلم برقم 1468

ความว่า “พวกท่านจงกล่าวกับสตรีด้วยถ้อยคำที่ดีๆ แท้จริงแล้ว สตรีนั้นถูกสร้างมาจากซี่โครง (ที่มีลักษณะงอ) และส่วนที่งอที่สุดของซี่โครงก็คือซี่โครงด้านบนสุด ดังนั้นหากว่าท่านไปค้ำให้มันตรง มันต้องหักเป็นแน่ และหากท่านปล่อยให้มันงออยู่อย่างนั้น มันก็คงงออยู่อย่างนั้น ดังนั้นพวกท่านจงกล่าวแก่สตรีด้วยถ้อยคำที่ดี”

(al-Bukhari, 1986: 3331, Muslim, 1996: 1468)

จากวณะของท่านศาสดานี้ชี้ชัดว่าสตรีใช้ว่าจะมีความแตกต่างจากผู้ชายด้านสรีระเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้นยังมีความแตกต่างทางจิตใจและสติปัญญาอีกด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้สอนต้องเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติดั้งเดิมของผู้หญิงและผู้ชายที่อัลลอฮ์ได้สร้างมาเพราะมันจะช่วยในการใช้ชีวิตและเทคนิคการสอนที่เหมาะสมของแต่ละเพศ

3. บทลงโทษมีไว้เพื่อสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรม

มุฮัมมัดบินสะหฺนูนอนุญาตให้ลงโทษผู้เรียนภายใต้เงื่อนไขหลายประการดังกล่าวของท่านที่ได้กล่าวว่า

((أدب الصبي ثلاث درر، فما زاد عليه فُوصِصَ به يوم القيامة، وأدب المسلم في غير الحد عشر إلى خمس عشرة، فما زاد عنه إلى العشرين يُضْرَب يوم القيامة))

“การตีเด็กนั้นแค่สามครั้ง ถ้าหากว่าเกินกว่านั้นเขาจะถูกลงโทษในวันกิยามะฮ์” (Ibn Sahnun, 1972:92-93)

ท่านได้กล่าวอีกว่า ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((شرار أمتي معلما صبيانهم أقلهم رحمة لليتيم، وأغلظهم على المسكين))

“บุคคลที่เลวที่สุดในประชาชาติของฉัน คือ ผู้สอนที่ไม่มี ความเมตตาต่อเด็กและผู้มีจิตใจแข็งกระด้างต่อผู้ยากไร้”

(Ibn Sahnun, 1972:89)

5.1.1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

เป้าหมายและวัตถุประสงค์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางของอิสลามและแนวทางของการศึกษาทั่วไป เพราะเป้าหมายและวัตถุประสงค์ถือได้ว่าเป็นตัวที่สำคัญและมีบทบาทอย่างยิ่งในการที่จะกำหนดแนวทางและทิศทางในการจัดการศึกษา

ในตำราอาดาบุลมุอัลลิมีน ท่านมุหัมมัด บิน สะหุณุน มีได้กล่าวอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา แต่ท่านพูดถึงเนื้อหาหลักสูตรและมารยาทของการศึกษาที่บ่งชี้ถึงเป้าหมายของการศึกษา

จากการสังเกตหนังสือของท่านมุหัมมัด บิน สะหุณุน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป้าหมายของการศึกษาตามแนวคิดของท่าน คือ

1. เพื่อยึดมั่นในศาสนา

การเรียนการสอนอัลกุรอาน และการศึกษาความรู้ทางศาสนาทั่วไป เช่น ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ) อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) ตัฟสีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) และหะดีษ (วจนะของนบี) เสมือนกับการทำอิบาดะฮ์และเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ซึ่งในประวัติศาสตร์อิสลามตั้งแต่ยุคก่อนๆ บรรดานักปราชญ์ได้ทำการสอนศาสนาโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ แต่ได้ทำการสอนเพื่อแสวงหาผลบุญจากพระองค์อัลลอฮ์เท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสอนอัลกุรอานจะมีความผูกพันกับมัซฮิดและถือได้ว่าเป็นสถาบันแรกที่ใช้ในการเรียนการสอนในอิสลามตามที่ท่านมุหัมมัด บิน สะหุณุน ได้ยกหลักฐานจากหะดีษท่านรอซูลﷺ ได้กล่าวว่า

((خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ))

ความว่า “ผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่พวกท่านคือผู้ที่ศึกษาและทำการสอนอัลกุรอาน”

(al-Bukhari, 1986 : 5027)

2. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา

มุสลิมถูกกำชับเพื่อเผยแพร่ศาสนาซึ่ง อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعِيَ
وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (يوسف: 108)

ความว่า :จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด “นี่คือแนวทางของฉันฉันเรียกร้อง
ไปสู่อัลลอฮ์อย่างประจักษ์แจ้งทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉันและ
มหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ ﷻ ฉันมิได้อยู่ในหมู่ตั้งภาคี”(ยูซุฟ : 108)

การเผยแพร่อิสลามไม่เพียงแต่เฉพาะเผยแพร่ศาสนาให้กับคนต่างศาสนิกอย่างเดียว
เท่านั้น แต่อิสลามได้ให้ความสำคัญเช่นกันกับมุสลิมเพื่อให้เข้าใจในหลักศาสนาและบทบัญญัติของ
อิสลามซึ่งสามารถปฏิบัติศาสนกิจอย่างถูกต้อง ท่านร่อซูลﷺ ได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งว่า ในขณะที่
ส่ง มูอาซ บิน ญะบัลไปเยเมน

((عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : لَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَىٰ نَحْوِ أَهْلِ الْيَمَنِ قَالَ لَهُ
) إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَىٰ قَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فليكن أول ما تدعوهم إلى أن
يوحدوا الله تعالى فإذا عرفوا ذلك فأخبرهم أن الله فرض عليهم خمس
صلوات في يومهم وليلتهم...))

ความว่า “เล่าจากอับดุลลอฮ์ บิน อับบาส رضي الله عنه กล่าวว่าเมื่อครั้งที่
ท่านนบี ﷺ ส่งท่าน มูอาซ บิน ญะบัล ไปยังเยเมนนั้นท่านได้กำชับ
เขาว่า “แท้จริงท่านกำลังมุ่งไปสู่กลุ่มชนหนึ่งจากชาวคัมภีร์
ประการแรกที่ท่านต้องกระทำคือ ท่านต้องเชิญชวนพวกเขาไปสู่
หลักเอกราษฎร์แห่งอัลลอฮ์ ฉะนั้น เมื่อพวกเขายอมรับในเรื่อง
ดังกล่าวแล้ว ท่านก็จงบอกพวกเขาเถิดว่า แท้จริงอัลลอฮ์ทรง
บัญญัติการละหมาดแก่พวกเขาในวันหนึ่งและคืนหนึ่ง 5 เวลา ...”

(al-Bukhari,1986 : 6937)

3. เพิ่มพูนในวิชาความรู้

สังเกตได้จากการทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ของ มุหัมมัด บิน สะหุณฺน ซึ่งท่านได้เดินทางไปยังหลายประเทศ เช่น อัล-หิญาซ¹ อียิปต์ แล้วได้พบกับนักปราชญ์หลายท่านในเมืองดังกล่าว

4. เพื่อเกียรติยศและศักดิ์ศรี

ความรู้สามารถเพิ่มเกียรติให้กับผู้แสวงหาและมีเกียรติระหว่างผู้คน ในบทกวีอาหรับได้กล่าวไว้ว่า

العلم يرفع بيتا لا عماد له والجهل يهدم بيت العز والشرف

ความว่า“อันความรู้ นั้นจะยกเรือนที่ไร้เสาให้สูงส่ง แต่ความอวิชชา นั้นจะทำลายเรือนที่มีเกียรติ”

มุหัมมัด บิน สะหุณฺน เป็นผู้ที่พยายามฝึกอบรมเลี้ยงดูบุตรของตนเองให้มีความสามารถเหมือนกับท่านในการเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้ในด้านวิชาฟิกฮฺ(ศาสนบัญญัติ)ตามทัศนะอิหม่ามมาลิก ซึ่งทุกที่ที่ท่านไปสอนหรือพัตวา(วินิจฉัยชี้ขาด)ในเรื่องของศาสนา ท่านจะพบบุตรของท่านไปด้วย

5. เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ

มุหัมมัด บิน สะหุณฺน มีทัศนะว่า ผู้สอนสามารถที่จะรับค่าตอบแทนจากการสอน และมีสิทธิ์ที่จะรับของขวัญและรางวัลจากการสอนอัลกุรอาน

6. เพื่อมารยาทที่ดีงาม

ในสมัยก่อนผู้เป็นบิดามารดาไม่เพียงแต่จะส่งบุตรหลานของพวกเขาเพื่อแสวงหาความรู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันเพื่อฝึกฝนจรรยา มารยาทที่ดีงาม ซึ่งอัลกุรอานถือว่าเป็นคำรัสของอัลลอฮฺที่เต็มไปด้วย จรรยา มารยาทที่ดีงาม ดังนั้นบิดามารดาในสมัยก่อนมักนิยมส่งบุตรหลานของพวกเขาไปเรียนอัลกุรอาน

¹คือ เมืองมักกะฮฺและมาดีนะห์ ซึ่งตั้งอยู่ปัจจุบันในประเทศซาอุดีอาระเบีย

5.1.2 หลักสูตรการเรียนการสอน

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรการเรียนการสอนจะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเองและช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน (ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2535: 38-39)

มุฮัมมัดบินสะหฺนุนได้จำแนกหลักสูตรการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเภทวิชาบังคับ

2) ประเภทวิชาเลือก

ประเภทวิชาบังคับคือวิชาอัลกุรอาน ซึ่งถือว่าทุกคนมีความจำเป็นต้องศึกษาอัลกุรอานโดยท่านได้ยกหลักฐานจากอายะฮ์อัลกุรอานที่อัลลอฮ์^ﷻได้ตรัสว่า

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ

ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ

بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

ความว่า “และเราได้ให้คัมภีร์ เป็นมรดกสืบทอดมา แก่บรรดาผู้ที่เรากัดเลือกแล้วจากปวงบ่าวของเรา”

(ฟาฏีร :32)

หลังจากนั้น ท่านได้ยกหลักฐานจากหะดีษของท่านนบี^ﷺ ที่ได้กล่าวถึงคุณค่าของการศึกษาอัลกุรอานที่ได้บอกถึงเกียรติของผู้ที่ศึกษาอัลกุรอาน (Ibn Sahnun :1972:75)

((أفضلكم من تعلم القرآن وعلمه))

ความว่า “ผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่พวกเจ้าคือผู้ที่ศึกษาอัลกุรอาน และได้สอนอัลกุรอาน”

(al-Bukhari,1986 : 4665)

และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวอีกว่า (Ibn Sahnun, 1972 :77)

((يرفع الله أقواما بالقرآن))

ความว่า อัลลอฮ์ทรงยกระดับหลายๆกลุ่มชนด้วยอัลกุรอาน

(Muslim,1996:1359)²

ท่านได้กล่าวอีกว่า

((عليكم بالقرآن فإنه ينفي النفاق كما تنفي النار من خبث الحديد))

“พวกเจ้าจงศึกษาอัลกุรอานเถิด เพราะแท้จริงแล้วมันกำจัดความ
กลับกลอกออกไปจากตัวเจ้า อุปมา คังไฟที่กำจัดสนิมเกาะออก
จากเหล็ก”

(Ibn Sahnun, 1972:78)

((عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : (إِنَّ لِلَّهِ أَهْلِينَ مِنَ النَّاسِ) قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَنْ
هُم ؟ قَالَ : هُمُ أَهْلُ الْقُرْآنِ ، أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ))

มีรายงานจากท่านอานัส رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านรอซูล ﷺ ได้กล่าว
ว่า “แท้จริงมนุษย์นั้นมีอยู่สองกลุ่มด้วยกันที่เป็นพวกของอัลลอฮ์
ﷻ สอฮาบะฮ์ก็ได้เฝ้าถามขึ้นว่า “คนเหล่านั้นคือใครกัน ?” ท่าน
นบี ﷺ ได้ตอบว่า “พวกเขา คือ ผู้ที่ท่องจำและปฏิบัติตาม
อัลกุรอาน และผู้ที่ใกล้ชิดต่ออัลลอฮ์ ”

(Ibn Majah :215,Ahmad:11870)

มุหัมมัด บิน สะหฺนุน ได้กล่าวอีกว่า

((من تعلم القرآن في شببته اختلط بلحمه ودمه ومن تعلمه في كبره
فهو ينفلت منه وهو يعود فيه فله أجره مرتين))

² ด้วยสำนวน ((إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ))

ความว่า “ผู้ใดที่ได้ศึกษาอัลกุรอานในช่วงวัยหนุ่มของเขา อัลกุรอานได้ผสมผสานระหว่างเนื้อของเขา กับเลือดของเขา และผู้ใดที่ได้ศึกษาอัลกุรอานในช่วงวัยชรา เขาจะอ่านอย่างตะกุกตะกักแต่เขาไม่ทิ้งจากการอ่านเขาจะได้สองผลบุญ”

หลังจากนั้นมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวถึงหลักสูตรที่ผู้สอนควรปฏิบัติโดยกล่าวว่า

((وينبغي أن يُعلِّمهم إعراب القرآن، وذلك لازم له، والشَّكْل، والهَجَاء، والخط الحسن، والقراءة الحسنة، والتوقيف، والترتيل، يلزمه ذلك، ولا بأس أن يُعلِّمهم الشعر مما لا يكون فيه فحش من كلام العرب وأخبارها، وليس ذلك بواجب عليه))

“ควรสอนการอิรอบอัลกุรอาน (วิเคราะห์หลักไวยากรณ์ในอัลกุรอาน) อย่างต่อเนื่อง สระ ตัวอักษร คัดลายมือให้สวย อ่านอย่างคล่อง การหยุด การอ่านอย่างตรัสดี”

(Ibn Sahnun, 1972:102)

มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นผู้ที่ยึดมั่นในสังกัดมัซฮับ(สำนักคิด)มาลิกีย์ ท่านที่ชื่นชอบในการอ่านอัลกุรอานของชาวมะดีนะฮฺ โดยเฉพาะกิรออะฮฺ(วิธีการอ่านอัลกุรอาน) ของนาฟิอฺตามที่อิหม่ามมาลิกได้เคยอ่าน ถือว่าเป็นการอ่านที่ดี เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้สอนที่ต้องสอนการอ่านที่ดี นั่นคือการอ่านของนาฟิอฺ และไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดถ้าจะสอนหลักการอ่านของผู้อื่น และเช่นเดียวกันทุกการอ่านของบรรดาสาวกของท่านนบีﷺ

ท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้เตือนในการสอนอัลกุรอานด้วยทำนองเพลง เพราะในทัศนะอิหม่ามมาลิกไม่อนุญาตให้อ่านอัลกุรอานด้วยทำนองเพลง และนอกจากนี้แล้วท่านไม่เห็น

ด้วยการสอนบทกวี เพราะสิ่งนี้จะนำไปสู่การร้องรำทำเพลง ซึ่งสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและไม่ควรทำอย่างยิ่ง (Ibn Sahnun, 1972:104)

ท่านได้นำรูก่อนอิสลาม(หลักการอิสลาม)เข้าในหลักสูตรการเรียนการสอน โดยเฉพาะการละหมาดและเงื่อนไขของการละหมาด นี่เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้สอนต้องสอนเด็กๆ (การอาบน้ำละหมาด การละหมาด เพราะมันเป็นองค์ประกอบของศาสนา และจำนวนการรอกูกานสัจญ์และการอ่าน การตัดกบิร รูปแบบของการนั่ง การให้สลาม และสิ่งที่จำเป็นในการละหมาด การอ่านตะชะฮุด การอ่านกุนุตในละหมาดซุบฮ์ มันเป็นที่สุนัตและวาญิบของการละหมาด (Ibn Sahnun :1972:109)

หลังจากที่ได้สอนละหมาดวาญิบก็เลื่อนไปสอนเกี่ยวกับละหมาดสุนัต เช่น ละหมาดสุนัตก่อนซุบฮ์ ละหมาดวิตร์ ละหมาดอิ๊ดทั้งสอง ละหมาดขอฝน ละหมาดกุสุฟ (จันทร์ปราคาหรือสุรยุปราคา) จนกระทั่งได้สอนศาสนาที่จะนำไปสู่ในการกักต้ออัลลอฮ์ และสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ (Ibn Sahnun, 1972 : 112)

หลังจากนั้นสอนเกี่ยวกับการละหมาดญะนาซะฮ์(ละหมาดศพ) การขอดูอาและ ไม่เพียงพอที่จะสอนทฤษฎีอย่างเดียวโดยเฉพาะในเรื่องของการละหมาดและสิ่งที่เป็นสุนัตต่างๆแต่ต้องสั่งให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติการละหมาดเมื่อพวกเขามีอายุครบ 7 ขวบ และหากเขาไม่ปฏิบัติจะต้องลงโทษเมื่ออายุครบ 10 ขวบ(Ibn Sahnun :1972:104)

ประเภทวิชาเลือกในทัศนะของมุหัมมัดบินสะหุนุนมีรายวิชาดังนี้

1. คณิตศาสตร์ (จำเป็นต้องเรียน)
2. กวี คำแปลก ภาษาอาหรับและการเขียน
3. หลักไวยากรณ์อาหรับ (Ibn Sahnun, 1972:102)

วิชาเหล่านี้ถือว่าเป็นวิชาเลือก トラบใดที่ครอบครัวยังเด็กไม่ตั้งเงื่อนไขให้ครูได้สอนเด็กในวิชาเหล่านี้ สำหรับครูไม่จำเป็นต้องสอนนอกจากมันจะกลายเป็นวิชาที่จำเป็นต้องเรียนและเป็นการสมัครใจของผู้สอนในการสอน และไม่คิดที่ผู้สอนจะสอนการอ่านคุตบะฮ์เมื่อพวกเขาต้องการ(Ibn Sahnun :1972:104)และเช่นเดียวกันกับการสอนบทกวีถ้าเนื้อหามันปราศจากสิ่งที่ไม่ดี (Ibn Sahnun :1972:102).

มุฮัมมัดบินสะหุณุนได้เตือนผู้สอนมิให้บรรจุลงในหลักสูตรการเรียนการสอนสิ่งที่ไม่ได้เป็นประโยชน์กับผู้เรียนและสิ่งที่หวังว่าจะไม่ได้รับประโยชน์โดยกล่าวว่า “ไม่เห็นด้วยกับการสอน อบาญาต(คือสิ่งที่ไม่ให้ประโยชน์กับผู้เรียน (> > >) (Ibn Sahnun :1972:134) ซึ่งมันเป็นชื่อของบรรดาชายฉกรรจ์(มารร้าย) ที่อาหรับสมัยอะลียะฮุได้เรียกกัน เป็นที่ชัดเจนในการวางหลักสูตรการเรียนการสอนของท่านอิบนุสะหุณุนในช่วงระดับอับดุลอะลียะฮุ(ประถม) คือเน้นการวางรากฐานของการศึกษาอยู่บนวัฒนธรรมอิสลาม และยังสามารถปฏิบัติตามหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับปรัชญาอิสลามที่มีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัฒนธรรมและคุณค่าของจิตวิญญาณ(Ibn Sahnun, 1972:135)

ปัจจุบันได้มีการเรียกร้องให้หลักสูตรการเรียนการสอนนั้นมีความสอดคล้องกับปรัชญาของสังคม ซึ่งแท้จริงแล้วแนวคิดของท่านมุฮัมมัดบินสะหุณุนได้สอดคล้องกับปรัชญาของสังคมและชุมชนในยุคสมัยของท่าน โดยท่านได้วางเป้าหมายของหลักสูตรดังนี้

1. เพื่อเตรียมพร้อมไปสู่โลกหน้า ด้วยการสอนเด็กเกี่ยวกับการขอบคุณพระเจ้า และห่างไกลจากสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม
2. สนับสนุนให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียนบางประเภทวิชาและทักษะที่มีส่วนช่วยในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในโลกนี้และยังสามารถให้ประโยชน์แก่สังคม

คุณลักษณะพิเศษของหลักสูตรตามทัศนะของ มุฮัมมัด บิน สะหุณุน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนตำราอาดาบ อัลมุอัลลิมีนของท่าน จึงขอสรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะหลักสูตรการเรียนการสอนตามทัศนะของท่าน มี 2 ข้อ ดังนี้

1. หลักสูตรมีการผสมผสานระหว่างโลกคุณยากับอาคิเราะฮุ

การศึกษาในมุมมองของมุสลิมไม่เฉพาะเพียงเพื่อ โลกคุณยาเท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่นการศึกษาในมุมมองของชาวกรีก ชาวโรมัน ที่ได้จำกัดการศึกษาเฉพาะในเรื่อง หลักไวยากรณ์ ตรรกศาสตร์ ดนตรี คณิตศาสตร์ และไม่ได้ยุ่งเกี่ยวในเรื่องของศาสนาเลย และการศึกษาในทัศนะของมุสลิมจะมีความแตกต่างกับการศึกษาของชาวอิสราอิดในช่วงต้นๆที่ได้จำกัดการศึกษานั้นเฉพาะศึกษาดำรงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เป้าหมายการศึกษาในทัศนะของมุสลิมนั้น คือการเตรียมตัวเพื่อโลกคุณยาและอาคิเราะฮุ ตามที่มุฮัมมัดบินสะหุณุนได้วางปรัชญาการศึกษาที่อ้างอิงจาก อายะฮุอัลกุรอาน ตามที่อัลลอฮุได้ตรัสว่า

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ
نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ
وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾

ความว่า“และจงแสวงหาสิ่งที่อัลลอฮ์ﷻได้ประทานแก่เจ้าเพื่อ
ปรโลก และอย่าลืมส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้และจงทำความดีเสมือน
กับที่อัลลอฮ์ﷻได้ทรงทำความดีแก่เจ้า และอย่าแสวงหาความ
เสียหายในแผ่นดิน แท้จริง อัลลอฮ์ﷻไม่ทรงโปรดบรรดาผู้บ่อน
ทำลาย”

(อัลกอศอศ : 77)

2. การอบรมพัฒนาทางจิตวิญญาณ

หลังจากการศึกษาทางด้านองค์ความรู้ มุหัมมัดบินสะหุณยังให้ความสำคัญกับ
การอบรมพัฒนาทางจิตวิญญาณที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าที่การศึกษาปัจจุบัน
ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับการอบรมทางด้านจิตวิญญาณ มุหัมมัดบินสะหุณได้วางกฎเกณฑ์
การศึกษาที่มีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและระหว่างมนุษย์กับพระองค์อัลลอฮ์ﷻ
(al-Jamali:1979:109)

5.1.3 กระบวนการเรียนการสอน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้อ่านและทบทวนหนังสือ อาดาบุลมุอัลลิมีนของมุหัมมัดบิน
สะหุณสามารถวิเคราะห์ในเรื่องของกระบวนการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า

((وينبغي أن يُعلِّمهم إعراب القرآن، وذلك لازم له، والشَّكل، والهجاء، والخط الحسن، والقراءة الحسنة، والتوقيف، والترتيل، يلزمه ذلك، ولا بأس أن يُعلِّمهم الشعر مما لا يكون فيه فحش من كلام العرب وأخبارها، وليس ذلك بواجب عليه))

“และควรสอนผู้เรียนการเอื้อะอรอบุลกุรอานและนี่คือสิ่งที่จำเป็นต้องสอน สระ ตัวอักษร การคัดลายมือ ที่สวย การอ่านที่ไพเราะ การหยุด การอ่านแบบดัดจริต มันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเขา แต่ก็ไม่ผิดที่จะสอนบทกวี ที่ปราศจากคำลามกอนาจารจากคำพูดและเรื่องราวของชนอาหรับ แต่มันไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับเขาที่จะต้องสอน”

(Ibn Sahnun: 1972:102)

อิบนู ค็อลดูน (Ibn Khaldun, 1978 : 533) ได้อธิบายถึงวิธีสอนแบบบรรยายในหนังสือ “Muqaddimah” ของท่านว่า “จงทราบเถิดว่า การถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์นั้นก็ต่อเมื่อมีการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้นตอน โดยการถ่ายทอดประเด็นปัญหาจากศาสตร์เบื้องต้นในแต่ละบทก่อน หลังจากนั้นก็อธิบายศาสตร์ข้างต้นโดยสรุปให้ผู้เรียนรับฟังและพยายามสังเกตพฤติกรรมทางด้านความคิดและความสนใจของผู้เรียนในการรับรู้สิ่งที่ผู้สอนได้ถ่ายทอดจนกระทั่งสิ้นสุดการสอน และเมื่อการสอนโดยสรุปดังกล่าวสิ้นสุดลง ผู้เรียนก็จะได้รับความรู้ตามความฉลาดของแต่ละคน ถึงแม้ว่าความรู้ดังกล่าวจะเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดโดยสรุปก็ตาม โดยจุดประสงค์หลักเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าใจศาสตร์และได้รับรู้ผลสรุปของความรู้จากประเด็นปัญหาต่าง ๆ หลังจากนั้นผู้สอนก็กลับไปสอนศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นเป็นครั้งที่ 2 โดยยกระดับการถ่ายทอดให้มีความชัดเจนมากกว่าเดิม เป็นการอธิบายและบรรยายที่สมบูรณ์ และได้กล่าวถึงความแตกต่างและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อย่างชัดเจน จนกระทั่งสิ้นสุดศาสตร์การสอนดังกล่าวก็จะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ต่อมาก็ทบทวนใหม่อีกครั้งเป็นครั้งที่ 3 โดยเก็บประเด็นที่ยาก ประเด็นที่สำคัญ และสิ่งที่ปกปิดไว้นำมาอธิบายให้ผู้เรียนรับฟังทั้งหมด ดังนั้น เมื่อเรียนศาสตร์ดังกล่าวจบ ผู้เรียนก็มีความรู้ และความสามารถในศาสตร์ข้างต้นอย่างเต็มรูปแบบ และนี่คือวิธีสอน

ที่ได้ประโยชน์ ดังที่ประจักษ์แล้วว่าการถ่ายทอดในการสอนที่คตินั้นจะต้องมีการกล่าวซ้ำ 3 ครั้ง เพราะผู้เรียนมีความฉลาดและความเข้าใจที่แตกต่างกัน”

อะลี อะหมัด มัดกูร์ (Ali Ahmad Madkur, 1987 : 338) ได้กล่าวว่า “การสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีสอนที่เหมาะสมกับระดับปัญญาชน และเป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิมของอิสลามศึกษา ดังที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยอัล-อัซฮัร โดยนักศึกษาที่มีอิสระในการมาเรียนและเลือกอาจารย์ผู้สอน ส่วนอาจารย์ผู้สอนก็มีอิสระในการกำหนดจำนวนคาบและเลือกเวลาสอน อาจารย์บางท่านสอนวันละ 1 คาบ และบางท่านสอนสัปดาห์ละ 1 คาบ ส่วนการสอนจะเป็นรูปแบบหัลเกาะฮฺ ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย ทุก ๆ หัลเกาะฮฺจะมีอาจารย์เฉพาะที่ทำการสอน อาจารย์ผู้สอนจะสอนทีละหัวข้อและจะพูดทุกหัวข้อ ส่วนนักศึกษาก็จะนั่งฟังและอภิปรายร่วมกันในแต่ละหัวข้อ”

มะหมูด กือมบารี (Mahmud Qambar, 1991 : 395) ได้กล่าวว่า “การสอนแบบบรรยายมีความแตกต่างกับการอ่านคฎุบะฮฺ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคฎุบะฮฺจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมากกว่าเรื่องราวในวงวิชาการ และคฎุบะฮฺจะกล่าวถึงความรู้สึก่อนที่กล่าวถึงการใช้สติปัญญา ส่วนสำนวนที่ใช้จะเป็นเชิงเปรียบเทียบมากกว่าเชิงวิชาการ การบรรยายเป็นศิลปะและความสามารถเฉพาะบุคคล เป็นความชำนาญเฉพาะด้านที่มีในบางคน แต่ในบางคนอาจจะไม่มี ดังเช่นอิบน์ ค็อลดูน ที่ได้รับสมญานามว่า “กมคาบแห่งการบรรยาย” (Saif al-Muhadarah) และอิบน์ อัมมาร์ ที่ได้รับสมญานามว่า “ผู้บรรยายที่ให้ความเพลิดเพลิน” (Mumti’ al-Muhadarah) การบรรยายเป็นวิธีสอนที่ไม่ถ่วงน้ำหนักสำหรับครูสอนทั่วไป เนื่องจากต้องใช้คำพูดที่ชัดเจน มีสำนวนโวหารดี ครอบคลุมไปด้วยความคิดที่เฉียบแหลม และมีความเป็นวิชาการ”

2. วิธีสอนแบบอภิปราย

وينبغي أن يجعل لهم وقتاً يعلمهم فيه الكتب ويجعلهم يتجاوزون؛ لأن ذلك مما يصلحهم ويخرجهم،

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า

“ผู้สอนควรใช้เวลากับผู้เรียนเพื่อให้ฝึกฝนการอภิปรายและได้รู้ถึงความรู้พื้นฐานของการอภิปราย และมารยาทของการฟัง”

(Ibn Sahnun, 1972:100)

ฮาซิม อะลี อัลดะฮ์ดัล (Hashim ‘Ali al-Ahdal, 1992 : 126) ได้กล่าวว่า “การอภิปรายเป็นวิธีสอนอิสลามศึกษาที่ดียิ่งวิธีหนึ่ง เป็นวิธีสอนที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทั้งสองฝ่าย โดยการรวบรวมทัศนะและแนวความคิดต่าง ๆ และให้โอกาสทั้งสองฝ่ายได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ได้ตอบ และอภิปรายซักถาม ความจริงแล้วการอภิปรายดังกล่าวจะเป็นลักษณะที่ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เป็นความพยายามที่จะน่านิยามที่ผิด หรือสิ่งคลุมเครือ หรือประเด็นปัญหาที่สำคัญไปสู่ความกระจ่าง ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหาคำตอบได้ นอกจากโดยการใช้วิธีการอภิปราย”

ชัยนุ มุฮัมมัด ซะฮาดะฮ์ (ม.ป.ป. : 110) ได้กล่าวว่า “การสอนในรูปแบบอภิปรายเหมาะสำหรับนักเรียนในทุกระดับชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป ซึ่งนับว่าเป็นระดับที่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอนในรูปแบบของการอภิปรายหรือโต้วาที โดยการกำหนดหัวข้อและขอบเขตของเรื่องที่จะทำการอภิปรายหรือโต้วาทีให้ชัดเจนก่อนที่จะเริ่มทำการอภิปราย”

จากคำพูดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า วิธีสอนแบบอภิปรายเป็นวิธีสอนหนึ่งในอิสลามที่มีความสำคัญ เพราะเป็นวิธีสอนที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดตามความเข้าใจและความสามารถของตนที่มีอยู่ ช่วยให้ผู้เรียนกล้าพูด กล้าแสดงออก และจากการพูดคุยสนทนาและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน จะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจในเรื่องที่อภิปรายให้มีความกระจ่างและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. วิธีสอนแบบท่องจำ

มุฮัมมัดบินสะหฺนุน ได้กล่าวว่า

“กำหนดในช่วงท้ายของสัปดาห์เพื่อการนั่งฟังจากการท่องจำของผู้เรียน และเพื่อที่จะแน่ใจว่าผู้เรียนได้เข้าใจเกี่ยวกับบทเรียนอย่างลึกซึ้งหรือไม่”

(Ibn Sahnun, 1972:104)

ท่านได้กล่าวอีกว่า

((ولا يجوز أن ينقلهم من سورة إلى سورة حتى يحفظوها بإعرابها

وكتابتها))

“ไม่ควรที่จะเลื่อนจากซูเราะฮ์หนึ่งไปยังอีกซูเราะฮ์หนึ่งจนกว่าจะ
ได้ท่องจำมันพร้อมกับได้อูรออบ (วิเคราะห์เชิงไวยากรณ์) และได้
เขียน”

(Ibn Sahnun, 1972:106)

การท่องจำถือว่าเป็นวิธีการเรียนการสอนที่อยู่คู่กับมนุษย์มาช้านาน ซึ่งการ
ถ่ายทอดวิชาความรู้ในอิสลามส่วนใหญ่อาศัยวิธีการท่องจำจากบรรดานักปราชญ์ โดยเฉพาะความรู้
วิชาอัลกุรอานและวิชาอัลหะดีษ ที่จำเป็นต้องอาศัยวิธีการท่องจำในการเผยแพร่และถ่ายทอดวิชา
ความรู้ ซึ่งท่านนบี ﷺ เป็นบุคคลแรกที่ได้รับวะฮีย์(วิวรณ์)จากญิบรีลโดยอาศัยวิธีการท่องจำ และด้วย
วิธีการท่องจำสามารถถ่ายทอดอัลกุรอานจนถึงปัจจุบัน และด้วยการท่องจำ และการทบทวนอย่าง
ต่อเนื่องสามารถช่วยให้ความรู้สถิต มั่นคงอยู่ในจิตใจ ไม่หลงลืม ดังที่มีรายงานจากอุมมุซุมา رضي الله عنها ว่า
ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า :

((تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ هُوَ أَشَدُّ تَفَصُّيًا مِنَ الْإِبِلِ فِي
عُمَّلِهَا)) متفق عليه

ความว่า : “พวกท่านจงหมั่นทบทวนอัลกุรอานอยู่เสมอ ซึ่งฉันขอ
สาบานด้วยพระเจ้าผู้ซึ่งชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ว่า
มัน (การจำอัลกุรอาน) นั้น ช่างเปรียบยิ่งกว่าอูฐที่ถูกล่ามเชือกเสีย
อีก ”

(al-Bukhari,1986 :5033,Muslim,1996:792)

อิบนุ อัลญะอีย์ ได้กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ได้ประทานคุณลักษณะพิเศษให้กับ
ประชาชาติของฉันด้วยการท่องจำอัลกุรอานและความรู้ ซึ่งบุคคลที่ก่อนหน้านี้พวกฉัน พวกเขาได้
อ่านอัลกุรอานจากศุหุฟ และไม่สามารถที่จะท่องจำมัน” (al-Haddad :1991:11-13) อิหม่ามอัลบุคอ
รีย์ได้ตั้งหัวข้อหลักในตำราเศาะหีหฺของท่านโดยมีชื่อว่า การท่องจำความรู้ เพื่อปกป้องถึงคุณค่า
ความสำคัญ และสถานะของการท่องจำในอิสลาม.

ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((نضرا لله امرءا سمع مقالتي ووعاها فأداها كما سمعها فربّ مبلغ أوعى

من سامع))

“ขออัลลอฮ์ได้ทรงประทานความสุขสดชื่น และความสวยงามแก่บุคคลหนึ่งที่เขาได้ยินคำพูดของฉัน เขามีความเข้าใจ แล้วเขาก็นำไปรายงานต่อ (ยังผู้อื่น) เหมือนกับที่ได้ยินมา บ่อยครั้งที่ผู้รับรายงานมีความเข้าใจดีกว่าผู้ (ให้รายงาน) ที่ได้ยินมาเอง” (Abu Dawood, 1986: 3177, al-Tirmidhi, 1975:2599)

อับดุลรอซาค อัศสอนอานีย์ ได้กล่าว “ทุกๆ ความรู้ที่ไม่สามารถพาเข้าไปในห้องน้ำ จะไม่เรียกว่าความรู้” (al-Auni, 1997:1/37)

4. วิธีสอนแบบร่วมมือ

มุหัมมัดบินสะหฺนุน ได้กล่าวว่า

((ويجعلهم يتحايرون لأن ذلك مما يصلحهم ويخرجهم))

“ผู้สอนควรให้เวลากับผู้เรียนเพื่อได้ฝึกฝนการอภิปรายและได้แข่งขันกัน เพราะมันจะเป็นประโยชน์ให้กับพวกเขา

(Ibn Sahnun, 1972: 100)

ผู้เรียนสามารถที่จะเขียนให้กันและกันเพราะมันเป็นประโยชน์ให้กับผู้เรียน และผู้สอนควรตรวจสอบการเขียนของผู้เรียน (Ibn Sahnun, 1972:106)

คำกล่าวของท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ให้ความสำคัญในเรื่องการได้ประโยชน์จากวิชาความรู้ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ซึ่งท่านได้แนะนำให้

ผู้สอนกำหนดเวลาให้กับผู้เรียนเพื่อฝึกฝนการอภิปราย ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการอภิปรายซึ่งกันและกัน

การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือนับว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้กระบวนการกลุ่มให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์และเกิดความสำเร็จร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งการเรียนแบบร่วมมือมิใช่เป็นเพียงจัดให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม เช่น ทำรายงาน ทำกิจกรรมประดิษฐ์หรือสร้างชิ้นงาน อภิปราย ตลอดจนปฏิบัติการทดลองแล้ว ผู้สอนทำหน้าที่สรุปความรู้ด้วยตนเองเท่านั้น แต่ผู้สอนจะต้องพยายามใช้กลยุทธ์วิธีให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการประมวลสิ่งที่มาจากการทำกิจกรรมต่างๆ จัดระบบความรู้สรุปเป็นองค์ความรู้ด้วยตนเองเป็นหลักการสำคัญ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2544 :15) ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือผู้สอนจะต้องเลือกเทคนิคการจัดการเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียน และผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมที่จะร่วมกันทำกิจกรรม รับผิดชอบงานของกลุ่มร่วมกัน โดยที่กลุ่มจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อสมาชิกทุกคนได้เรียนรู้บรรลุตามจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือ การเรียนเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550 : 121) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือหรือแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถต่างกัน ได้ร่วมมือกันทำงานกลุ่มด้วยความตั้งใจและเต็มใจรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ในกลุ่มของตน ทำให้งานของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายของงานได้

สลาวิน (Slavin, 1987 : 7-13) อังโน ไสว พักขาว (2544 : 192) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือว่า หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยทั่วไปมีสมาชิกกลุ่มละ 4 คน สมาชิกกลุ่มมีความสามารถในการเรียนต่างกัน สมาชิกในกลุ่มจะรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับการสอน และช่วยเพื่อนสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้ด้วย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ เป้าหมายของกลุ่ม

ไสว พักขาว (2544 : 193) กล่าวถึงการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตน และส่วนรวม เพื่อให้กลุ่มได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด

จากความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนจัดให้ผู้เรียนแบ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 4-6 คน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมกันรับผิดชอบงานในกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เกิดเป็นความสำเร็จของกลุ่ม

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

สำหรับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ อารมณ์ ใจเที่ยง (2550 : 121) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกทักษะกระบวนการกลุ่ม ได้ฝึกบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการทำงานกลุ่ม

2. เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดค้นคว้า ทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

ทักษะการคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การตั้งคำถาม ตอบคำถาม การใช้ภาษา การพูด ฯลฯ

3. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละ การยอมรับกันและกัน การไว้วางใจ การเป็นผู้นำ ผู้ตาม ฯลฯ

ลักษณะของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

อารมณ์ ใจเที่ยง (2550 : 121) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมแบบร่วมมือไว้ว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. มีการทำงานกลุ่มร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม
2. สมาชิกในกลุ่มมีจำนวนไม่ควรเกิน 6 คน
3. สมาชิกในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกันเพื่อช่วยเหลือกัน
4. สมาชิกในกลุ่มต่างมีบทบาทรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เช่น
  - 1) เป็นผู้นำกลุ่ม (Leader)
  - 2) เป็นผู้อธิบาย (Explainer)
  - 3) เป็นผู้จดบันทึก (Recorder)
  - 4) เป็นผู้ตรวจสอบ (Checker)
  - 5) เป็นผู้สังเกตการณ์ (Observer)

6) เป็นผู้ให้กำลังใจ (Encourager) ฯลฯ

สมาชิกในกลุ่มมีความรับผิดชอบร่วมกัน ยึดหลักว่า “ความสำเร็จของแต่ละคน คือ ความสำเร็จของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่ม คือ ความสำเร็จของทุกคน”

5. การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้น

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า

ولا يجوز أن ينقلهم من سورة إلى سورة حتى يحفظوها بإعرابها وكتابتها

“ไม่ควรที่จะเลื่อนจากซูเราะฮ์หนึ่งไปยังอีกซูเราะฮ์หนึ่งจนกว่าได้ท่องจำมันพร้อมกับได้เอียะอรอบ (วิเคราะห์ด้านไวยากรณ์) และได้เขียน”

(Ibn Sahnun: 1972:106)

สังเกตจากคำกล่าวของท่านข้างต้นจะเห็นได้ว่า ท่านได้กำชับมิให้ผู้สอนเลื่อนบทหนึ่งไปยังอีกบทหนึ่ง นอกจากนี้ ผู้สอนได้แน่ใจว่า ผู้เรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ เช่น ต้องท่องจำ สามารถที่จะวิเคราะห์ด้านไวยากรณ์และเขียนได้ หลังจากนั้นก็สามารถเคลื่อนย้ายไปยังซูเราะฮ์ใหม่ คือต้องค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้น ไม่ควรรีบเร่งในการสอน

เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน เป็นเทคนิคการสอนที่มีเนื้อหาเริ่มจากเรื่องหลักไปสู่เรื่องย่อย ดังมีรายงานจากยูสุฟ อิบนู มาฮัก เล่าว่า

((عن يوسف بن ماهك قال: إني عند عائشة أم المؤمنين (رضي الله عنها) إذ جاءها عراقي فقال: أي الكفن خير، قالت: ويحك وما يضرك؟ قال: يا أم المؤمنين أريني مصحفك، قالت: لم؟ قال: لعلي أولف القرآن عليه فإنه يقرأ غير مؤلف، قالت: وما يضرك أيه قرأت قبل، إنما نزل أول ما نزل منه سورة من المفصل فيها ذكر الجنة والنار، حتى إذا تاب الناس إلى الإسلام نزل الحلال والحرام، ولو نزل أول شيء لا تشربوا الخمر لقالوا: لا ندع الخمر أبداً، ولو نزل لا تنزوا لقالوا: لا ندع الزنا أبداً لقد نزل بمكة على محمد (صلى الله عليه وسلم) وإني

لجارية ألعب " بل الساعة موعدهم والساعة أدهى وأمر " وما نزلت سورة
(البقرة) و (النساء) إلا وأنا عنده. قال: فأخرجت له المصحف فأملت
عليه آي السور ((

(رواه البخاري: 4993)

ความว่า “ขณะที่ฉันอยู่กับท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ผู้เป็นมารดาแห่งผู้
ศรัทธาทั้งหลาย ชาวอิรักคนหนึ่งได้มาหาเธอกล่าว (กับเธอ) ว่า
“พี่ห่อผู้ตายแบบไหนดีที่สุด?” เธอตอบว่า “ขออัลลอฮ์โปรดเมตตา
ท่าน ท่านมีความประสงค์อย่างไร?” (จึงถามเช่นนี้) เขาก็กล่าวอีก
ว่า “โอ้มารดาของผู้ศรัทธาทั้งหลาย ขอฉันดูอัลกุรอานฉบับที่ท่าน
มี” เธอตอบว่า “ทำไมละ?” เขาตอบว่า “เพื่อฉันจะรวบรวมมันและ
ใช้เป็นหลักในการเรียบเรียง เพราะมีการอ่านอัลกุรอานโดย
เรียงลำดับสุเราะฮ์ไม่ถูกต้อง” เธอกล่าวว่า “และท่านมีประสงค์
อย่างไร? ท่านอ่านสุเราะฮ์ใดเป็นลำดับแรก?” แท้จริงแรกเริ่มการ
ประทานอัลกุรอานนั้นเป็นการประทานสุเราะฮ์หนึ่งสุเราะฮ์ใดที่
นำมาจากอัลมูฟัสส์อิด ในสุเราะฮ์นี้กล่าวถึงเรื่องสวรรค์และนรก
จนกระทั่งเมื่อผู้คนกลับคืนสู่อิสลามกันมากขึ้น อายะฮ์ที่เกี่ยวกับ
หะลาละ (สิ่งอนุมัติ) และหะรอม (สิ่งที่ไม่อนุมัติ) จึงถูกประทานลง
มา หากว่าสิ่งแรกเป็นเรื่องราวที่ไม่ให้พวกท่านดื่มเหล้า พวกท่านก็
จะกล่าวว่า พวกเราไม่สามารถละทิ้งเหล้าได้ แต่ถ้าหากลงมาว่า
พวกท่านอย่าได้ละเมิดประเวณี พวกท่านก็จะกล่าวว่า พวกเราไม่
อาจเลิกการประเวณีได้ ขณะที่อายะฮ์หนึ่งถูกประทานลงมาที่มัก
กะฮ์ให้กับท่านนบีมุฮัมมัดมุฮัมมัด ﷺ นั้น ตัวฉันยังเป็นเด็กหญิง
เล็ก ๆ วยซุกซน ความว่า “แต่ว่ายามอวสาน (วันกิยามะฮ์) นั้น เป็น
กำหนดเวลา (การลงโทษ) ของพวกเขา และยามอวสานนั้นทุกซ์
ทรมาณยิ่ง และขมขื่นยิ่ง (อัลเกาะมัร : 46) ส่วนสุเราะฮ์อัลบะเกาะ
เราะฮ์และสุเราะฮ์อันนิซาอุนั้นประทานลงมา โดยที่ฉันอยู่กับท่าน
เราะฮ์ฮุส رضي الله عنها ด้วย เขา (ยูสุฟ) เล่าว่า ท่านหญิงอาอิชะฮ์ (เราะฎียัลลอ
ฮ์อันฮา) จึงได้นำเอาอัลกุรอานฉบับที่มีอยู่ที่เธอออกมา และได้
อธิบายให้เขาฟังถึงลำดับสุเราะฮ์ต่าง ๆ ”

(al-Bukhari, 1986 : 4993)

จากหะดีษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการประทานอายะฮ์อัลกุรอานได้ใช้เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน โดยเฉพาะการเริ่มต้นกล่าวถึงสวรรค์และนรกก่อนแล้วค่อยกล่าวถึงเรื่องปลีกย่อยลงมา กล่าวคือ หากมนุษย์ต้องการเป็นชาวสวรรค์พวกเขาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และหากต้องการเป็นชาวนรกพวกเขาจะต้องปฏิบัติในสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม ซึ่งเป็นการเปิดทางให้มนุษย์ได้คิดไตร่ตรองในการเลือกปฏิบัติระหว่างสิ่งที่นำไปสู่สวรรค์และนรก ต่อมาเมื่อมนุษย์ทราบถึงความสุขสบายในสวนสวรรค์และความทรมานอันแสนเจ็บปวดในนรกแล้ว พวกเขาก็สามารถเปิดใจรับทุกสิ่งทุกอย่างได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ตั้งใจหรือสั่งห้าม เพราะจิตใจของพวกเขามีความพร้อมและเลือกปฏิบัติได้แล้ว เทคนิคการสอนดังกล่าว เป็นเทคนิคที่เข้าถึงความต้องการอย่างแท้จริงของธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ซึ่งธรรมชาติของพวกเขเอนเอียงไปในสิ่งที่ยากมากกว่าสิ่งที่ยากเพราะหากเริ่มต้นในสิ่งที่ยากก่อน จะทำให้หมดกำลังใจและรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะปฏิบัติ แต่หากเริ่มต้นด้วยสิ่งที่ยากและพยายามปรับตัวปรับใจโดยการหมั่นฝึกฝนให้ก้าวไปที่ละขั้นตอนจะเป็นเทคนิคการสอนที่ได้ผลมากกว่าและสอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะผู้เรียนแล้ว หากสอนในสิ่งที่ยากก่อนพวกเขาจะเบื่อหน่ายและไม่ค่อยสนใจในบทเรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่อยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

6. ให้ความแตกต่างระหว่างบุคคล

ท่าน ได้ยกหะดีษ ของท่านนบี ﷺ ซึ่งได้กล่าวว่า

((أَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ، فَاقْرَأُوا مَا تيسر منه))

ความว่า"แท้จริง อัลกุรอาน ได้ถูกประทานลงมา 7 สำเนียงภาษา

ด้วยกัน ท่านทั้งหลาย จงอ่านสิ่งที่จะทำให้เกิดความง่ายดายจาก

อัลกุรอานนั้น"(Ibn Sahnun, 1972 :80)

สังเกตจากหะดีษของท่านนบี ﷺ ข้างต้นจะเห็นว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญในเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษา การเรียนการสอน ซึ่งในหะดีษบทนี้ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า อัลกุรอาน ได้ถูกประทานลงมา 7 สำเนียงภาษาด้วยกัน และผู้อ่านสามารถเลือกอ่านและเรียนรู้อัลกุรอานตามความง่ายดายและความถนัดของตนเอง

ท่านอับดุลลอฮฺ บิน มัสอูด ได้กล่าวว่า

((ما أنت بمحدث قوما حديثا لا تبلغه عقولهم إلا كان لبعضهم فتنة))

ความว่า“หากท่านตักเตือนกลุ่มชนหนึ่งกลุ่มชนใดในเรื่องที่
สติปัญญาของพวกเขารับไม่ได้ เรื่องเหล่านั้นอาจเป็นฟิคนะฮฺ(ก่อ
ความเสียหายความวุ่นวาย)แก่พวกเขาก็ได้”

(Muslim,1996 : 9)

มีรายงานจากท่านอลี^{رضي الله عنه} ได้กล่าวว่า

((حدثوا الناس بما يعقلون، أتحبون أن يكذب الله ورسوله؟))

ความว่า“พวกท่านจงพูดกับบรรดามนุษย์ ด้วยกับสิ่งที่พวกเขา
เข้าใจหรือว่าพวกท่านต้องการให้มีการกล่าวโกหกต่ออัลลอฮฺและ
ร่อซูลของพระองค์กระนั้นหรือ?

(al-Bukhari,1986 :127)

จากคำพูดของเสาะหาบะฮฺทั้งสองจะเห็นได้ว่า อิสลามได้ยอมรับและให้ความสำคัญ
ในเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งมันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในการเรียนการ
สอน

7. การสอนแบบการใช้สื่อการเรียนการสอน

ท่านได้กล่าวว่า

((ولا بد للناس من شراء المصاحف وبيعها، ولو لا ذلك لقلّ كتاب
الله، ولا بد للناس من معلم يعلم أولادهم وأخذ على ذلك أجرا ولو

ذلك لكان الناس أميين))

“มันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนที่ต้องซื้อขายอัลกุรอาน ถ้า
มิฉะนั้นแล้วจะทำให้คัมภีร์ของอัลลอฮฺเหลือน้อยลง และมันเป็น
สิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนที่ต้องมีผู้สอนให้กับลูกๆของพวกเขา
และควรที่จะได้รับค่าตอบแทน ซึ่งมิฉะนั้นแล้วจะทำให้ผู้คน
ทั้งหมดเป็นคนที่อวิชชา”

(Ibn Sahnun, 1972:82)

สังเกตจากคำพูดของท่าน จะเห็นได้ว่า ท่านให้ความสำคัญกับสื่อการเรียนการสอน โดยกำชับให้ทุกคนต้องมีการซื้อขายตำรา ไม่ว่าจะเป็นผู้สอนหรือผู้เรียน ซึ่งถ้าไม่มีการซื้อขายตำรา จะทำให้คัมภีร์อัลกุรอานนั้นน้อยลง

8. การสอนแบบทัศนศึกษา

ท่านได้กล่าวว่า

((عَنْ حَفْصُ بْنُ عُمَرَ ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ ،
أَنَّ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ " قَدِمَ بِرَجُلٍ مِنَ الْعِرَاقِ يُعَلِّمُ أَبْنَاءَهُمُ الْكِتَابَ
بِالْمَدِينَةِ وَيُعْطُونَهُ عَلَى ذَلِكَ الْأَجْرَ))

จากหุฟศฺ บิน อุมัร จากยูนุส บิน ยะซีด จาก อิบน์ชิฮาบ แท้จริง สะอูด บิน วักกอฟ ได้พาผู้ชายคนหนึ่งจากอิรักเพื่อสอนลูกของท่านที่มาคืนะฮฺเกี่ยวกับอัลกุรอานและท่านได้ให้ค่าจ้างกับผู้ชายคนนั้น (Ibn Sahnun, 1972:83)

อิสลามได้ให้ความสำคัญในเรื่องการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ ซึ่งสังเกตจากอัลกุรอานและหะดีษของท่านนบีจะเห็นได้ว่าหลายๆอาเยฮฺอัลลอฮฺได้ให้ความสำคัญของการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้และเช่นเดียวในหะดีษของท่านนบีﷺหลายๆหะดีษท่านได้พูดถึงของการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ อัลลอฮฺได้ตรัสว่า

﴿ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ
كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ
إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾

ความว่า " ..ทำไมแต่ละกลุ่มในหมู่พวกเขาจึงไม่ออกไปเพื่อหาความเข้าใจในเรื่องศาสนา และเพื่อจะได้ตักเตือนหมู่คณะของพวกเขาเมื่อพวกเขาได้กลับมายังหมู่คณะของพวกเขา.."

(อัตเตาบะฮฺ :122)

((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من سلك طريقاً يلتمس فيه علماً سهل الله له به طريقاً إلى الجنة)).

“ผู้ใดก็ตามที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวรรค์สะดวกง่ายดายแก่เขา”

(Muslim: 2699)

9. การให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน

ท่านได้กล่าวว่า:

((أما مؤدب ولي ثلاثة صبية من هذه الأمة فلم يعلمهم بالسوية، فقيرهم مع غنيهم، وغنيهم مع فقيرهم، حشر يوم القيامة مع الخائنين))

“ผู้ใดก็ตามที่ได้สอนผู้เรียนจากประชาชาติของฉันทันจำนวนสามคนขึ้นไปโดยไม่สร้างความยุติธรรมระหว่างพวกเขา ระหว่างผู้เรียนที่รวย กับผู้เรียนที่ยากจน และระหว่างผู้เรียนที่ยากจนกับผู้เรียนที่รวย เขาจะถูกคืนพื้นชีพในจำพวกผู้คนที่ขาดทุน”

(Ibn Sahnun: 1972:84-85)

10. การสร้างความเป็นมิตร

ท่านได้กล่าวว่า

"ولا يحل للمعلم أن ينشغل عن الصبيان إلا أن يكون في وقت لا يعرضهم فيه، فلا بأس أن يتحدث وهو في ذلك ينظر إليهم، ويتفقدهم وليتفرغ لهم، ولا يجوز له الصلاة على الجنائز إلا فيما لا بد

له منه يلزمه النظر في أمره، لأنه أجبر لا يدع عمله ولا يتبع الجائز،
ولا عيادة المرضى. "

“ผู้สอนไม่ควรละเลยต่อผู้เรียนนอกจากเวลาที่ไม่มีการเรียนการสอน ไม่เป็นไรที่เขาจะพูดคุยในขณะที่เขากำลังสอดส่องดูแลผู้เรียน และควรสอบถามและให้เวลากับผู้เรียน และไม่ควรที่จะใช้เวลาสอนในการไปละหมาดศพนอกจากมันเป็นมีความจำเป็นที่ไม่อาจเลี่ยงได้ โดยผู้สอนสามารถใช้ดุลยพินิจของตนเอง เพราะผู้สอนเป็นผู้ที่ถูกจ้างมาเพื่อสอน ไม่ควรที่จะทิ้งการสอนไปละหมาดศพ และ เยือนผู้ป่วย”

(Ibn Sahnun, 1972:98-100)

11. ฝึกฝนปฏิบัติ

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่

"ينبغي للمعلم أن يأمرهم للصلاة إذا كانوا بني سبع سنين، ويضربهم
عليها إذا كانوا بني عشر"

“ผู้สอนควรกำชับให้ผู้เรียนละหมาดตั้งแต่อายุเจ็ดขวบ และควรลงโทษ (ด้วยการตีเมื่อได้ทั้งการละหมาด) ตอนอายุครบสิบขวบ”

(Ibn Sahnun, 1972:109)

สังเกตจากคำกล่าวของท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนปฏิบัติในการเรียนรู้โดยเฉพาะการละหมาดซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้เทคนิคการฝึกฝนปฏิบัติในการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนปฏิบัติการละหมาดอย่างถูกต้องเสมือนท่านนบีมุฮัมมัดได้ละหมาด เพราะท่านนบีมุฮัมมัดได้กล่าวว่

((صلوا كما رأيتموني أصلي))

พวกท่านจงละหมาด ดังที่เห็นฉันละหมาด

(al-Bukhari, 1986:598)

12. การสอนแบบตัมบิและตัมบิ³

ท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่

"ولا بأس أن يضربكم على منافعهم"

“และถือว่ไม่เป็นไรสำหรับการตีเด็กเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา

”(Ibn sahnun, 1978:89)

สังเกตจากคำกล่าวของท่านจะเห็นได้ว่า ท่านใช้วิธีการตีในการลงโทษเด็ก และการลงโทษเด็กด้วยการตีนั้นเป็นวิธีหนึ่งในการที่จะให้เด็กห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดี และให้เด็กเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ซึ่งวิธีนี้ถูกเรียกเป็นภาษาอาหรับว่ (أسلوب الترغيب والترهيب)

วิธีตัมบิและตัมบิเป็นวิธีสอนที่ผู้สอนส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนตระหนักถึงการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและสิ่งมีคุณค่า เพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และให้ห่างไกลจากสิ่งที่ชั่วร้ายและบทลงโทษของพระองค์ เป็นวิธีสอนที่เตือนให้ฟังระวังและเตรียมพร้อมกัเหตุการณ์ที่ยังมาไม่ถึง โดยครอบคลุมทั้งเหตุการณ์ที่ดีและชั่ววิธีสอนแบบตัมบิและตัมบิเป็นวิธีสอนอิสลามศึกษาดั้งเดิมโดยธรรมชาติที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานแก่มนุษย์ โดยให้พวกเขามีความปรารถนากับความสุข ความโปรดปราน และชีวิตบั้นปลายที่มีความสุข และห่างไกลกับความทุกข์ยาก ความขมขื่น ความทรมาน และชีวิตบั้นปลายที่มีแต่ความทุกข์

อัลฮาซิมีย์ (Al-Hazimi, 2000 : 392) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวิธีสอนแบบตัมบิและตัมบิในระบบการศึกษา ดังนี้

1. วิธีสอนแบบตัมบิและตัมบิเป็นวิธีการสอนหนึ่งที่อยู่ในหลักสูตรอิสลามศึกษาในอัลกูรอานและสุนนะฮ์จึงมีจำนวนอายุและหะดิสมากมายที่ได้กล่าวถึงวิธีสอนดังกล่าวโดยสั่งให้มนุษย์ปฏิบัติในสิ่งที่ใช้และละเว้นในสิ่งที่ห้าม

2. โดยธรรมชาติของมนุษย์ถูกสร้างมาเพื่อใหรัักในสิ่งที่ดีงามและเกลียดชังความชั่วและความยากลำบาก ด้วยเหตุดังกล่าวจึงผลักดันให้มนุษย์ตอบรับปฏิบัติกริยาต่าง ๆ ทั้งในสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่วโดยตัมบิและตัมบิคือสิ่งสองสิ่งที่ทำหน้าที่ทั้งความกลัวและความหวัง ซึ่งทั้งสองเป็นเส้นสองเส้นที่อยู่ในตัวของมนุษย์ ดังนั้น หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงได้ใช้วิธีสอนดังกล่าว โดยในบางครั้งเพื่อขับเคลื่อนความรู้สึที่ดีด้วยการตัมบิในสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้สัญญาสำหรับบรรดาผู้ที่มีความยำเกรงต่อพระองค์ และป้องกันตัวเขาจากสิ่งที่หลงผิด และบางครั้งเพื่อขับเคลื่อน

³ คือการสอนแบบการส่งเสริมและเตือน

ความรู้สึกที่ไม่ดีด้วยการตรัสในสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ทรงขู่เชิญและตักเตือนสำหรับบรรดาผู้
ก่อความเสื่อมเสียและหลงผิดจากหนทางที่ถูกต้อง

5.1.4 ผู้สอน

ครูผู้สอนคือหัวใจหลักในการจัดการเรียนการสอนนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ซึ่ง
ครูนั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนลงเลย ญิบรีล อะลีย์ฮิสลาม เปรียบเสมือนครูท่านแรกให้กับท่านนบี
ﷺ ตามที่ท่านนบีได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งว่า

((أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا
الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ، ثُمَّ
حُبَّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ، وَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ . وَهُوَ التَّعَبُّدُ
الْيَلِيَّيْ ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدُ لِدَلِكِ . ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى
حَدِيحَةِ فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ، فَجَاءَهُ
الْمَلَكُ فَقَالَ "اقْرَأْ" قَالَ : "مَا أَنَا بِقَارِئٍ" قَالَ : فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي حَتَّى
بَلَغَ مِنِّي الْجُهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي، فَقَالَ : "اقْرَأْ" قُلْتُ : "مَا أَنَا بِقَارِئٍ"
فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجُهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي، فَقَالَ : "اقْرَأْ"
فَقُلْتُ : "مَا أَنَا بِقَارِئٍ" فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي الثَّلَاثَةَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي، فَقَالَ "اقْرَأْ"
بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ"
...)). متفق عليه

ความว่า “วะหีย์(วิวรณ์)ที่ถูกระทานลงมาแก่รอซูลลุลลอฮ์
ﷺ ครั้งแรกคือ การฝันอันเที่ยงธรรมในขณะที่นอนหลับ ท่านมิ
เห็นสิ่งใดในขณะที่ฝันเว้นแต่มันจะมาเหมือนดังแสงฟ้าในยามรุ่ง
อรุณ(คือชัดเจนยิ่ง) หลังจากนั้นอัลลอฮ์ได้ประทานความรู้สึกให้

ท่านอยากปลิกตัว และท่านได้ปลิกตัวไปอยู่ในถ้ำหรือ - นั่นคือ การปฏิบัติศาสนกิจ(ทำอิบาดะฮฺ)ในนั้นเป็นระยะเวลาหลายคืน ก่อนที่จะได้กลับไปพบบรรดาญาติมิตรอีกครั้งเพื่อเตรียมสัมภาระต่างๆ ในการกลับไปบำเพ็ญตัวในถ้ำอีก - ท่านจะกลับไปหาเกาะติญะฮฺ และนางก็จะเตรียมสัมภาระอย่างที่เคยจัดเตรียมในทุกๆ ครั้ง จนกระทั่งจะหิ้วถุงประทานลงมาในขณะที่ท่านอยู่ในถ้ำหรือ ซึ่งได้มีมลาอิกะฮฺ(ญิบรีล)มาพบท่านพร้อมกับกล่าวว่า “จงอ่าน” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ฉันไม่ใช่ผู้อ่านเป็น” ท่านบอกว่า เขา(ญิบรีล)ได้ดึงตัวฉันและกอดรัดตัวฉันจนฉันรู้สึกแน่นแทบทนไม่ไหว แล้วเขาก็ปล่อยฉันพร้อมกับได้กล่าวอีกครั้งว่า “จงอ่าน” ฉันก็ได้ตอบไปอีกว่า “ฉันไม่ใช่ผู้อ่านเป็น” จากนั้นญิบรีลก็ได้ยึดตัวฉันและกอดรัดฉันอีกครั้งเป็นครั้งที่สองจนฉันรู้สึกอัดแน่น แล้วเขาก็ปล่อยฉันอีกครั้ง พร้อมกับได้กล่าว(อีกเป็นครั้งที่สาม) “จงอ่าน” ฉันก็ตอบว่า “ฉันไม่ใช่ผู้อ่านเป็น” ญิบรีลได้ดึงตัวฉันและกอดรัดตัวฉันอีกเป็นครั้งที่สามและหลังจากนั้นก็ปล่อยตัวฉันพร้อมกับกล่าวว่า

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ
الْكَرِيمُ ﴿

ความว่า “จงอ่านด้วยพระนามของอัลลอฮฺผู้ทรงสร้าง ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่าน และพระผู้อภิบาลแห่งเจ้านั้นเป็นผู้ที่ทรงเปี่ยมยิ่งด้วยความไญญ...”(อัลอะลัก : 1-3)

(al-Bukhri,1986:3)

ผู้สอนไม่เพียงแต่มีหน้าที่ให้การศึกษายิ่งอย่างเดียว แต่ผู้สอนมีหน้าที่มากกว่านั้น กล่าวคือผู้สอนมีหน้าที่ทุกอย่างแทนผู้ปกครองของเด็ก โดยเฉพาะมีหน้าที่สอนและอบรมบุคคลที่มีหน้าที่สอนคือพ่อแม่แต่อันเนื่องจากพ่อแม่ที่ต้องทำงานหาปัจจัยยังชีพทำให้ไม่มีเวลาที่จะสอนลูก ทำให้หน้าที่สอนตกกับคุณครูผู้สอน

อิบนุสะหุนุน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้สอนในหลายๆด้านด้วยกันซึ่งผู้วิจัยได้แยกประเด็นหรือคุณลักษณะของผู้สอนในด้านต่างๆออกเป็นดังนี้

5.1.4.1 คุณลักษณะทางด้านวิชาชีพของผู้สอน

- 1) ดูแลและให้ความสำคัญผู้เรียน โดยเฉพาะในช่วงแยกย้ายจากสถานศึกษากลับไปที่บ้าน (Ibn Sahnun: 1972:97) และควรตรวจสอบว่าเด็กกลับถึงบ้านหรือไม่ แล้วหรือยัง
- 2) ในช่วงที่ผู้เรียนขาดเรียนผู้สอนควรติดต่อกับผู้ปกครองของเด็ก (Ibn Sahnun: 1972:97)
- 3) ผู้สอนควรสละเวลากับการสอนอย่างเต็มที่เพราะจะทำให้ภาระหน้าที่การสอนจะได้เดินไปด้วยดีและสมบูรณ์ (Ibn Sahnun, 1972:100)
- 4) ผู้สอนห้ามดำเนินภารกิจหรือกิจการใดๆที่ไปรบกวนกิจการการสอนนอกจากในเวลาที่ไม่มีการเรียนการสอน (Ibn Sahnun, 1972:98)
- 5) ไม่ควรที่จะกำชับให้คนหนึ่งคนใดไปช่วยสอน นอกจากว่ามันจะให้ประโยชน์กับผู้เรียน (Ibn Sahnun, 1972:98)
- 6) ผู้สอนไม่ควรที่จะสั่งใช้ผู้เรียนไปปรับใช้ในความต้องการส่วนตัวของผู้สอน (Ibn Sahnun, 1972:109)
- 7) ผู้สอนไม่ควรที่จะสอนอัลกุรอานและตำรับตำราให้กับบุตรของชาวคริสต์ (Ibn Sahnun, 1972:112)
- 8) ผู้สอนผู้ชายไม่ควรที่จะสอนผู้เรียนผู้หญิง และไม่ควรเรียนปะปนรวมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย (Ibn Sahnun, 1972:117)
- 9) ผู้สอนสามารถที่จะเป็นคนที่ร่ำรวยได้แต่ไม่ใช่อาศัยความร่ำรวยจากผู้เรียน (Ibn Sahnun, 1972:104)
- 10) ไม่ควรที่จะให้ผู้เรียนศึกษากับผู้เรียนด้วยกันนอกจากด้วยการอนุญาตจากผู้ปกครอง หรือ บ้านของผู้เรียนอยู่ใกล้กัน (Ibn Sahnun, 1972:97)
- 11) ในขณะที่มีการเรียนการสอนไม่ควรที่จะทิ้งภาระหน้าที่ด้วยการไปละหมาดญินาซะฮฺ (ละหมาดศพ) (Ibn Sahnun, 1972 :100)

12) ผู้สอนไม่ควรที่จะให้ผู้เรียนขาดเรียนนอกจากด้วยการอนุญาตจากผู้ปกครอง
(Ibn Sahnun: 1972:95)

13) ผู้สอนไม่ควรที่จะเขียนหรืออ่านในขณะที่มีการเรียนการสอนนอกจากหลังเสร็จภาระกิจการเรียนการสอน (Ibn Sahnun, 1972:101)

14) มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน

สังเกตจากคำพูดของท่านมุหัมมัดบินสะหุณฺนฺที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สอนจะเห็นว่าผู้ที่เป็นครุจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน ซึ่งด้วยเหตุนี้ท่านจึงตั้งชื่อหนังสือของท่านว่า อาดาบ อัลมุอัลลิมีน(آداب المعلمين)

อะหฺมัด ซาลาบีญ์ ได้กล่าวว่า “ความรู้อย่างเดียวไม่สามารถที่จะเป็นอาวุธให้กับผู้สอนได้นอกจากจะต้องรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการอบรมสั่งสอนเด็ก เพื่อให้ผู้สอนได้รู้ถึงจิตวิทยาของเด็กเพื่อเป็นสะพานที่สามารถเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้”

5.1.4.2 คุณลักษณะทางด้านวิชาความรู้ผู้สอน

1. ท่องจำอัลกุรอานโดยรู้กฎการอ่านอัลกุรอาน (หลักคัจญ์วีด)
2. มีความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺ (ศาสนบัญญัติ) เพื่อสามารถสอนเด็กในเรื่องของการละหมาดและบทบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวกับการละหมาด การอาบน้ำละหมาด และเงื่อนไขต่างๆของการละหมาด
3. มีความรู้เกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาอาหรับเพื่อสามารถที่จะสอนเด็กเกี่ยวกับหลักพื้นฐานของการเขียนด้วยหลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ และสามารถแต่งประโยคได้อย่างถูกต้อง
4. การคัดลายมือ ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีลายมือการเขียนที่สวยงาม
5. อ่านและค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากตำราที่เป็นมรดกทางวิชาการ เพื่อผู้เรียนสามารถท่องจำบทกวีอาหรับได้ (Ridwan, 1970:15)

5.1.4.3 คุณลักษณะทางด้านส่วนตัวของผู้สอน

ผู้สอนในทัศนะของอิสลาม คือผู้ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนเพื่อผู้เรียนได้ทำตามและเลียนแบบในสิ่งที่ดี และถือว่าเป็นสิ่งที่อันตรายอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียนที่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับผู้สอนตลอดช่วงระยะเวลาในการศึกษาหาความรู้ โดยทำตามหรือเลียนแบบจรรยาบรรณมารยาทมารยาท

ที่ไม่ดีจากผู้สอน ดังนั้นผู้สอนควรมีบุคลิกนิสัยที่ดี ในชีวิตประจำวันต่อหน้าผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถตามแบบอย่างที่ดีได้ และยังสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะผู้เรียนถือว่าผู้สอนคือแบบอย่างที่ต้องปฏิบัติตาม และสำหรับผู้สอนควรห่างไกลจากสิ่งที่เป็นชุกษาค (สิ่งที่คลุมเครือระหว่างสิ่งที่อนุมัติกับสิ่งที่ต้องห้าม) เพราะผู้เรียนมักจะอ้างคำพูดของผู้สอนไม่ว่าจะถูกหรือผิด.

อบู อิสฮาก อัลญุบัยยานีย์ (เสียชีวิต ฮ.ศ.ที่379) หนึ่งในบรรดาปราชญ์เมืองกัยเราะวาน ที่ใช้ชีวิตอยู่กับการสอน ได้กล่าวว่า“เจ้าจงอย่าส่งลูกไปศึกษาหาความรู้นอกจากกับผู้ที่มิศาศนา เพราะศาศนาของเด็กจะยึดติดกับศาศนาของผู้สอน” (Ibn Abdun, 1934:251)

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวกับจรรยาบรรณของผู้สอนในตำราอาดาบุลมูอัลลิมิน ผู้วิจัยขอเสนอ ดังนี้

1. ผู้สอนต้องมีความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) เนื่องจากผู้สอนได้ทำหน้าที่ของพ่อแม่ในการอบรมสั่งสอนผู้เรียน ฉะนั้นผู้สอนควรมีจิตใจที่อิคลาศ (บริสุทธิ์ใจ) ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ในหน้าที่และการทำงานของเขาคควรคลุคลีกับเด็กเสมือนกับพ่อแม่ของเขาได้คลุคลีกับเขา ท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า “ผู้สอนสามารถที่จะรับค่าตอบแทนโดยปราศจากการขอและเงื่อนไขต่างๆแต่ถ้าหากว่าผู้สอนไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆผู้สอนไม่ควรที่จะเรียกร้องค่าตอบแทน”

2. ความขำเกรงต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ สำหรับผู้สอนต้องกำชับตัวเองเพื่ออยู่ในกรอบและบนแนวทางของอิสลามโดยปฏิบัติสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงใช้ และห่างไกลจากสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้าม และทำให้เด็กได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ดี และห่างไกลจากสิ่งที่เบี่ยงเบน

3. มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผู้เรียนถือว่าเป็นอะมานะฮ์อันยิ่งใหญ่ที่อยู่ภายใต้การดูแลของผู้สอน ที่จะถูกสอบสวนในวันกิยามะฮ์ ตามที่มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า “ให้มันพยายามในการสอนเด็กโดยให้เวลากับการสอนอย่างเต็มที่และไม่ควรที่จะทิ้งหน้าที่การสอนโดยไปละหมาดญินาซะฮ์ เพราะการสอนนั้นเป็นสิ่งที่วาญิบและละหมาดศพนั้นถือว่าเป็นฟิรฎุกิฟายะฮ์ (สิ่งที่ใช้บังคับให้มีการปฏิบัติโดยภาพรวม) ดังนั้นจงพยายามในการสอนและควรใช้เวลาเต็มไปด้วกับการสอน”

4. มีความอ่อนโยน ผู้สอนได้ทำหน้าที่แทนบิดา และบิดาทุกคนได้เลี้ยงดูลูกด้วยความรักและความเอ็นดู ฉะนั้นผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในห้องเรียนเหมือนบรรยากาศที่บ้านที่เต็มไปด้วยความรักและความเอ็นดู (Hijazi, 1986:68)

5. มีความเสียสละ

ผู้สอนควรเสียสละเวลาให้กับผู้เรียน และความดูแลและให้ความสำคัญกับผู้เรียนนอกสถานศึกษาด้วย ดังนี้

- 1) ควรให้แน่ใจว่าผู้เรียน ได้กลับบ้านแล้วหรือยัง
- 2) ควรปรึกษาผู้ปกครองเด็กในเมื่อเด็กขาดเรียน
- 3) ควรกำชับผู้เรียนที่มีอายุ 7 ขวบขึ้นไปเพื่อทำการละหมาดโดยเฉพาะให้ละหมาดญะมาอะฮฺ (แบบหมู่คณะ) ในมัสยิด และให้แน่ใจว่าพวกเขาทุกคนได้มาละหมาดในมัสยิดทุกคนหรือไม่ (Hijazi, 1986:69)

6. มีความยุติธรรมและความเสมอภาค

ท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า ท่านรอซูลﷺ ได้กล่าวว่า

((أبما مؤدب ولي ثلاثة صبية من هذه الأمة فلم يعلمهم بالسوية فقيرهم مع غنيهم وغنيهم مع فقيرهم حشر يوم القيامة مع الخائنين))

“ผู้สอนท่านใดที่สอนผู้เรียนตั้งแต่สามคนขึ้นไปและไม่ได้ให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียนที่ยากจนกับผู้เรียนที่ร่ำรวยเขาจะถูกรวบรวมในวันกิยามะฮฺพร้อมกับบรรดาผู้ที่ทรยศต่ออัลลอฮฺ”

(Ibn Sahnun, 1972: 85)

ท่านได้กล่าวอีกว่า อัลหะซันได้กล่าวว่า

((إذا قوطع المُعَلِّم على الأجرة فلم يعدل بينهم - أي الصبيان -
كُتِبَ مِنَ الظلمة))

“เมื่อผู้สอนถูกกำหนดค่าตอบแทนแต่เขาไม่ได้ให้ความเสมอภาค
ระหว่างผู้เรียน เขาจะถูกบันทึกอยู่ในจำพวกที่อธรรม”

(Ibn Sahnun, 1972 : 85)

5.1.4.4 คุณลักษณะทางด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน

1) ด้านการลงโทษในทัศนะของมุหัมมัดบินสะหุณุน

มุหัมมัดบินสะหุณุนได้ให้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ฆาواب(ثواب) และอิกอบ(عقاب) คือ
รางวัล และบทลงโทษ เพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขในจรรยาบรรณ และเพื่อให้รู้ว่าเป้าหมายจากการ
ลงโทษคือไม่ใช่เพื่อที่จะแก้แค้น แต่เป็นเครื่องมือที่เปลี่ยนแปลงและแก้ไขผู้เรียนไปในทิศทางที่ดี
ขึ้น การลงโทษไม่ใช่อาวุธสำหรับผู้สอนที่จะลงโทษผู้เรียนหรือให้คนอื่นช่วยลงโทษแทนผู้สอน ที่
ไม่มีความเมตตาและเอ็นดูต่อเด็ก และการให้รางวัลนั้นคือการสนับสนุนผู้เรียนให้ทำภารกิจของ
ผู้เรียนได้สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยใช้ความพยายามเต็มที่

1.การลงโทษที่ไม่ดี

ท่านมุหัมมัดบินสะหุณุน ได้ยกหะดีษของท่านนบีﷺ โดยได้กล่าวว่า

(أدب الصبي ثلاث فما زاد عليه قوصص به يوم القيامة)

ความว่า “จงลงโทษเด็กถึงสามครั้ง แต่ถ้ามากกว่านั้นเขาจะถูก
ลงโทษในวันกิยามะฮ์”

มุหัมมัดบินสะหุณุน ได้ประสบปัญหาการตีเด็กในอัลกุดตาบ(สถานศึกษาปฐมวัย
ในสมัยก่อน) เนื่องจากเด็กกลับไปบ้านในขณะที่ร้องไห้ โดยได้กล่าวว่า รายงานจากยูสุฟบินมุหัมมัด
ได้กล่าวว่า

"قال: كنت جالسا عند سعد الخفاف فجاءه ابنه يبكي فقال: يا بني

ما يبكيك؟ قال : ضربني المعلم , قال أما و الله لأحدثنكم اليوم

: حدثني عكرمة عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه و

سلم : "شرار أمتي معلموا صبيانهم , أقلهم رحمةً لليتيم و

أغلظهم على المسكين"

“ฉันได้นั่งใกล้กับ สะอัด อัลเคาะฟาฟ แล้วลูกเขาได้มาหาเขาใน
ขณะที่ร้องไห้ โดยสะอัดได้ถามว่า โอ้ลูกรัก อะไรเล่าทำให้เจ้าร้อง
ไห้ ลูกเขาตอบว่า ครูได้ตีฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันจะบอก
พวกเจ้าในวันนี้หะดีษที่มีการรายงานจากอับนุอับบาส^{رضي الله عنه} โดยได้
กล่าวว่า ท่านนบี^ﷺ ได้กล่าวว่า “คนที่เร็วที่สุดในประชาชาติของ
ฉัน คือผู้สอนที่มีความเมตตาต่อเด็กน้อยที่สุด และรุนแรงต่อผู้
ยากไร้อันเนื่องจากการร้องเรียนจากผู้คนมากมายเกี่ยวกับการตีเด็ก
ที่รุนแรงเพื่อรู้ถึงบทบัญญัติของศาสนาเกี่ยวกับการตีเด็ก”

(Ibn Sahnun, 1972 : 89)

2.หน้าที่การลงโทษ

มุหัมมัดบินสะหฺนุนพยายามที่จะบอกว่าการลงโทษเด็กนั้นเป็นหน้าที่ของผู้สอน
ผู้สอนและครอบครัวของเขาต้องรับผิดชอบกับอันตรายที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กอันเนื่องมาจากการตี ที่
ไม่ได้ยึดตามหะดีษของท่านนบี^ﷺ โดยท่านได้เสนอ บทบัญญัติ หลังจากนั้นได้เสนอสิ่งได้ทำการ
วินิจฉัย และการวินิจฉัยของของทศนะสำนักคิดมาลิกีย์ดังกรณีต่อไปนี้

กรณีที่หนึ่ง

ถ้าผู้สอนได้ลงโทษเด็กโดยได้ลงโทษตามสิทธิ์ของผู้สอน แต่เกิดการผิดพลาด ทำ
ให้ดวงตาเสียหรือถึงขั้นเสียชีวิตซึ่งผู้สอนต้องจ่ายกะฟาเราะฮฺ(ค่าปรับ)โดยผู้สอนต้องจ่ายดิยะฮฺ
(สินไหม)ถ้าเกินขอบเขตในการตี แต่ถ้าไม่เกินขอบเขตก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายดิยะฮฺ

กรณีที่สอง

ถ้าผู้สอนได้ตีผู้เรียนตามสิทธิ์ของผู้สอน และถ้าหากว่าผู้เรียนได้เสียชีวิต หรือเกิด
อันตรายต่อร่างกาย ผู้สอนไม่จำเป็นต้องจ่ายกะฟาเราะฮฺ

กรณีที่สาม

ถ้าผู้สอนลงโทษเด็กเกินสิทธิ์ของผู้สอนในการลงโทษ และรู้ว่าผู้สอนมีเจตนาที่จะ
ฆ่าเด็ก ผู้สอนต้องถูกกิสอศ(ประหารชีวิต) ถ้าไม่เจตนาในการที่จะฆ่าเด็ก ผู้สอนก็ต้องจ่ายดิยะฮฺ
ให้กับครอบครัวของผู้ตาย

3.วิธีการลงโทษ

อับนุสะหุณนได้ตั้งเงื่อนไขในการลงโทษเด็กไว้ สองประการ ดังนี้

หนึ่ง มีเป้าหมายเพื่อเด็กได้รับประโยชน์จากการลงโทษ

สอง ผู้สอนไม่ควรตีเกินสามครั้ง นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง โดยท่านมุหัมมัดบินสะหุณนได้กล่าวว่า ไม่สามารถตีเด็กเกินขอบเขตนอกจากจะได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครอง

1. การลงโทษทางจิตใจ

การลงโทษเด็กทางร่างกายนั้น ไม่สามารถที่จะกระทำได้นอกจากต้องผ่านการลงโทษทางจิตใจก่อน ที่มีรูปแบบและวิธีการลงโทษดังนี้

- 1) ให้คำตักเตือน
- 2) ให้ผู้ปกครองได้รับรู้ถึงนิสัยมารยาทของเด็กและให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมารยาทของเด็ก
- 3) มีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้ปกครองของเด็ก และผู้สอนมีหน้าที่ต้องแจ้งให้ผู้ปกครองรับทราบเวลาเด็กขาดเรียน
- 4) ในเมื่อเด็กไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตัวเอง ก็ควรใช้วิธีอื่นในการลงโทษ คือ วิธีการดำเนินตามลำพัง หลังจากนั้นดำเนินต่อหน้าเพื่อนฝูงจำนวนมาก
- 5) กักตัวเด็กหลังจากได้แยกย้ายจากการเล่าเรียน โดยมีเงื่อนไข ห้ามเด็กในการรับประทานอาหารและดื่มน้ำ อันเนื่องเด็กต้องการอาหารเพื่อความเจริญเติบโตและพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง เพราะเป้าหมายของการลงโทษคือการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงมารยาทของเด็กเท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายห้ามมีการเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็ก
- 6) เงื่อนไขในการลงโทษทางจิตใจ คือห้ามด่าและไม่ควรใช้คำที่ไม่สุภาพ

ผู้สอนสามารถเลือกการตีเป็นวิธีสุดท้ายจากวิธีการลงโทษเด็กหลังจากได้ใช้วิธีการลงโทษทางจิตใจไม่สำเร็จ แต่ต้องมีเงื่อนไขดังนี้

  1. ผู้สอนควรลงโทษเด็กด้วยตนเองและไม่ควรตั้งผู้อื่นตีแทนเพราะในกรณีของเด็กด้วยกันนั้นเป็นการแก้แค้น และผู้สอนควรใช้ความเมตตาในการตี
  2. ไม่ควรที่จะตีผู้เรียนในขณะที่มีความโกรธแค้นเพราะในความโกรธแค้นนั้นไม่ทำให้ผู้สอนสู่เป้าหมายจากการลงโทษ.

4. อุปกรณ์สำหรับการตี

1. ไม้เท้า โดยมีเงื่อนไขว่าไม่ควรที่จะหนาเกินไปซึ่งทำให้กระดูกของเด็กนั้นแตกหัก หรือบางเกินไปจนทำให้อันตรายต่อร่างกายของเด็ก
2. ไม้หวาย (أو-ครเราะหุ) มีเงื่อนไขว่า ต้องเปียกและอ่อนที่ไม่ทำอันตรายต่อร่างกายของเด็ก
3. จุดที่จะตีนั้นต้องเป็นจุดที่ปลอดภัย คือ ต้นขา และไม่ควรตีเด็กที่ศีรษะ อวัยวะเพศและใบหน้า
4. ไม่ควรตีเด็กที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ ยึดตามหะดีษของท่านนบี ﷺ مرو الصبيان بالصلاة لسبع سنين โดยการลงโทษทางจิตใจสามารถกระทำได้กับเด็กที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ
5. ไม่ควรตีเด็กโดยปราศจากการอนุญาตจากผู้ปกครอง ผู้สอนมีสิทธิที่จะตีเด็กถึงสาม ครั้งถ้าผู้ปกครองไม่มา เพราะการเรียนการสอนนั้นจำเป็นต้องมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองกับผู้สอน
6. ควรตีเด็กต่อหน้าเพื่อนฝูง เพื่อเป็นบทเรียนและข้อคิดสำหรับเด็ก
7. ผู้สอนต้องคำนึงถึงร่างกายของผู้เรียนเวลาจะลงโทษ และผู้สอนต้องรับผิดชอบต่อผู้เรียน ถ้าตีเกินขอบเขตของการตีเด็ก

2) ของรางวัล (المهل)

ผู้สอนไม่ควรที่จะเรียกร้องของของขวัญนอกจากค่าตอบแทนที่ได้รับจากผู้เรียนแล้ว ซึ่งถ้าผู้สอนรับของขวัญจากผู้เรียนโดยความร้องขอถือว่าเป็นสิ่งที่หะรอม(ต้องห้าม)และถ้ารับของขวัญดังกล่าวโดยปราศจากการร้องขอถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาต

การรับของขวัญสำหรับผู้สอนถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามนอกจากจะรับของขวัญในโอกาสต่างๆเช่น วันอีด ที่มีใช้มาจากการร้องขอ

3) สละเวลาเพื่อการสอน

อินสะหุญนได้เน้นย้ำให้ผู้สอนได้เสียสละเวลาเพื่อการสอนอย่างเต็มที่ โดยได้กล่าว

ว่า

“ผู้สอนไม่ควรที่จะละทิ้งการสอนนอกจากว่าไม่ได้อยู่ในเวลาสอน”

และท่านได้กล่าวอีกว่า

“ผู้สอนควรหมั่นพยายามสละเวลาให้กับการสอน และไม่ควรที่จะไปละหมาดศพนอกจากมีเหตุจำเป็นที่เลี่ยงไม่ได้”

ด้วยเหตุนี้มุหัมมัดบินสะหฺนุนจึงได้กำหนดวันหยุดเปิดปิดการเรียนการสอน โดยให้หยุดในวันอีดิลฟิตรี 1-3 วัน วันอีดิลอัฎฮา 3-5 วัน และให้มีวันหยุดประจำสัปดาห์ โดยเริ่มจากช่วงเย็นของวันพฤหัสบดีถึงเช้าของวันเสาร์

4) สร้างความยุติธรรมและความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้เรียกร้องความเสมอภาคระหว่างผู้เรียนที่ฐานะยากจนกับผู้เรียนที่ฐานะที่ร่ำรวย ซึ่งท่านได้ยกหะดีษของท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((أبما مؤدب ولي ثلاثة صبية من هذه الأمة فلم يعلمهم بالسوية

فقيرهم مع غنيهم وغنيهم مع فقيرهم حشر يوم القيامة مع الخائنين))

“ผู้สอนท่านใดที่สอนผู้เรียนตั้งแต่สามคนขึ้นไปและไม่ได้ให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียนที่ยากจนกับผู้เรียนที่ร่ำรวยเขา จะถูกรวบรวมในวันกิยามะฮ์พร้อมกับบรรดาผู้ที่ทรยศต่ออัลลอฮ์”(Ibn Sahnun, 1972:85)

ท่านได้กล่าวอีกว่า อัลหะซันได้กล่าวว่า

((إذا قوطع المعلم على الأجرة فلم يعدل بينهم - أي الصبيان -

كُتِبَ مِنَ الظلمة))

“เมื่อผู้สอนถูกกำหนดค่าจ้างแต่เขาไม่ได้ให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน เขาจะถูกบันทึกอยู่ในจำพวกที่อธรรม”

(Ibn Sahnun, 1972:85)

5) เชื่อมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองของเด็กกับผู้สอน

สังเกตจากประเด็นการลงโทษเด็ก ซึ่งมุหัมมัดบินสะหุณนได้ตั้งเงื่อนไขในการลงโทษว่าห้ามตีเกินกว่าสามครั้ง และผู้ปกครองต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดจำนวนครั้งในการตี และไม่ควรที่จะตีมากกว่า สามครั้งนอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน และผู้สอนควรแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเมื่อผู้เรียนได้ขาดเรียน

จากคำกล่าวของมุหัมมัดบินสะหุณนดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มุหัมมัดบินสะหุณนเรียกร้องให้มีความร่วมมือจากผู้ปกครองของเด็กในการอบรมและสั่งสอนเด็กเพื่อการเรียนการสอนของเด็กจะได้บรรลุความสำเร็จ

6) ติดตามและประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน

มุหัมมัดบินสะหุณนได้เน้นหนักในเรื่องของการติดตามและประเมินผลผู้เรียนโดยกำชับให้ผู้สอนได้ติดตามและประเมินผลผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง โดยท่านได้กล่าวว่า ผู้สอนควรติดตามผู้เรียนเมื่อผู้เรียนได้แยกย้ายกลับบ้าน และในเมื่อผู้เรียนขาดเรียนผู้สอนควรแจ้งให้ผู้ปกครองได้รับทราบ

5.1.4.5) คุณลักษณะของผู้สอนด้านการบริหารสถานศึกษา

การศึกษาของเด็กมุสลิมในยุคแรกนั้น ได้มีการจัดเรียนการสอนในอัลกุดตาบ ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับสอนเด็กซึ่งการเรียนการสอนเด็กในสมัยนั้นไม่ได้จัดในมัสยิด ตามที่ท่านอิหม่ามมาลิกได้กล่าวไว้ว่า หลังจากที่ท่านถูกถามเกี่ยวกับการสอนเด็กในมัสยิด “ฉันมีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ เพราะไม่สามารถที่จะป้องกันไม่ให้เด็กทำความสกปรกได้” เพราะผู้เรียนคือเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ซึ่งอัลกุดตาบในสมัยก่อนนั้นจะตั้งอยู่ที่บ้านผู้สอน วิชาที่สอนได้แก่อัลกุรอานและหลักการศาสนาเบื้องต้นซึ่งบางอัลกุดตาบจะมีการสอนวิชาการอ่านการเขียนและภาษาศาสตร์(Shalabi :1954:17)

ดังนั้นผู้สอนควรมีคุณลักษณะในการบริหารสถานศึกษาดังนี้

1. ผู้สอนสามารถสอนผู้อื่นที่นอกเหนือจากผู้เรียนประจำถ้าหากว่าผู้สอนได้ปฏิบัติภารกิจการสอนอย่างสมบูรณ์แล้ว
2. อนุญาตให้ผู้สอนออกนอกสถานศึกษาพร้อมกับผู้เรียนเพื่อมุ่งหาประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคม

3. ผู้เรียนไปสถานศึกษาก็เพื่อหน้าที่ที่ชัดเจน ดังนั้นผู้สอนไม่สามารถที่จะสั่งผู้เรียนเพื่อช่วยในการกิจส่วนตัวของผู้สอน

4. ผู้สอนไม่ควรที่จะแต่งตั้งผู้เรียนเป็นผู้ช่วยสอนแทนเมื่อผู้สอนขาดสอน แต่อนุญาตในกรณีดังนี้

- 1) เมื่อผู้ช่วยสอนมีความรู้เท่าเทียมกับผู้สอน
- 2) ไม่ควรที่จะแต่งตั้งผู้ช่วยสอนนอกจากได้จบการศึกษาอัลกุรอาน
- 3) ผู้ช่วยสอนต้องสำเร็จการศึกษาทั้งหมดในสถานศึกษา

5. ผู้สอนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในเรื่องของอุปกรณ์การเรียนการสอน และไม่ควรที่จะขอลงจากผู้เรียนตลอดปีการศึกษา โดยได้กล่าวว่า “สำหรับผู้สอนควรรหาครูเราะห์ และ อัลฟะลา กอฮฺ(อุปกรณ์สำหรับลงโทษ) ที่ไม่ใช่มาจากทรัพย์สินของเด็ก

5.1.5 ผู้เรียน

ผู้เรียนในระบบการศึกษาอิสลามคือมนุษย์ผู้ซึ่งจะเรียนรู้ไปตลอดชีวิตของเขา ดังนั้นผู้เรียนในอิสลามไม่เพียงแต่เป็นเด็กที่กำลังอยู่ในความดูแลของบิดามารดา และไม่เพียงแต่เป็นเด็กในวัยกำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น

อิสลามได้ให้ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้โดยได้ยกสถานะของผู้เรียนเสมือนผู้ที่ได้ออกต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ ตามที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((من خرج في طلب العلم فهو في سبيل الله حتى يرجع))

ความว่า“ผู้ใดออกไปในการแสวงหาความรู้ เขาก็อยู่ในหนทางของอัลลอฮ์ จนกว่าจะกลับมา” (al-Tirmidhi,1975 : 2859)

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

((الدنيا ملعونة ملعون من فيها إلا ذكر الله وما والاه، أو عالم أو متعلم))

ความว่า “พึงทราบเถิดว่า แท้จริงโลกนั้นถูกโคจรกริ้วถูกโคจรกริ้ว สิ่งที่อยู่ในมันนอกจาก การรำลึกถึงอัลลอฮ์ สิ่งที่ทำให้รำลึกถึงอัลลอฮ์ ผู้สอน และผู้เรียน(al-Tirmidhi :2492)

ในหนังสืออาคาบุมออลิมิน ท่านมุหัมมัดบิณสะหุณุน ไม่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้เรียนมากเท่าไร แต่ส่วนใหญ่แล้วท่านจะกล่าวถึงคุณลักษณะและจรรยาบรรณของผู้เรียนกับอัลกุรอาน ซึ่งมีดังนี้

1. มีมารยาทที่ตรงตามแบบฉบับของท่านนบี ﷺ และกฎเกณฑ์ที่ศาสนาได้กำหนดไว้
2. สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน
3. ผู้เรียนจำเป็นต้องปฏิบัติตามนัยแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อนำมาสู่ความเชื่อมั่นในเกียรติยศอันสูงส่งของคัมภีร์อัลกุรอาน
4. ผู้เรียนจำเป็นต้องอ่านอัลกุรอาน ในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม ไม่ควรอ่านตามถนนสาธารณะหรือในห้องน้ำ
5. ไม่ควรที่จะจับต้องอัลกุรอานได้ นอกจากจะอยู่ในสภาพที่มีน้ำละหมาดเท่านั้น แต่ก็ยังอนุโลมให้กับเด็ก ๆ ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ สามารถจับต้องและอ่านอัลกุรอานได้ ถึงแม้จะไม่มีน้ำละหมาดก็ตาม
6. ฝึกฝนในการอาบน้ำละหมาด ละหมาดศพและคุอาอูต่างๆ
7. ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาอัลกุรอานคือช่วงเช้า จนถึงตะวันตกขอบฟ้า
8. ห้ามเลื่อนจากบทหนึ่งไปยังอีกบทหนึ่งนอกจากผู้เรียนจะท่องจำบทเก่าให้หมดก่อน
9. ไม่ควรที่จะใช้มัสยิดเป็นสถานที่เรียนเพราะเด็กไม่สามารถที่จะรักษาตัวเองจากนะญิส(สิ่งโสโครก)ได้
10. ไม่ควรที่จะนอนและกินในมัสยิด
11. ผู้เรียนสามารถที่จะเป็นผู้ช่วยสอนให้กับครูผู้สอน

5.2 แนวคิดทางการศึกษาของบูรฮานุดดีน อัลฮัรนูญีย์

5.2.1 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

อัลฮัรนูญีย์ได้กล่าวถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ในหนังสือของท่าน ซึ่งสามารถสรุปดังนี้

1. เพื่อการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ โดยอัลฮัรนูญีย์ได้กล่าวว่า

"وإنما شُرِّفَ العلم لكونه وسيلة إلى التقوى التي يستحق بها
المرء الكرامة عند الله تعالى والسعادة الأبدية"

“แท้จริงความรู้มีเกียรติ เพราะมันเป็นสิ่งที่จะนำพามนุษย์สู่การขำเกรงต่ออัลลอฮ์ ที่
มนุษย์ควรได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์และความสุขชั่วนิรันดร์ (al-Zarnuji, 1986:29)

2. เพื่อฝึกฝนในจรรยาบรรณที่ดีงามและละทิ้งในสิ่งที่ไม่ดี ท่านอัลฮัรณูญียฺได้
กล่าวว่า

"وكذلك في سائر الأخلاق نحو الجود، والبخل، والجبن، والجرأة. فإن
الكبر، والبخل، والجبن، والإسراف حرام، ولا يمكن التحرز عنها إلا
بعلمها، وعلم ما يضادها، فيفترض على كل إنسان علمها".

“และเช่นเดียวกันสามารถทราบถึงมารยาทต่างๆ และรู้จักแยกแยะ
ระหว่างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับความตระหนี่ถี่เหนียว การโอ้อวด
การสุรุ่ยสุร่ายและการตระหนี่ถี่เหนียว ถือว่าเป็นสิ่งที่หะรอมไม่
สามารถจะขจัดทิ้งเหล่านี้ได้นอกจากด้วยวิชาความรู้เท่านั้น และรู้
ถึงสิ่งที่ตรงกันข้าม คือสิ่งที่ดีและไม่ดี” (al-Zarnuji: 1986:30)

อัลกุรอานและอัลหะดีษได้พูดถึงมารยาทที่ดีงามพร้อมยังกำชับให้มุสลิมได้ศึกษา
และปฏิบัติตามแหล่งที่มาของบทบัญญัติอิสลาม ดังหะดีษของท่านนบีซึ่งท่านได้กล่าวว่า

((إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق))

ความว่า “แท้จริงฉันถูกบ่งเกิดเพื่อเติมเต็มในจรรยาบรรณที่ดีงาม”

(al-Bayhaqi :21301)

3. เป็นหนทางที่จะรู้ถึงความรู้ทางโลก

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿قُلِ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي
الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

“จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) “พวกท่านจงดูว่ามีอะไรในชั้นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดิน” และสัญญาณทั้งหลาย และการตักเตือนทั้งหลาย จะไม่อำนวยผลแก่กลุ่มชนที่ไม่ศรัทธา”

(ยูนุส : 101)

อัลลอฮ์ได้กำชับบ่าวของพระองค์นั้นได้พิเนิจพิเคราะห์ในสรรพสิ่งของพระองค์ที่ถูกสร้างมา เช่นดวงดาวทั้งหลาย ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ กลางคืน กลางวัน การสลับหมุนเวียน กลางคืนและกลางวัน ฟากฟ้าที่สูงส่ง และสวยงาม และน้ำฝนที่หั่งลงมาจากฟากฟ้า เพื่อเป็นปัจจัยยังชีพ และผลไม้ที่หลากหลายนานาชนิด(Ibn Kathir, 1987 : 449)

ดังนั้นความรู้ในทัศนะของอัลฮัรนูญีย์มันมีความหมายที่กว้างขวาง ความรู้ในทัศนะของอัลฮัรนูญีย์คือความรู้ที่มีประโยชน์แต่มีเงื่อนไขว่าต้องไม่ขัดกับหลักศาสนา เช่นความรู้ทางการแพทย์ และความรู้ที่เกี่ยวกับดาราศาสตร์ เป็นต้น

4. เพื่อแสวงหาโลกหน้า

อัลฮัรนูญีย์ได้แนะนำให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้เพื่อแสวงหาความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ เพื่อปกป้องรักษาตนเองยับยั้งในการทำชั่ว และเพื่อโลกอาคิเราะฮ์

อัลฮัรนูญีย์ได้กล่าวว่า “ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยความหมั่นเพียรพยายามไม่สมควรที่จะหันไปมองความสำคัญของโลกดุนยาที่พินาศ” และท่านได้กล่าวอีกว่า “ไม่ควรสำหรับผู้ที่มีสติปัญญาที่จะให้ความสำคัญในเรื่องของโลกดุนยาเพราะจะเป็นอันตรายและไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย และการโศกเศร้าเสียใจในเรื่องโลกดุนยามันจะก่อให้เกิดความมีดมนในจิตใจ และการโศกเศร้าเสียใจเพื่อโลกอาคิเราะฮ์มันจะก่อให้เกิดแสงสว่างในจิตใจ”(al-Zarnuji:1986:129)

5. เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนาและคงไว้ซึ่งอิสลาม

อัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

"اللهم إلا إذا طلب الجاه للأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وتنفيذ الحق، وإعزاز الدين لا لنفسه وهواه"

“แท้จริงการศึกษาหาความรู้เพื่อเชิญชวนในสิ่งที่ดี ห้ามปรามในสิ่งชั่ว ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นสัจธรรม และทำให้ศาสนานั้นมีเกียรติ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตนเองและอารมณ์ใฝ่ต่ำ”

(al-Zarnuji:1986:39)

อัลฮัรณูญียฺได้กล่าวอีกว่า

"وينبغي أن ينوى المتعلم بطلب العلم... إحياء الدين وإبقاء الإسلام،"

“ผู้เรียนควรตั้งเจตนาในการศึกษาหาความรู้เพื่อรักษาซึ่งศาสนาและคงไว้ซึ่งอิสลาม” (al-Zarnuji, 1986 : 38)

6. ตอบแทนพระกรุณาธิคุณของอัลลอฮฺที่ประทานความรู้

อัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

"وينوى به: الشكر على نعمة العقل، وصحة البدن"

“ผู้เรียนควรตั้งเจตนาในการศึกษาหาความรู้เพื่อตอบแทนพระกรุณาธิคุณของอัลลอฮฺที่พระองค์ได้ประทานให้สติปัญญาและสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์” (al-Zarnuji, 1986 : 38)

7. หลีกเลียจจากการหยิ่งยโสโอ้อวดในวิชาความรู้

อัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

"ولا ينوى به إقبال الناس عليه"

“ผู้เรียนไม่ควรตั้งเจตนาในการแสวงหาวิชาความรู้เพื่อเอาใจผู้คน”

(al-Zarnuji: 1986:38)

8. ห่างไกลจากผลประโยชน์ต่างๆของโลกคุณยา

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"ولا استحلاب حطام الدنيا"

“ผู้เรียนไม่ควรตั้งเจตนาในการศึกษาหาความรู้เพื่อได้มาซึ่ง

ผลประโยชน์ของโลกคุณยา” (al-Zarnuji, 1986 : 38)

9. เพื่อปลูกฝังจรรยาบรรณที่ดีงาม

หลังจากที่อัลซรรนุญยีได้พูดถึงเป้าหมายของการศึกษาหาความรู้ ท่านได้กำชับให้
ผู้เรียนอบรมจรรยาบรรณของตนเองให้มีจรรยาบรรณที่ดีงาม โดยกล่าวว่า “ผู้เรียนควรตั้งเจตนา
ในการศึกษาหาความรู้เพื่ออบรมตัวเองให้มีจรรยาบรรณที่ดีงาม” (al-Zarnuji, 1986: 40)

10. เพื่อฝึกฝนให้มีทักษะการคิดและสรุปความ

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"وينبغي لطالب العلم: أن يتفكر في ذلك، فإنه يتعلم العلم بجهد

كثير، فلا يصرفه إلى الدنيا الحقيرة القليلة الغانية".

“ผู้เรียนควรคิดวิเคราะห์ในเรื่องนั้น แท้จริงแล้วเขาได้ศึกษาหา

ความรู้ด้วยความหมั่นเพียร จึงไม่ควรที่จะหันไปมองในเรื่อง
ผลประโยชน์ของโลกอันน้อยนิดและพินาศ”

(al-Zarnuji, 1986: 39)

11. สรรพคุณด้วยการใช้สติปัญญา

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"ويعرف الله تعالى بالدليل، فإن إيمان المقلد وإن كان صحيحا عندنا.
لكن يكون آثما بترك الإستدلال"

“การรู้จักอัลลอฮ์ด้วยการใช้หลักฐาน แท้จริงการศรัทธาของผู้
ตามที่ปราศจากหลักฐานถือว่าบาปถึงแม้ว่าจะถูกต้อง” (al-Zarnuji,
1986 : 45)

12. การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

อัลซรรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"قال أبو حنيفة رضى الله لأبى يوسف: كنت بليدا أخرجتك
المواظبة، وإياك والكسل فإنه شؤم وآفة عظيمة".

“ท่านอุมมะนีฟะฮ์⁴ ได้กล่าวแก่อับดุลฮุซุฟ ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านว่า
“เจ้าเคยเป็นคนโง่เขลาและด้วยความมุ่งมั่นทำให้เจ้าออกจากกา
เป็นคนโง่เขลา และพยายามห่างไกลจากความขี้เกียจ แท้จริงความ
ขี้เกียจนั้นเป็นโชคร้ายที่สุด” (al-Zarnuji, 1986: 74)

13. กำเนิดถึงคุณค่าของความรู้

อัลซรรญูญีย์ได้กล่าวว่า

⁴ อุมมะนีฟะฮ์มีนามเต็มว่า อันนุอุมาน อิบน์ ซาบิต อิบน์ อัลมัรชะบาน ซึ่งตระกูลของท่านมีเชื้อสายมาจากชาว
เปอร์เซีย ตามพจนานุกรมภาษาอาหรับคำว่า อัล มัรชะบาน ไม่ใช่ภาษาอาหรับ แต่เป็นภาษาเปอร์เซีย ซึ่งม
ความหมายว่า ผู้นำ อุมมะนีฟะฮ์เกิดที่นคร กูฟะฮ์ ประเทศ อิรัก เมื่อปี ฮิจเราะฮ์ศักราช ที่ 80ตรงกับคริสต์ศักราชที่
699นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวว่าท่านเกิดที่เมืองอัมบาร์ แต่ส่วนใหญ่กล่าวว่าท่าน เกิดที่นคร กูฟะฮ์ส่วนบิดา
ของท่านนั้นมีนามว่า ซาบิต อิบน์ ซุดอ

"الكسل من قلة التأمل في مناقب العلم وفضائله، فينبغي أن يتعب نفسه على التحصيل والجد والمواظبة بالتأمل في فضائل العلم، فإن العلم يبقى والمال يفنى"

“ความขี้เกียจนั้นมาจากการไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าและประโยชน์ของความรู้ และผู้เรียนควรส่งเสริมตนเองในการที่จะได้มาซึ่งความรู้ด้วยความมุ่งมั่น ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการคำนึงถึงคุณค่าของความรู้ แท้จริงความรู้นั้นจะคงอยู่ ส่วนทรัพย์สินจะสูญหาย” (al-Zarnuji, 75:1986)

14. ให้ความสำคัญกับโลกหน้า (อาคิเราะฮ์)

อัลซรรนุญียฺได้กล่าวว่า

"ولا يهتم العاقل لأمر الدنيا لأن الهم والحزن لا يرد المصيبة, ولا ينفع بل يضر بالقلب والعقل, ويخل بأعمال الخير, ويهتم لأمر الآخرة لأنه ينفع."

“ผู้ที่มีสติสัมปชัญญะที่ดีไม่ควรให้ความสำคัญกับทางโลก เพราะความกังวลและความโศกเศร้าเสียใจไม่สามารถที่จะขัดขวางบททดสอบของพระองค์อัลลอฮ์ได้ และจะไม่ได้ประโยชน์ แต่มันจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพจิต ร่างกาย สติปัญญา และกีดกันในการทำความดี ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับโลกหน้า เพราะมันได้ประโยชน์”(al-Zarnuji, 1986 : 99)

อัลซรรนุญียฺได้กล่าวอีกว่า

"لا ينبغي للعاقل أن يهتم لأمر الدنيا لأنه يضر ولا ينفع, وهموم الدنيا لا تخلو عن الظلمة في القلب, وهموم الآخرة لا تخلو عن النور في القلب,"

“ผู้เรียนไม่ควรที่จะให้ความสำคัญกับโลกคุณยา เพราะมันจะทำให้เกิดอันตรายต่อตัวเองและเขาก็จะไม่ได้รับประโยชน์อันใดเลย การโศกเศร้าเสียใจให้กับโลกคุณยาจะทำให้จิตใจนั้นมีคมน แต่การโศกเศร้าเสียใจเพื่อโลกหน้าจะทำให้จิตใจของเขานั้นแสงสว่างขึ้น (al-Zarnuji,1986:129)

ปรัชญาการศึกษา

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทบทวนและได้ศึกษาวิเคราะห์หนังสืออะอิลิมุดะอ์ลิมของท่านอัลซรรนุญยี ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวคิดทางการศึกษาของท่านที่สามารถมาเป็นปรัชญาการศึกษา ดังนี้

1. แนะนำความรู้ที่เป็นประโยชน์

ผู้ปกครองของเด็กนักเรียนควรแนะนำให้เด็กได้ศึกษาหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งท่านอัลซรรนุญยีได้กล่าวไว้ว่า

"وأما حفظ ما يقع بعض الأحيين ففرض على سبيل الكفاية"

ความว่า “และการพิทักษ์รักษาความรู้ที่มีความต้องการบางช่วงเวลา ถือเป็นฟัรฎูกีฟายะฮ์ (Al-Zarnuji,1986:30)

2. สละเวลาให้กับการศึกษาหาความรู้(استغلال الوقت)

อัลซรรนุญยีได้มีแนวคิดว่าผู้เรียนควรสละให้เวลากับการศึกษา เพื่อแสวงหาผลบุญจากอัลลอฮ์ โดยท่านได้กล่าวว่า “ผู้เรียนควรสละเวลาทั้งหมดด้วยการรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ดูอาอุวิงวอนขอจากอัลลอฮ์ และด้วยการอ่านอัลกุรอาน” (al-Zarnuji, 1986 : 129)

3. การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

อัลซรรนุญยีได้กล่าวไว้ว่า

"وليس لصحيح البدن والعقل عذر في ترك التعلم والتفقه"

“แท้จริงแล้วมันไม่ใช่เหตุผลสำหรับคนที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและสติปัญญาที่สมบูรณ์ที่จะละทิ้งการศึกษาหาความรู้”

(al-Zarnuji, 1986: 91)

4. ความรู้คู่คุณธรรม

การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับคุณธรรมและศาสนานั้นไม่ใช่สิ่งใหม่ ซึ่งบรรดานักปราชญ์ยุคก่อนหลายท่านได้พูดถึงเรื่องนี้ เช่น อัลอะมะชาลีย์ ในหนังสือ อียาอูอูลุมุดดิน และปราชญ์ท่านอื่นๆ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾

“จงอ่านด้วยพระนามของพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด”

(อัล-อะลัก: 1)

สังเกตในอายะฮ์ข้างต้นซึ่งได้บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับศาสนา กล่าวคือด้วยความรู้สามารถจักอัลลอฮ์ซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ จึงทำให้ความรู้นั้นได้ประโยชน์กับบุคคลทั่วไปหรือปัจเจกบุคคล และทุกๆ การงานขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนาของบุคคลนั้นๆ

อัลฮัรณูญียะได้กล่าวว่า “จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียนที่ต้องตั้งเจตนาในการแสวงหาความรู้เพราะการตั้งเจตนาคือรากฐานของการงานทั้งหมด ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرأ ما نوى))

“การงานทุกอย่างขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนา และเขาจะได้ตามที่เขาได้

ตั้งเจตนาไว้”(al-Bukhari, 1986:1, Muslim, 1996: 1907)

อัลฮัรณูญียะได้กล่าวว่า

"ومن وجد لذة التعلم والعلم والعمل به قلما يرغب فيما عند الناس"

“ผู้ใดที่ได้ลิ้มรสของวิชาความรู้ นั้น น้อยมากที่เขาจะหวัง
ผลประโยชน์จากเพื่อนมนุษย์ ด้วยกัน (al-Zarnuji, 1986 : 39)

5. ขจัดความไม่รู้หนังสือ محو الأمية

อิสลามเป็นศาสนาที่สนับสนุนและส่งเสริมให้มนุษย์ได้ศึกษาหาความรู้ เพราะ
การศึกษาเป็นวิธีที่จะขจัดและดับความอวิชชาออกจากตัวของมนุษย์ โดยสังเกตจากอายะฮ์แรกที่
ประทานลงมาถึงท่านนบี ﷺ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ أَلَمْ يَكُنْ أَكْرَمًا ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

ความว่า “จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด
ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้น
ผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่
เขาไม่รู้” (อัลอะลัก 1-5)

อัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

"وينبغي أن ينوي في طلب العلم.. إزالة الجهل عن نفسه"

“ผู้เรียนควรตั้งเจตนาเพื่อขจัดอวิชชาออกจากตัวเขา”

(al-Zarnuji:1986:39)

6. การรักษาไว้ซึ่งอิสลาม

อัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

"وينبغي أن ينوي في طلب العلم.. إحياء الدين وإبقاء الإسلام"

“ผู้เรียนควรตั้งเจตนาเพื่อฟื้นฟูศาสนา และคงไว้ซึ่งอิสลาม แท้จริง
การรักษาเพื่อคงไว้ซึ่งอิสลามนั้นด้วยความรู้”

(al-Zarnuji, 1986 : 39)

7.การศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้

อัลซรรนุญยีได้สั่งเสียผู้เรียนเพื่อไม่ให้หวังในผลประโยชน์ทางโลก และจงพยายามห่างไกลจากสิ่งที่ทำให้ความรู้และผู้เรียนนั้นตกต่ำ โดยท่านได้กล่าวว่า

"وينبغي لأهل العلم أن لا يذل نفسه بالطمع في غير المطمع ويحتز
عما فيه مذلة العلم وأهله".

“และอะหุลลอลิมไม่ควรทำตัวเองต้องอับอายขายหน้าเพราะความ
โลภกับบางสิ่งบางอย่างที่ไม่เหมาะสมและจงพยายามห่างไกลจาก
สิ่งที่ทำให้ครามรู้และผู้เรียนนั้นได้รับความอับอายศอดดู”

(al-Zarnuji, 1986 : 40)

8.เสรีภาพในการเลือกผู้สอน

ผู้เรียนในทัศนะของอัลซรรนุญยีถือว่าผู้เรียนมีสิทธิเสรีภาพในการเรียน โดยเฉพาะ
ในการเลือกอาจารย์ผู้สอน อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"فينبغي أن يختار الأعلم والأروع والأسن"

“ควรเลือกอาจารย์ที่มีความรู้มากที่สุด ผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ
ผู้ดีรวมตน และผู้ที่อาวุโส” (al-Zarnuji, 1986 : 46)

9.เสรีภาพในการเลือกวิชาเรียน

ผู้เรียนในทัศนะของอัลซรรนุญยีมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกวิชาที่จะเรียนโดย
กล่าวว่า

"ينبغي لطالب العلم أن يختار من كل علم أحسنه"

“ผู้เรียนควรเลือกเรียนทุกวิชาที่ตนเองคิดว่าดี

” (al-Zarnuji, 1986: 45)

10. เสรีภาพในการเลือกเพื่อนฝูง

ผู้เรียนนั้นมีสิทธิ์เสรีภาพในการเลือกเพื่อนฝูงที่จะคบด้วย ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

"فينبغي أن يختار المجد الورع ، وصاحب الطبع المستقيم ، والمتفهم ،
ويفر من الكسلان والمعطل والمكثار والمفسد والفتان"

“ควรเลือกผู้ที่ยันและยำเกรงและผู้ที่มีมารยาทงามและเจ้าจง
ห่างไกลจากผู้ที่เกียจคร้าน พุดจาไร้สาระ มีมารยาทที่ไม่ดีและผู้
นำไปสู่พินนะฮฺ (ความเสื่อมเสีย) (al-Zarnuji, 1986: 50)

คังหะดีษของท่านเราะฮะลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า

((كُلُّ مَوْلُودٍ يُؤَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ إِلَّا أَنْ أَبَوْهُ يَهُودًا أَوْ نَصْرَانًا أَوْ مَجْسِسًا))

ความว่า “เด็กทุกคนได้คลอดมาอยู่บนความบริสุทธิ์ เว้นแต่ว่า บิดา
มารดาของเขาจะทำให้เขาเป็นยิว เป็นคริสต์ หรือเป็นมะญูซียฺ (พวก
โซโรแอสเตอร์ที่บูชาไฟ)” (al-Bukhari:1319, Muslim:6926)

11. การศึกษาแบบค่อยเป็นค่อยไป

อัลฮัรนูญียฺได้กำชับผู้เรียนให้เริ่มเรียนด้วยวิชาที่มีความสำคัญมากและที่จำเป็นต้อง
ศึกษาหลังจากนั้นก็เรียนวิชาอื่นๆ

อัลฮัรนูญียฺได้กล่าวว่า

“ควรเริ่มเรียนด้วยวิชาความรู้ที่มีความต้องการทางศาสนาใน
ปัจจุบัน หลังจากนั้นก็เรียนวิชาที่มีความต้องการทางโลก” (al-
Zarnuji, 1986 : 45)

อัลฮัรนูญียฺยังได้กล่าวอีกว่า

"وينبغي أن يتدبى بشيء من العلوم أقرب إلى فهمه"

“และควรเริ่มเรียนด้วยเนื้อหาที่ง่ายต่อการเข้าใจ” (al-Zarnuji, 1986:85)

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า “ผู้เรียนควรอดทนกับอาจารย์ผู้สอนและอดทนกับตำราจนกว่าจะไม่ทึ่งมัน และไม่ควรที่จะเลื่อนย้ายจากบทหนึ่งสู่อีกบทหนึ่งจนกว่าจะได้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ” (al-Zarnuji, 1986 : 49)

12. ใกล้เคียงกับผู้สอน

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"فينبغي أن يثبت على أستاذ وعلى كتاب حتى لا يتركه أبتر"

“จงอดทนกับอาจารย์ผู้สอนและอดทนกับตำราเรียนจนกว่าจะไม่ทึ่งตำราก่อนที่จะได้รับวิชาความรู้” (al-Zarnuji: 1986:49)

13. ขอคำปรึกษาแนะนำในการหาความรู้

อัลซรรูญียฺได้แนะนำผู้เรียนให้ขอคำปรึกษาก่อนที่จะเริ่มเรียนเพราะการปรึกษาหารือกันเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมุสลิม ท่านได้กล่าวว่า

"وهكذا ينبغي أن يشاور في كل أمر فإن الله تعالى أمر رسوله عليه الصلاة والسلام بالمشاورة في الأمور"

“ควรขอการปรึกษาในทุกๆ การงานแท้จริงอัลลอฮฺได้กำชับท่านเราะซูล ให้ขอคำปรึกษาในทุกๆ เรื่อง” (al-Zarnuji, 1986: 46-47)

14. ให้เกียรติความรู้และผู้รู้

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"اعلم بأن طالب العلم لا ينال العلم, ولا ينتفع به إلا بتعظيم العلم و أهله"

“จงรู้เถิดว่า ผู้เรียนจะไม่ได้มาซึ่งความรู้ นอกจากด้วยการให้เกียรติความรู้และผู้รู้” (al-Zarnuji, 1986 : 55)

15. เชื้อพึงผู้สอน

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"من تأذى من استاذہ يحرم بركة العلم ولا ينتفع به الا قليلا"

“ใครที่รบกวนอาจารย์ผู้สอนเขาจะไม่ได้มาซึ่งความบารอกะฮุ (ความจำเริญ) ของความรู้และจะไม่ได้ประโยชน์จากความรู้ นอกจากเพียงเล็กน้อยเท่านั้น” (al-Zarnuji, 1986:58)

16. ให้เกียรติตำราเรียน

ท่านได้กล่าวว่า

"فينبغي لطالب العلم أن لا يأخذ الكتاب إلا بطهارة"

“ผู้เรียนไม่ควรที่จะจับต้องหนังสือนอกจากจะอยู่ในสภาพที่มีน้ำ ละครวม” (al-Zarnuji, 1986 : 60)

และได้กล่าวอีกว่า

"ويضع كتب التفسير فوق سائر الكتب ولا يضع على الكتاب شيئا
آخر"

“และควรวางหนังสือตีฟิร (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) บนหนังสือ อื่นๆและไม่ควรวางสิ่งหนึ่งสิ่งใดบนหนังสือ”

(al-Zarnuji, 1986 : 60)

17. มีมารยาทที่ดีและอ่อนโยนในขณะที่แสวงหาความรู้

อัลชีรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ينبغي لطالب العلم أن يستمع العلم والحكمة بالتعظيم والحرمة، وإن
سمع مسألة واحدة و كلمة واحدة ألف مرة"

“ผู้เรียนควรนั่งฟังความรู้ด้วยการให้เกียรติความรู้ โดยฟังเรื่องเดียว ประมาณหนึ่งพันครั้ง (al-Zarnuji, 1986 : 62)

18. ให้เกียรติเพื่อนฝูง

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"ومن تعظيم المعلم: تعظيم الشركاء في طلب العلم والمدرس. ومن يتعلم منه"

“จากการให้เกียรติความรู้คือการให้เกียรติเพื่อนฝูงในการแสวงหาความรู้ และผู้คนร่วมศึกษาจากอาจารย์เดียวกัน”

(al-Zarnuji, 1986 : 62)

19. มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออันดีระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وقيل: يحتاج في التعلم والتفقه إلى جد ثلاثة: المتعلم، والأستاذ، والأب، إن كان في بي الأحياء"

“ในการแสวงหาความรู้จำเป็นต้องทุ่มเทและใช้ความพยายามสามฝ่ายด้วยกัน คือ ผู้เรียน ผู้สอน และบิดาถ้าอยู่ร่วมกันในชุมชน” (al-Zarnuji, 1986 : 68)

20. รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

“และควรใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ในทุกสถานการณ์กับทุกคน”(al-Zarnuji, 1986 : 90)

21. การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

อัลซรรูญีย์ไม่สนับสนุนให้มีการพักหรือหยุดเรียนในระหว่างการศึกษาโดย
กล่าวว่า

"وينبغي أن لا يكون لطالب العلم فترة فإنها آفة وكان أستاذنا برهان الدين يقول: إنما فقت شركائي بأني لا تقع لي الفترة في التحصيل"

“ผู้เรียนไม่ควรปล่อยให้เวลาหยุดหรือพักช่วงเวลาเรียน แท้จริงแล้วอาจารย์ของฉันที่ชื่อบูรฮานุดดีนได้กล่าวว่า ที่นั่นสามารถเอาชนะเพื่อน ๆ ของฉันในเรื่องของความรู้ก็เพราะฉันไม่ปล่อยให้เวลานั้นหยุดพักในช่วงเวลาเรียน”(al-Zarnuji, 1986 : 95)

22. ให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของเวลา

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وينبغي لطالب العلم أن يستغرق جميع أوقاته"

“ผู้เรียนควรใช้เวลาทั้งหมดไว้กับการศึกษา”

(al-Zarnuji, 1986 : 105)

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وينبغي أن يكون طالب العلم مستفيدا في كل وقت حتى يحصل له الفضل والكمال في العلم."

“ผู้เรียนต้องให้ความสำคัญกับเวลาและได้ประโยชน์จากการใช้เวลา” (al-Zarnuji, 1986 : 115)

23. ได้ประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وينبغي أن يغتنم الشيوخ ويستفيد منهم، وليس كل ما فات يدرك"

“ผู้เรียนควรฉวยโอกาสในการรับประโยชน์จากผู้สอนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มันผ่านไปแล้วจะไม่สามารถเอามันคืนกลับมาได้” (al-Zarnuji, 1986: 117)

5.2.2 หลักสูตร

อัลซรรูญีย์ได้กำหนดและจำแนกหลักสูตรการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภท
หนึ่ง อิลมุล ฮาล (علم الحال) (ความรู้ที่มีต้องการทุกสถานการณ์)

สอง อิลมุ บะอฎูลอะฮาซีน (علم بعض الأحيين) (ความรู้ที่มีความต้องการบาง

ช่วงเวลา)

อิลมุลฮาล คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการศาสนา และบทบัญญัติอิสลาม หมายถึง หมายถึงทุกอย่างที่เป็นสิ่งจำเป็นในด้านศาสนาหรือทางโลกที่สามารถช่วยในการทำอิบาดะฮ์ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al-Zarnuji:1986:30)

อัลซรรูญีย์ถือว่า อิลมุลฮาล(ความรู้ที่ต้องการทุกสถานการณ์) เป็นฟัรฎูอีน คือ ความรู้ที่ทุกคนจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจ ซึ่งแบ่งออกเป็นสามชนิดด้วยกัน หนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับหลักความเชื่อถือ สอง ความรู้เกี่ยวกับการกระทำ สาม ความรู้เกี่ยวกับการละทิ้ง (Shaik, 1412 : 70)

อัลซรรูญีย์ได้แบ่งอิลมุลฮาลออกเป็น ๓ ชนิดด้วยกัน

หนึ่ง ความรู้ที่เกี่ยวกับอิบาดะฮ์

สอง ความรู้ที่เกี่ยวกับสังคม เช่น การซื้อขาย การแต่งงาน การหย่าร้าง การกักตุนสินค้า การกินดอกเบี้ย เป็นต้น

สาม ความรู้ที่เกี่ยวกับจิตใจ เช่น การยำเกรง การหวังผลตอบแทน และการนอบน้อมถ่อมตนต่ออัลลอฮ์

สี่ ความรู้ที่เกี่ยวกับจรรยาบรรณ เช่น การอดทน การให้อภัย การมีสัจจะ การช่วยเหลือผู้อื่น การร่วมมือร่วมใจทำในสิ่งที่ดี เป็นต้น

อิลมุล บะอฎูล อะหะยีน (ความรู้ที่มีความต้องการบางช่วงบางคราว)

อัลซรรูญีย์ถือว่า อิลมุลฮาล เป็นฟัรฎูอีน อิลมุลบะอฎูลอะหะยีนเป็นฟัรฎูกิฟายะฮ์ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

"وأما حفظ ما يقع في بعض الأحيان ففرض على سبيل الكفاية"

“และการสิ่งที่มีความต้องการบางครั้งบางคราว นั้นก็คือว่าเป็น ฟัรฎู กิฟายะฮ์” (al-Zarnuji, 1986 : 30)

ฟัรฎูกิฟายะฮ์ออกเป็น สอง ชนิด

ชนิดแรก สิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิม เช่น การท่องจำอัลกุรอาน ศึกษาประวัติผู้รายงานหะดีษ ศึกษาเกี่ยวกับบทบัญญัติอิสลาม ไวยากรณ์ภาษาอาหรับ เป็นต้น ชนิดที่สอง สิ่งที่ไม่ใช่ความรู้ทางชะรีอะฮ์(ศาสนบัญญัติ) เช่น การแพทย์ คณิตศาสตร์ ดังนั้น ฟัรฎูกิฟายะฮ์ คือ

ความรู้ที่คนทั่วไปได้รับประโยชน์ และถ้าได้เรียนรู้บางคนทำให้คนอื่นพ้นบาปไปด้วย (Shaik:1412:70)

จากการสังเกตในหนังสือของท่าน อัลฮัรณูญีย จะเห็นได้ว่า ท่านได้นิยามของ อิลมุลฮาล คือฟิรฎูอิน เป็น วิชาความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนา หมายถึงทุกอย่างที่เป็นสิ่งจำเป็นในด้านศาสนา ส่วนความรู้ที่มีความต้องการบางครั้งบางคราว คือความรู้ที่เกี่ยวกับสติปัญญา เช่น วิชาการแพทย์ วิชาดาราศาสตร์ และเป็นฟิรฎูกิฟายะฮ์ที่จะต้องศึกษาตามความต้องการของสังคม และถ้าไม่มีใครศึกษาความรู้เหล่านั้น ผู้คนในสังคมทุกคนต้องแบกรับบาป และผู้นำต้องบังคับให้คนหนึ่งคนใดในสังคมต้องศึกษาและได้เปรียบเทียบความรู้ที่มีความต้องการทุกสถานการณ์ หรือ อิลมุลฮาล เปรียบเสมือนกับอาหารที่ทุกคนต้องรับประทานอยู่เสมอ และความรู้ที่มีความต้องการบางครั้งบางคราว หรือ อิลมุล บะอฎูลอะฮายีน เปรียบเสมือนกับยาที่ผู้คนต้องการเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเท่านั้น

ส่วนรายละเอียดวิชาตามแนวคิดของท่านมีดังนี้

1. วิชาเอกภาพ (التوحيد) อัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรเลือกวิชาที่ดี ที่ต้องการในศาสนาและต้องการเพื่อโลกหน้า และเริ่มเรียนด้วยวิชาเตาหีด และการรู้จักพระองค์อัลลอฮ์”

2. วิชาฟิกฮ์

อัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

"كان أستاذنا الشيخ الإمام فخر الدين قاضي خان رحمه الله يقول:
ينبغي للمتفقه أن يحفظ نسخة واحدة من نسخ الفقه، ويكرر دائما
فيتيسر له بعد ذلك حفظ ما يسمع من الفقه"

“อาจารย์ของฉันที่ชื่อว่าซัยคุอิมามฟิครุดดีนได้กล่าวว่า ผู้ที่ทำความเข้าใจทางศาสนาควรท่องจำหนึ่งตำราจากตำราฟิกฮ์ และทบทวนอยู่ตลอด เพื่อง่ายต่อการเข้าใจเมื่อได้ฟังจากผู้สอน

(al-Zarnuji, 1986 : 96)

และได้กล่าวอีกว่า

وينبغي لطالب العلم ألا يشتغل بشيء آخر غير العلم ولا يعرض عن
الفرقه .

“ผู้เรียนไม่ควรกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนอกจากการศึกษาหาความรู้
และไม่ควรหันหลังจากวิชาฟิสิกส์ (al-Zarnuji, 1986: 100)

3.วิชา กวีอาหรับ (الشعر)

อัลซรรูญียได้กล่าวว่า

"وكان ابن عباس رضى الله عنه إذا مل من الكلام يقول: هاتوا ديوان
الشعراء"

“ท่านอิบนุอับบาสเมื่อท่านเบื่อจากการพูด ท่านก็จะกล่าวว่า “จง
เอาหนังสือที่รวบรวมบทกวีให้กับฉัน” (al-Zarnuji: 1986:105)

4.วิชาอัลกุรอาน

อัลซรรูญียได้กล่าวว่า

“ท่านอลี ได้กล่าวว่า เพียงพอแล้วที่หันหลังจากความรู้ของอัลลอฮ์ที่ต้องประสบกับ
ความต่ำต้อยและความขาดทุน และจำเป็นต้องพยายามขอความหลีกเลี่ยงจากอัลลอฮ์จากสิ่งเหล่านี้”
และยังได้กล่าวว่า

"ليس شيعى أزيد للحفظ من قراءة القرآن نظرا"

“การอ่านอัลกุรอานนั้นสามารถช่วยในการท่องจำ (al-Zarnuji,
1986: 127)

5.วิชาการคัดลายมือ (خط)

อัลซรรูญียได้กล่าวว่า

"حسن الخط من مفاتيح الرزق"

“ลายมือที่สวยจะเป็นกุญแจแห่งปัจจัยยังชีพทั้งหลาย”(al-Zarnuji, 1986 : 136)

6. วิชาแพทยศาสตร์

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"ولا بد أن يتعلم شيئا من الطب"

“และควรศึกษาบางส่วน of วิชาแพทย์”

(al-Zarnuji, 1986 : 140)

5.2.3 กระบวนการเรียนการรู้

กระบวนการเรียนรู้ (learning process) เกิดจากคำหลัก 2 คำ ได้แก่ 1) กระบวนการ และ 2) การเรียนรู้

1) กระบวนการ หมายถึง ลำดับการของการกระทำ ซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันจนสำเร็จลง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525: 34)

2) การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมหรือศักยภาพของพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนนี้มีสาเหตุมาจากการได้รับประสบการณ์

ดังนั้น เมื่อรวมคำว่ากระบวนการ และการเรียนรู้เข้าด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้จะ หมายถึง "ลำดับขั้นตอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้"

ผู้วิจัยได้จำแนกในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ตามแนวของท่านอัลซรรนุญยี ออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ 1.วิธีการเรียนรู้ 2.เทคนิคและเงื่อนไขของการเรียนรู้

5.2.3.1 วิธีการเรียนรู้

ท่านบูรฮนุดดิน อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

ولا بد لطالب العلم من المذاكرة والمناظرة والمطارحة والمشاورة فينبغي

أن يكون بالإنصات ، والتأني ، والتأمل ، فيتحرز عن الشغب ،

والغضب ، فأن المناظرة والمذاكرة مشاورة ، والمشاورة إنما تكون

لاستخراج الصواب ، وذلك إنما يحصل بالتأمل والتأني، والإنصاف
ولا يحصل بالغضب والشغب.

“มันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนที่ต้องมีการทบทวนบทเรียน
อภิปราย การตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และสมควรรับฟัง
อย่างสงบ มีสมาธิ และพยายามหลีกเลี่ยงจากการโต้แย้งและโกรธ
แท้จริงแล้วการทบทวนและการอภิปรายนั้นถือว่าเป็นการ
ปรึกษาหารือ นั่นคือหนทางในการหาคำตอบที่ถูกต้อง ซึ่งจะบรรลุ
สิ่งนั้นได้ด้วยการสังเกตและใคร่ครวญ แต่จะไม่ได้รับคำตอบที่
ถูกต้องด้วยอารมณ์โกรธและโต้แย้ง” (al-Zamujī, 1986: 87)

จากหนังสือตะลิมุลมุตะอัลลิม ฎะวะรีเกาะฮฺ ตะอัลลุม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์
เกี่ยวกับเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ในทัศนะของท่านอัลซันญูญียี่มีดังนี้

1. การอภิปราย (المناظرة)

การอภิปราย คือ การสนทนาระหว่างสองกลุ่มในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มมี
แนวคิด หรือ ความคิดเห็นที่ต่างกัน ที่พยายามให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับแนวความคิดของเขา โดยมีเจตนา
ที่จะค้นหาและพยายามให้ปรากฏความจริง(al-Midani, 1401 : 281)

อากรณฺ์ ใจเที่ยง ได้ให้นิยาม ของ การอภิปราย หมายถึง วิธีการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียน
ได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือ พิจารณาหัวข้อที่กลุ่มสนใจร่วมกัน วิธีการสอน
แบบอภิปรายจึงเป็นวิธีการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนคือ ได้คิด ได้ทำ ได้แก้ปัญหา ได้ฝึก
การร่วมการทำงานแบบประชาธิปไตย ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียน มีลักษณะการเรียนรู้
แบบกระตือรือร้น เป็นการพัฒนาผู้เรียนทางด้านความรู้และด้านเจตคติ และด้านทักษะการเรียนรู้
เช่น ทักษะการคิด ทักษะการพูด การฟัง การแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น
(อากรณฺ์ ใจเที่ยง.(2537).หลักการสอน)

การร่วมอภิปรายเป็นรูปแบบการสอนที่สามารถดำเนินการได้ในรูปแบบการร่วม
สนทนาซักถามระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่า การร่วมอภิปรายจะทำให้ผู้ร่วมอภิปรายเกิดความ
สนใจและเกิดความคิด ซึ่งจะช่วยให้ผู้ร่วมอภิปรายมีความเชื่อมั่นในตัวเองและเกิดความคิดที่แตกฉาน
ในประเด็นที่มีการร่วมอภิปราย

อัลกุรอานได้เสนอรูปแบบของการอภิปรายซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีการเริ่มต้นในลักษณะการใช้คำถาม หรือประโยคคำถาม หรือเกี่ยวกับเรื่องราวที่กล่าวถึงคำถามของผู้ถามในประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่ง เช่น พวกเขาถามเจ้าว่า ... (يسألونك) จงถามพวกเขาว่า (سألهم) เป็นต้น (คนรอหีม, มปท :92)

อัลซรรูญีย์ได้กำหนดหลักการของการอภิปรายไว้หลาย อย่างด้วยกัน ดังคำกล่าวของท่านซึ่งได้กล่าวไว้ว่า” แท้จริงแล้วจะบรรลุสิ่งนั้น(ความรู้)ด้วยการสังเกตและระมัดระวังและการฟัง และจะไม่ได้รับด้วยความโกรธและโต้แย้ง” (al-Zarnuji, 1986 : 87)

อัลซรรูญีย์ได้ตั้งเงื่อนไขของการอภิปรายในเรื่อง จรรยาบรรณของผู้อภิปรายไว้ดังนี้

- 1) มีเจตนาที่จะค้นหาสัจธรรมหรือให้ความจริงปรากฏออกมา
- 2) ห่างไกลจากการโกรธแค้นและโต้แย้ง
- 3) ไม่บิดเบือนและสร้างความคลุมเครือ(al-Zarnuji, 1986 : 87)

2. การตั้งคำถาม (المطالبة)

อัลมุกุอรอหะฮฺหรือการตั้งคำถามคือการโยนคำถามหรือตั้งโจทย์ต่างๆการอภิปรายร่วมกันระหว่างทั้งสองฝ่ายสลับกับคำถามและคำตอบ(Razi, n.d : 389)

การเรียนรู้แบบตั้งโจทย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสนทนาระหว่างสองกลุ่มที่มีการสลับตั้งคำถามและคำตอบ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นความจริง ขจัดความสับสนทางสติปัญญา และขจัดอุปสรรคต่างๆที่เป็นสิ่งกีดขวางในการศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้อง โดยในมุมมองทางอิสลามศึกษาถือว่าจำเป็นที่ต้องสร้างแนวคิดที่ถูกต้องและขจัดแนวคิดที่หลงผิด

อัลลอฮ์ได้ตรัสในคัมภีร์อัลกุรอานไว้ว่า

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۗ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ
بِالطَّغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ
لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٦﴾﴾

“ไม่มีการบังคับใจ (ให้นับถือ) ในศาสนา อิสลาม แน่นอน ความถูกต้องนั้น ได้เป็นที่กระจ่างแจ้งแล้วจากความผิด ดังนั้นผู้ใด ปฏิเสธศรัทธาต่อ อัล-กุรอาน และศรัทธาต่ออัลลอฮ์แล้ว แน่นอน เขาได้ยึดหวังอันมั่นคงไว้แล้ว โดยไม่มีการขาดใจ ใดๆ เกิดขึ้นแก่มัน และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”

อัลมูอรรอฮะฮ์ คือวิธีการเรียนรู้ที่สามารถนำพาสู่ความเข้าใจอย่างถูกต้อง และเพื่อยืนยันในความคิดที่ถูกต้อง (Hashimi, 1984:454)

วิธีการเรียนรู้แบบอัลมูอรรอฮะฮ์ได้ปรากฏในอัลกุรอานในหลายๆประเด็นเพื่อให้ผู้คนยอมรับด้วยสติปัญญา เช่นในประเด็นที่ไม่ยอมรับในความเป็นพระเจ้าของอัลลอฮ์โดยอัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

“และพวกเขากล่าวว่า มันมิใช่อะไรอื่นนอกจากชีวิตความเป็นอยู่ของเราในโลกนี้เท่านั้น และเรานั้นไ้ว่าจะเป็นผู้ถูกให้ฟื้นคืนชีพก็หาไม่” (อัล-อันอาม: 29)

อัลลอฮ์ได้โต้ตอบคำกล่าวของพวกเขาโดยกล่าวว่า

﴿ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَبَّ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

“จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด อัลลอฮ์ทรงให้พวกท่านมีชีวิตขึ้นมา และทรงให้พวกท่านตายไป แล้วพระองค์จะทรงรวบรวมพวกท่านในวันกิยามะฮ์อย่างไม่มีข้อสงสัยใด ใดๆ ในเรื่องนั้น แต่ส่วนมากของมนุษย์ไม่รู้” (อัลญาซียะฮ์ : 26)

อัลซรรูญีย์ได้ส่งเสริมในการใช้วิธีการเรียนรู้และสอนแบบ อภิปราย การตั้งโจทย์ (คำถาม) ดีกว่าการทวนซ้ำเพราะสามารถแยกแยะจากการท่องจำ โดยท่านได้กล่าวว่า “ ประโยชน์ของการตั้งโจทย์ปลະการอภิปราย ดีกว่าการทวนซ้ำ เพราะในการตั้งโจทย์นั้น มีการทวนซ้ำและเพิ่มพูนในวิชาความรู้(al-Zarnuji, 1986 : 87)

3. การย้อนคิดทบทวน (المذاكرة)

อัลมุซาคาเราะฮุมมาจากคำว่า (تذكر الشيء إذا نسيه) คือการทบทวนเมื่อได้ลิ้มมัน
คำว่า (التذكرة) คือการสามารถเรียกข้อมูลเก่ามาเมื่อมีความต้องการ (Razi : n.d.:223)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ

فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

“เขาผู้รอดพ้นคนหนึ่งในสองคนรำลึกขึ้นมาได้หลังจากช่วงเวลา
หนึ่ง กล่าวว่า “ฉันจะบอกพวกท่านซึ่งการทำนายฝัน พวกท่านจง
ส่งฉันไปซิ”

(ยูซุฟ :45)

การทบทวนคือการรักษาสิ่งที่ได้จดจำไปแล้วไม่ให้หายไปและด้วยการการ
ทบทวนหลายๆครั้งจะเพิ่มพูนในวิชาความรู้และการทบทวนที่ดีในหนึ่งชั่วโมงดีกว่าการอ่านและ
การท่องจำเป็นหลายๆวัน แต่ควรตั้งเจตนาเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในการทบทวน (IBN
JAMAAH:N.D:41)

ปราโมทย์ จันทรเรือง ได้กล่าวในหนังสือ การเรียนการสอนแบบย้อนคิดทบทวน
ว่า “การทบทวน คือ การคิดถึงเรื่องที่เราทำไปแล้ว โดยการที่ครูได้จัดการเรียนการสอนไปแล้วจะ
ได้ย้อนกลับทบทวนตนเองด้วยกระบวนการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และต้องดำเนินไปเป็นวัฏจักร
ต่อเนื่อง มีการคิดพิจารณาสิ่งต่าง ๆ หลากหลาย บนพื้นฐานของค่านิยม การปฏิบัติ การปรับปรุง
และสภาพแวดล้อมในอาชีพ วัตถุประสงค์พื้นฐานก็คือ การปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน สิ่ง
สำคัญ คือความเข้าใจในบทบาทของตนเองในเรื่อง ค่านิยม เอกลักษณ์ของอาชีพครู อีกทั้งยังช่วยให้
ครูเลือกการสอนได้อย่างเหมาะสม มีความคิดสร้างสรรค์ มีความมั่นใจ มีการดำเนินการอย่างมี
ระบบ และใช้ข้อมูลจากการสอน”(ปราโมทย์ จันทรเรือง: 2550 : 8-11)

และเวลาที่ดียิ่งที่สุดคือการท่องจำในช่วงเช้า อันเนื่องจากในเวลานี้มันปราศจากเสียง
รบกวนจากภายนอก และเป็นช่วงเวลาที่จิตใจและสติปัญญาเปิดกว้าง และเช่นเดียวกันในช่วงเวลา
กลางคืน เป็นช่วงเวลาที่ปราศจากเสียงรบกวนจากภายนอกเหมาะกับการทบทวน และในช่วงเวลาที่
ผู้เรียนมีความรู้สึกกระฉับกระเฉง ในการที่จะได้วิชาความรู้ก็ไม่ควรที่จะละทิ้งโอกาสนี้ (Yaljan,
1981:74)

อัลซรรูญีย์มีความเห็นว่า ผู้เรียนควรทบทวนองค์ความรู้ที่ได้ร่ำได้เรียนมา เพราะประโยชน์ของการทบทวนนั้น ทำให้ความรู้สถิตอยู่ในจิตใจของผู้เรียน ท่านได้กล่าวว่า

“และสำหรับผู้เรียนควรที่จะต้องทบทวนสิ่งที่ได้เรียนเมื่อวานขึ้นจำนวนห้า ครั้ง และทบทวนสิ่งที่ได้เรียนเมื่อวานจำนวนสี่ครั้ง และสิ่งที่ได้เรียนหลังจากนั้นจำนวนสามครั้งและหลังจากนั้นจำนวนสองครั้ง และสิ่งที่ได้เรียนหลังจากนั้นจำนวนหนึ่งครั้ง เพราะมันให้ง่ายต่อการท่องจำ และไม่ควรที่จะมั่งงายในการทบทวน เพราะบทเรียนและการทบทวนควรจะไปพร้อมกัน ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ”

4. การใช้คำถาม (السؤال)

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وقيل لابن عباس : بم أدركت العلم ؟ قال : بلسان سؤال وقلب عقول"

“อิบนุอับบาส ถูกถามว่า คุณได้ความรู้มาอย่างไร อิบนุอับบาสกล่าว ว่า ด้วยลิ้นที่ซอถาม และด้วยหัวใจที่ใคร่ครวญ” (al-Zarnuji, 1986: 91)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

ความว่า”และเรามีได้ส่งผู้ใดมาก่อนหน้าเจ้านอกจากเป็นผู้ชายที่เรา ได้รับวะหฺยู(วิวรณ์)แก่พวกเขา คั้งนั้น พวกเจ้าจงถามบรรดาผู้รู้ หากพวกเจ้าไม่รู้”

(อันนะหฺลุ :43)

ดังนั้นสังเกตบรรดาเสาะหาชะฮฺฮฺของท่านนบีﷺ ได้ให้ความสำคัญของการถามโดยพวกเขาเมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับศาสนาก็จะพากันไปถามท่านนบีﷺ อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ ۖ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ
 الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مِنَ اتَّقَى ۗ وَآتُوا
 الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾﴾

“เขาเหล่านั้นจะถามเจ้า เกี่ยวกับเดือนแรกขึ้น จงกล่าวเถิด มันคือ
 กำหนดเวลาต่างๆ สำหรับมนุษย์ และสำหรับประกอบพิธีฮัจญ์และ
 ทาฮัจเป็นคุณธรรมไม่ ในการที่พวกเจ้าเข้าบ้านทางหลังบ้าน แต่
 ทว่าคุณธรรมนั้นคือผู้ที่ยำเกรงต่างหาก และพวกเจ้าจงเข้าบ้านทาง
 ประตูบ้าน และพวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะ
 ได้รับความสำเร็จ”

(อัลบากอเราะฮ์ : 189)

อัลลอฮ์ได้กล่าวอีกว่า

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ
 عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ ۖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ
 أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقْتَلُونَكُمْ
 حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَعُوا ۗ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن
 دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا
 وَالْآخِرَةِ ۗ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۗ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٩٠﴾﴾

“พวกเขาจะถามเจ้าเกี่ยวกับเดือนต้องห้าม ซึ่งการสู้รบในเดือนนั้น
 จงกล่าวเถิดว่า การสู้รบในเดือนนั้นเป็นสิ่งใหญ่โตและการ
 ขัดขวางให้ออกจากทางของอัลลอฮ์ และการปฏิเสธการศรัทธาต่อ
 พระองค์ และการกีดกัน อัลมัสยิด อัลหะรอมตลอดจนการขับไล่
 ชาว อัลมัสยิด อัลหะรอมออกไปนั้นเป็นสิ่งใหญ่โตยิ่งกว่า ณ
 ที่อัลลอฮ์ และการฟิตนะฮ์ นั้นใหญ่โตยิ่งกว่าการฆ่า และพวกเขา
 จะยังคงต่อสู้พวกเจ้าต่อไป จนกว่าพวกเขาจะทำให้พวกเจ้ากลับ

ออกไปจากศาสนาของพวกเขา เจ้า หากพวกเขาสามารถ และผู้ใดใน หมู่พวกเขา กลับออกไปจากศาสนาของเขา แล้วเขาตายลง ขณะที่ เขาเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาแล้วไซ้ร้ ชนเหล่านี้แหละ บรรดาการงาน ของพวกเขาไร้ผล ทั้งในโลกนี้และปรโลก และชนเหล่านี้แหละ คือชาวนรก ซึ่งพวกเขาจะอยู่ในนรกนั้นตลอดกาล”

(อัลบาคอเราะฮ์: 217)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۗ وَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ۗ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

“พวกเขาจะถามเจ้าเกี่ยวกับน้ำเมา และการพนัน จงกล่าวเถิดว่า ในทั้งสองนั้นมีโทษมากและมีคุณหลายอย่างแก่มนุษย์ แต่โทษ ของมันทั้งสองนั้นมากกว่าคุณของมัน และพวกเขาจะถามเจ้าว่า พวกเขาจะบริจาคสิ่งใด? จงกล่าวเถิดว่า สิ่งที่เหลือจากการใช้จ่าย ในทำนองนั้นแหละ อัลลอฮ์จะทรงแจกแจงโองการทั้งหลายแก่ พวกเขาเจ้าหวังว่าพวกเขาจะได้ใคร่ครวญ”

(อัล-บาคอเราะฮ์:219)

คำถามเป็นวิธีหนึ่งที่จะได้มาซึ่งความรู้ เป็นวิธีของวิธีต่างๆของการศึกษาในอิสลาม โดยบรรดาปราชญ์ก่อนๆได้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีการถามในการศึกษาหาความรู้ และไม่ควรที่จะเอา ความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนหรือที่ยังอยู่ในสภาพที่คลุมเครือ และด้วยคำถามทำให้ผู้เรียนนั้น อยากรู้ใน คำตอบที่ตนเองยังไม่รู้(Qombar:1987:214)

5-การสร้างความเข้าใจ

อัลซรรูญียได้กล่าวว่า

"وينبغي أن يجتهد في الفهم عن الأستاذ بالتأمل والتفكير وكثرة التكرار، فإنه إذا قلَّ السَّبْقُ وكثر التكرار والتأمل يدرك ويفهم"

“ผู้เรียนควรพยายามสร้างความเข้าใจจากอาจารย์ผู้สอนโดยสังเกตจากคำพูดของผู้สอน ด้วยการคิดใคร่ครวญ และด้วยการทวนซ้ำหลายๆครั้ง แท้จริงการที่ไม่รีบร้อนในการเรียนการสอน ด้วยการทวนซ้ำ และการสังเกต จะรู้และเข้าใจ และไม่ควรที่จะหะหลวมในการทำความเข้าใจ

(al-Zarnuji, 1986: 86)

อัลซรรูญียฺได้สั่งเสียผู้เรียนให้ทุ่มเทในการใช้ความพยายามเพื่อที่จะเข้าใจในบทเรียนก่อนที่จะเขียนและท่องจำเพราะถ้าปราศจากความเข้าใจแล้วทำให้เกิดอาการอ่อนล้า และทำความคิดที่เฉียบแหลมนั้นหายไป และเสียเวลา ดังนั้นการสังเกตและการคิดที่ใคร่ครวญนั้นช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในบทเรียน

มีกาดัต อัลญาน ได้มีความเห็นว่า ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานของความรู้ ถ้าปราศจากความเข้าใจเมื่อไร ก็จะไม่ได้อะไรซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง (Yaljan, 1402 : 96) ด้วยเหตุนี้การสร้าง ความเข้าใจในบทเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมันจะทำให้สามารถถ่ายทอดในวิชา ความรู้ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์

การสร้าง ความเข้าใจเป็นวิธีการหนึ่งจากวิธีการศึกษาในอิสลาม ถึงแม้ว่าอิสลามได้ให้ความสำคัญกับการท่องจำแต่อิสลามไม่ได้ละเลยในเรื่องของความเข้าใจ ในหะดีษบทหนึ่งท่านนบีﷺ ได้ขออุอาฮ์ให้กับ อับดุลอสุ บิน อับาส เพื่อให้เข้าใจในเรื่องฟิกฮฺ(ศาสนบัญญัติ) และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องของการอธิบายอัลกุรอาน โดยได้กล่าวว่า

" اللَّهُمَّ فَقِّهُ فِي الدِّينِ ، وَعَلِّمْنِي التَّأْوِيلَ "

ความว่า “ได้โปรดให้เขาเข้าใจในศาสนาและได้โปรดสอน การตะอ์วีล(อธิบายอัลกุรอาน)ให้แก่เขา”

(Ahmad:2913)

อัลลอบุได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ

أَخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿

“พวกเขาไม่พิจารณาอัล-กุรอานบ้างหรือ ? และหากว่าอัล-กุรอานมาจากผู้ที่ไม่ใช่อัลลอฮ์แล้วแน่นอนพวกเขาก็จะพบว่าในนั้นมีความขัดแย้งกันมากมาย”

(อันนิสาอ : 82)

6-การสังเกต และการคิดใคร่ครวญ

การสังเกตและการคิดที่ใคร่ครวญ เป็นสิ่งที่สำคัญในกระบวนการเรียนการสอน อัลซรรนุญียได้กล่าวว่

"وينبغي لطالب العلم أن يكونَ متأملاً - في جميع الأوقات -
دقائقَ العلوم، ويعتادَ ذلك، فإتّما يدرك الدقائق بالتأمل"

“ผู้เรียนควรสังเกตในทุกนาทของการเรียนการสอน และควรสังเกตเป็นประจำ เพราะแท้จริงแล้วความรู้ นั้น ได้มาจากการสังเกต”

(al-Zarnuji, 1986 : 89)

และอัลซรรนุญียได้กล่าวอีกว่า

"فينبغي للمتعلم أن يحث نفسه على التحصيل والجد والتأمل في فضائل العلم"

“ผู้เรียนควรกระตุ้นตนเองเพื่อได้มาซึ่งความรู้ ด้วยความพยายาม และการสังเกตเป็นประจำในเรื่องคุณค่าของความรู้

(al-Zarnuji:1986:75)

อิบนุกอยยิม ได้ให้นิยามของคำว่า อัตตะอัมมุล หรือ การสังเกตว่า “การสังเกต คือ การทบทวนในการมองหลายๆครั้งจนกระทั่งมันปรากฏผล เข้าถึงหัวใจของเขา เข้าใจถึงความหมาย และสามารถรวบรวมแนวคิดจากการสังเกตและการคิดใคร่ ครวญ”(Ibn Qayyim :2011:216)

ศุภากัจ จันทวานิช(2549: 45)ได้ให้ความหมายของการสังเกตว่า การสังเกตคือการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างใส่ใจและมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น กับสิ่งอื่น

การคิดใคร่ ครวญ หรือ ภาษาอาหรับ เรียกว่า อัตตะฟีกูร ซึ่งมีความหมายทางภาษา คือ การสังเกต หรือ กระบวนการคิดในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Ibn Manzur ,Lisan al-Arab)

อิบนุอาซุรได้นิยามของคำว่า อัลดะฟีกูร (التفكير)ว่า อัลดะฟีกูร คือกระบวนการใช้สติปัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง (al-Nahwee:2000:19)

อิบนุอุษัยมีนได้นิยามของ อัลดะฟีกูรว่า การที่มนุษย์ใช้สติปัญญาในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนบรรลุผล (al-Uthimin:2005:)

อัลกุรอานและซุนนะฮ์ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการคิดใคร่ ครวญ ในทุกเรื่อง โดยเฉพาะคิดใคร่ ครวญในสิ่งที่ถูกสร้าง หรือ มักลุก ไม่ว่าจะเป็นการกำเนิดของมนุษย์ จักรวรรค์ และสรรพสิ่งต่างๆในโลกนี้

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ
هَذَا بَطْلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

“คือบรรดาผู้ที่รำลึกถึงอัลลอฮ์ ทั้งในสภาพยืน และนั่ง และในสภาพที่นอนตะแคง และพวกเขาพิจารณาในกิจการสร้างบรรดาชั้นฟ้า และแผ่นดิน (โดยกล่าวว่า) โอ้พระเจ้าของพวกข้าพระองค์ พระองค์มิได้ทรงสร้างสิ่งนี้มาโดยไร้สาระ มหาบริสุทธิ์พระองค์ท่าน โปรดทรงคุ้มครองพวกข้าพระองค์ให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”(อาล อิมรอน :191)

ในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ได้กล่าว คำว่า (التفكير) 18 ที่ด้วยกัน ส่วนใหญ่แล้วเป็น ชูเราะฮ์ มักกียะฮ์ บางส่วนจากอายะฮ์ มีดังนี้

﴿وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشَىٰ اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾﴾

(الرعد:3)

ความว่า“และพระองค์คือผู้ทรงแผ่แผ่นดิน และในนั้นทรงทำให้มันมีภูเขามั่นคง และลำน้ำมากหลาย และจากพืชผลทุกชนิดทรงให้มีจำนวนคู่ ทรงให้กลางวันครอบคลุมกลางวัน แท้จริงในการนั้นแน่นอนย่อมเป็นสัญญาณสำหรับหมู่ชนผู้ใคร่ครวญ”

(อัลเราะฮุด: 3)

อัลลอฮฺﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

(الحجّاثية: 13) ﴿٣١﴾

ความว่า“และพระองค์ทรงทำให้สิ่งที่อยู่ในชั้นฟ้าทั้งหลาย และสิ่งที่อยู่ในแผ่นดินเป็นประโยชน์แก่พวกเจ้า ทั้งหมดนี้มาจากพระองค์ แท้จริงในการนั้น แน่นอนยอมเป็นสัญญาณสำหรับหมู่ชนผู้ใคร่ครวญ”

(อัลญาซียะฮฺ :13)

อัลลอฮฺﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا سُبْحَانَكَ

فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ ﴿٣١﴾ (ال عمران: 191)

ความว่า“คือบรรดาผู้ที่รำลึกถึงอัลลอฮฺ ทั้งในสภาพยืน และนั่ง และในสภาพที่นอนตะแคง และพวกเขาพิจารณาพิจารณาในการสร้างบรรดาชั้นฟ้า และแผ่นดิน (โดยกล่าวว่า) โอ้พระเจ้าของพวกเข้าพระองค์ พระองค์มิได้ทรงสร้างสิ่งนี้มาโดยไร้สาระ มหาบริสุทธิ์พระองค์ท่าน โปรดทรงคุ้มครองพวกข้าพระองค์ให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

(อาล อิมรอน :191)

อัลลอฮ์ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿أُولَٰئِكَ يَتَخَفَتُونَ فِيٓ أَنفُسِهِمْ ۗ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا
بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ
رَبِّهِمْ لَكَفِرُونَ ﴿٨﴾﴾ (الروم: 8)

“พวกเขามีได้ใคร่ครวญ ในตัวของพวกเขาตอกหรือว่า อัลลอฮ์
มิได้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน และสิ่งที่อยู่ระหว่างทั้ง
สอง เพื่อสิ่งอื่นใดเลย เว้นแต่เพื่อความจริงและเวลาที่ถูกกำหนดไว้
และแท้จริงส่วนมากของมนุษย์เป็นผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อการพบพระ
ผู้เป็นเจ้าของพวกเขา” (รุม :8)

อายะฮ์ดังกล่าวได้กระตุ้นให้มนุษย์ใช้สติปัญญาในการคิดใคร่ครวญ ซึ่งการคิด
ใคร่ครวญนั้นถือว่าเป็นแนวทางที่จะไปสู่ความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติหรือสรรพสิ่งทั้งหลายที่
ถูกสร้างมาซึ่งเรียกว่า มัจลุค ที่จะนำสู่เป้าหมายอันเดียวเท่านั้น นั่นก็คือ อัลลอฮ์ ผู้สร้างสรรพสิ่ง
ทั้งหลายที่สมควรได้รับการตอบแทนบุญคุณด้วยการเคารพภักดี และศรัทธาต่อพระองค์เพียงผู้เดียว
เท่านั้นปราศจากการตั้งภาคีใดๆทั้งสิ้น.

7-ทัศนศึกษา

ทัศนศึกษา เป็นกระบวนการเรียนการสอน/วิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตาม
วัตถุประสงค์ผ่านการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยผู้เรียนจะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรง การลง
มือปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจและจดจำสิ่งที่ได้พบเห็นในเวลาอันรวดเร็วและเป็น
เวลานาน และการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบนี้เป็นการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิด
ประโยชน์อย่างสูงสุด(ทศนา แคมมณี, 2545 : 342)

สำหรับจุดประสงค์หลักในการจัดทัศนศึกษานั้นเพื่อให้นักเรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้
ประสบการณ์นอกห้องเรียน ซึ่งหัวข้อในการเรียนรู้นั้นจะมีความหนักเบาไม่มากเท่ากับการเรียนใน
ห้องเรียน นอกจากนี้แล้วยังมีจุดประสงค์แฝงเพื่อให้นักเรียน ได้มีโอกาสรู้จักซึ่งกันและกัน ได้มี
ประสบการณ์ทางสังคมด้วย รวมทั้งได้มีโอกาสในการเรียนรู้ด้วยตนเองอีกด้วย ทั้งนี้รวมไปถึงการ
เกิดความตระหนักในตนเอง ทักษะกระบวนการการเรียนรู้เป็นกลุ่มและเกิดการเรียนรู้ในเรื่องราว
ของระบบนิเวศและสิ่งรอบตัวที่พบเห็นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม โรงเรียนจะไม่อนุญาตให้ไปทัศน

ศึกษาหากไปเพียงเฉพาะการท่องเที่ยวและไม่มีวัตถุประสงค์ในการเดินทาง (ทีศนา แคมมณี, 2555 :43)

อัลซรรูญีย์ถือว่าการไปทัศนศึกษาคือวิธีหนึ่งของผู้เรียนที่จะได้มาซึ่งความรู้โดยได้กล่าวว่

"ولا بد لطالب العلم ولا بد من تحمل النصب والمشقة في سفر التعلم, كما قال موسى صلوات الله عليه السلام"

“ผู้เรียนควรแบกภาระและความยากลำบากในการศึกษาหาความรู้ ดังเช่น นบี มูซา ได้เดินทางเพื่อแสวงหาความรู้”

(al-Zarnuji:1986:110)

บรรพชนมุสลิมในยุคก่อนได้ถือว่าการทัศนศึกษาเป็นวิธีหนึ่งในการที่จะเพิ่มพูนในวิชาความรู้ และหวังผลบุญอันมากมายตามที่ท่านนบีได้กล่าวไว้ว่า”

((من سلك طريقا يلتمس فيه العلم سهل الله له به طريقا إلى الجنة))

“ผู้ใดก็ตามที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวรรค์สะดวกง่ายดายแก่เขา”

(MUSLIM, 1996: 4873)

8-การบันทึก

อัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่

"ما حفظ فر، وما كتب قر"

ความว่ “ สิ่งที่ได้ท่องจำมันมีโอกาสูญหายไป และสิ่งที่ได้เขียนมันจะคงอยู่นาน”

(al-Zarnuji, 1986 : 115)

อัลซรรูญีย์ถือว่าการจดบันทึกเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะได้มาซึ่งความรู้ ตามที่ท่านได้กล่าวว่

"وطريق الاستفادة أن يكون معه في كل وقت محبرة حتى يكتب ما يسمع من الفوائد العلمية"

“และแนวทางที่จะได้ประโยชน์จากความรู้ คือ ควรเตรียมหมึกอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะบันทึกสิ่งที่ได้รับฟังจากความรู้”

(al-Zarnuji, 1986: 115)

การจดบันทึกเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนได้จดจำ ให้มันสถิตอยู่ในจิตใจ และสามารถเรียกข้อมูลออกมาเมื่อไรก็ได้ โดยเฉพาะเมื่อได้อ่านสิ่งที่ได้บันทึก ด้วยเหตุนี้อัลซรรนุญยีได้กระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีการบันทึกทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เรียนมา ด้วยเงื่อนไขว่า ต้องเข้าใจในบทเรียนก่อนจะมีการบันทึก เพราะว่าถ้าผู้เรียนได้บันทึกสิ่งที่เขาไม่เข้าใจก็จะได้ประโยชน์ถึงแม้ว่าเขาจะทบทวนหลายๆครั้งก็ตาม เช่นเดียวกันสติปัญญาของมนุษย์เป็นไปไม่ได้ที่จะท่องจำทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้เรียนมา เพราะโดยสัญชาตญาณ ของมนุษย์มีการหลงลืม ฉะนั้น อัลซรรนุญยี ขอให้ผู้เรียนได้มีการเตรียมอุปกรณ์ในการจดบันทึกตลอดเวลา.

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿١﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٢﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ

مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٣﴾

“จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(อัลอะลัก: 1-3)

5.2.3.2 เทคนิคและเงื่อนไขของการเรียนรู้

เทคนิคการเรียนหมายถึงกลวิธีต่างๆที่ใช้เสริมกระบวนการเรียน ขั้นตอนการเรียน วิธีการเรียน หรือการดำเนินการทางการเรียนใด ๆ เพื่อช่วยให้การเรียนมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แนวคิดของท่านอัลซรรนุญยีที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคและเงื่อนไขต่างๆที่จะได้มาซึ่งความรู้โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ให้เกียรติความรู้และผู้รู้

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่

"اعلم بأن طالب العلم لا ينال العلم ولا ينتفع به إلا بتعظيم العلم
أهله وتعظيم الأستاذ وتوقيره"

“อะไรที่ทำให้ผู้เรียนได้มาซึ่งความรู้ จงรู้เถิดว่าผู้เรียนนั้นไม่สามารถที่จะได้รับวิชาความรู้นอกจากว่าต้องให้เกียรติต่อความรู้และผู้รู้และเกิดเหตุให้เกียรติกับอาจารย์ผู้สอน”

(al-Zarnuji, 1986: 55)

ท่านได้อ้างถึงคำกล่าวของท่าน อิหม่ามซาดิคุดดีน อัลซีรอซี⁵ ได้กล่าวว่า

"قال مشايخنا: من أراد أن يكون ابنه عالما ينبغى أن يراعى الغيباء من
الفقهاء، ويكرمهم ويعظمهم ، ويعطيهم فإن لكن ابنه عالما ، يكون
حافده علما"

“ใครก็ตามที่จะให้ลูกของเขาเป็นผู้รู้ควรที่ ผู้นั้นต้องให้เกียรติกับนักปราชญ์ที่มีความรู้ในเรื่องของฟิถฮ์ ถ้าหากว่าลูกของเขาไม่สามารถเป็นผู้รู้แต่หลานของเขาก็สามารถเป็นผู้รู้ได้”

(al-Zarnuji, 1986: 56)

อัลซรรนุญยีได้กล่าวว่า

"ومن توقير المعلم : ألا يمشي أمامه ، ولا يجلس مكانه ولا يبدئ
الكلام عنده إلا بإذنه ، ولا يكثر الكلام عنده ولا يسأل عند
ملأته ، ولا يتكلم عنده مع شريكه ، ولا يسأل شيئا في طريقه
ويراعي الوقت ، ولا يدق الباب عليه ، بل يصبر حتى يخرج"

“บางอย่างจากการให้เกียรติกับอาจารย์ผู้สอนคือ ไม่เดินนำหน้าผู้สอน ไม่ควรนั่งแทนที่นั่งของอาจารย์ผู้สอน ไม่ควรริเริ่มในการพูดนอกจากจะได้รับการอนุญาตจากอาจารย์ผู้สอน และไม่ควรถูกมากต่อหน้าผู้สอน ไม่ควรถามในขณะที่ผู้สอนอ่อนเพลีย ควร

⁵ -ท่านมีชื่อจริงว่า อิบรอฮีม บิน อลี อัลซีรอซี เสียชีวิต ฮ.ศ. 476

คำนี้ถึงเวลา และไม่ควรที่จะเคาะประตูผู้สอนบ้านจนกระทั่งเขาจะออกมาเอง”

(al-Zarnuji, 1986: 56-57)

ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะการให้เกียรติอาจารย์ผู้สอน มีดังนี้

1. ไม่ควรที่จะเดินต่อหน้าอาจารย์ผู้สอน
2. ไม่ควรที่จะนั่งกับที่ของอาจารย์ผู้สอน
3. ไม่ควรที่จะเริ่มพูดในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่นอกจากจะได้รับอนุญาตก่อน
4. ไม่ควรพูดมากในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่
5. ไม่ควรที่จะถามในขณะที่อาจารย์ผู้สอนเหนื่อยหน่าย
6. ไม่ควรที่จะพูดในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่กับเพื่อนของเขา
7. ควรรักษาเวลาเรียน
8. ไม่ควรเคาะประตูบ้าน จงอดทนจนกว่าผู้สอนจะออกมา

จากคำกล่าวของท่านอัลซันญีย์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าท่านได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการให้เกียรติผู้สอนและยอมรับในเรื่องสถานะและความรู้ของผู้สอน เพราะมันเป็นเงื่อนไขหลักที่จะได้มาซึ่งความรู้

ด้วยเหตุนี้บรรพชนยุคแรกของอิสลาม โดยเฉพาะเสาะหาบะฮุ(บรรดามิตรสหาย)ของท่านนบีﷺ ต่างให้ความสำคัญกับการศึกษาและการให้เกียรติผู้สอน ดังเช่น อนุสุร็อยเราะฮุ อิบน์อุมร์ อิบน์อับบาส และท่านอื่นๆ

อิบน์อับบาส ได้กล่าวว่า

وإن كان يبلغني الحديث عن الرجل فأتي بابيه وهو قائل فأتوسد رداي على بابيه يسفني الريح علي من التراب فيخرج فيراني « فيقول : يا ابن عم رسول الله صلى الله عليه وسلم ما جاء بك ؟ هلا أرسلت إلي فأتيك ؟ ، فأقول : « لا ، أنا أحق أن آتيك

“ถ้าหากว่าฉันได้รู้ว่าหะดีษอยู่กับชายคนหนึ่ง ฉันยอมที่จะไปหาเขา และฉันจะแขวนเสื้อของฉันหน้าประตูของเขา และลมมาพัดฉันจากสิ่งสกปรก เขาก็ออกมาและได้เห็นฉัน และเขาได้กล่าวว่า โอ้ ลูกพี่ลูกน้องของท่านรอซูลุลลอฮุ เจ้ามีอะไรหรือ ทำไมเจ้าไม่

ส่งคนมาหาฉัน และฉันจะไปหาเจ้า และฉันจะกล่าวว่า ไม่ ฉันมี
หน้าที่ต้องมาหาเจ้า” (Ibn Abd al-Bar, 1994:383)

2) การคัดเลือก วิชาความรู้ อาจารย์และเพื่อนฝูง

1.การคัดเลือกวิชาที่จะเรียน

อัลซรรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ينبغي لطالب العلم أن يختار من كل علم أحسنه وما يحتاج إليه في

أمر دينه في الحال"

“ผู้เรียนควรเลือกวิชาที่ดี วิชาที่เขามีความต้องการทางศาสนาใน
ทุกช่วงเวลา

(al-Zarnuji, 1986: 45)

สังเกตจากคำพูดของท่านอัลซรรญูญีย์จะเห็นได้ว่า อัลซรรญูญีย์ไม่ได้ให้เสรีภาพ
ทั้งหมดกับผู้เรียนในการเลือกวิชาเรียน แต่ มีเงื่อนไขในการเลือกวิชาเรียน คือวิชาที่ดี และที่เป็น
ประโยชน์ ดังนั้น วิชาที่ควรเลือกในการเริ่มเรียนตามแนวคิดของท่านอัลซรรญูญีย์ คือ วิชาความรู้ที่
เกี่ยวกับการศรัทธาและการรู้จักอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยหลักฐาน ผู้คนที่ตามถึงแม้ว่าจะเป็นการศรัทธาที่
ถูกต้องแต่ในมุมมองหนึ่งเขาผู้นั้นจะเป็นผู้ที่บาปโดยที่เขาไม่รู้หลักฐานและไม่ได้ศึกษาหลักฐาน
ฉะนั้นควรเลือกสิ่งที่ชัดเจนมีหลักฐานและมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และจงระวังในสิ่งที่ถูกขึ้นมา
ใหม่”(al-Zarnuji,1986:45)

ดังนั้นอิสลามถือว่าเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพในการเลือกที่จะศึกษาเล่าเรียนต้องไม่
ขัดกับบทบัญญัติของอิสลามและเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การภักดีต่อเอกองค์อัลลอฮ์และยังช่วยใน
การเผยแพร่อิสลาม.

2. การคัดเลือกอาจารย์ผู้สอน

อัลซรรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"فينبغي أن يختار الأعم والأورع والأسن كما اختار أبوحنيفة حماد بن

سليمان رضي الله عنه بعد التأمل والتفكير"

“ควรเลือกอาจารย์ที่มีความรู้มากที่สุดและยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเป็นผู้สำรวจตน ที่ท่านอาบูหะนีฟะห์เลือกหะมัด บินสะลามะฮ์เป็นอาจารย์ เพราะฉันเห็นว่าท่านหะมัด บินสะลามะฮ์เป็นผู้สำรวจตน อ่อนโยนและอดทนมากที่สุด” (al-Zarnuji: 1986:46)

สังเกตจากคำพูดของอัลฮัซรูนุญัยฮ์ข้างต้น สรุปได้ว่า อัลฮัซรูนุญัยฮ์ได้ให้เสรีภาพกับผู้เรียนในการเลือกผู้สอน แต่ได้วางเงื่อนไขของใจเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้สอนนั้น ต้องมีคุณลักษณะสามประการด้วยกัน ดังนี้

- 1) มีความรู้มากที่สุด และมีความเชี่ยวชาญในวิชาที่ได้สอน
- 2) ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ
- 3) เป็นผู้สำรวจตน

3. การคัดเลือกเพื่อนฝูง

อัลฮัซรูนุญัยฮ์ได้กล่าวว่า

“فينبغي أن يختار المجد الورع ، وصاحب الطبع المستقيم ، والمتفهم

ويفر من الكسلان والمعطل والمكثار والمفسد والفتان”

“ควรเลือกผู้ที่ขยันและยำเกรงและผู้ที่สำรวจตน (ระวังตนจากสิ่งไม่ดี) ผู้ที่มีลักษณะเสมอดั้นเสมอปลายและมีความ เข้าใจต่อกัน และเจ้าจงห่างไกลจากผู้ที่จู้เกียจ ผู้ที่พูดในสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ผู้สิ้นหวัง ผู้ที่มารยาทไม่ดีและผู้ที่น่าไปสู่พินะฮ์” (al-Zarnuji, 1986: 50)

สังเกตจากคำพูดของอัลฮัซรูนุญัยฮ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า อัลฮัซรูนุญัยฮ์ได้แบ่งประเภทของเพื่อน ออกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เพื่อนที่ดี คือเพื่อนที่มีคุณลักษณะขยัน ยำเกรง ระวัง(ระวังตนจากสิ่งไม่ดี) ผู้ที่มีลักษณะเสมอดั้นเสมอปลายและมีความ เข้าใจต่อกัน

ประเภทที่ 2 เพื่อนที่ไม่ดี คือเพื่อนที่มีคุณลักษณะจู้เกียจ ผู้ที่พูดในสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ผู้สิ้นหวัง ผู้ที่มารยาทไม่ดีและผู้ที่น่าไปสู่พินะฮ์

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งว่า

((إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَجَلِيسِ السُّوءِ ، كَحَامِلِ الْمِسْكِ ، وَنَافِخِ الْكَبِيرِ ، فَحَامِلِ الْمِسْكِ : إِمَّا أَنْ يُخْذِيكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً ، وَنَافِخِ الْكَبِيرِ : إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ ، وَإِمَّا أَنْ يَجِدَ مِنْهُ رِيحاً مُنْتِنَةً))

“อุปมามิตรที่ดีและที่ชั่วนั้น เปรียบได้กับคนขายน้ำหอมและช่างตีเหล็ก เพื่อนดีคือคนขายน้ำหอมซึ่งเขาอาจจะแจกน้ำหอมให้ท่าน หรือไม่เช่นนั้นท่านก็ได้ซื้อน้ำหอมจากเขา เพื่อนชั่วก็คือช่างตีเหล็กซึ่งเขาอาจจะทำให้ลูกไฟกระเด็นไปโดนเสื้อผ้าของท่านให้เกิดรอยไหม้ หรือไม่ก็ท่านจะต้องได้รับกลิ่นเหม็นจากเขา” (บันทึกโดย al-Bukhari 1986, : 1969, Muslim, 1996: 4768)

ดังนั้น ใครที่ต้องการมีมารยาทที่ดีงาม เขาก็จงเป็นเพื่อนกับที่มีมารยาทงาม ซึ่งจะช่วยปรับปรุงแก้ไขมารยาทของเขาให้ดีขึ้น และจงห่างไกลจากเพื่อนที่มีมารยาททราม และชอบทำสิ่งที่น่ารังเกียจ

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((كُلُّ مَوْلُودٍ يُؤَدُّ عَلَى الْفِطْرَةِ إِلَّا أَنْ أَبَوْهُ يَهُودًا أَوْ نَصْرَانِيَةً أَوْ مَجْسَانِيَةً))

ความว่า “เด็กทุกคนได้คลอดมาอยู่บนความบริสุทธิ์ เว้นแต่ว่าบิดามารดาของเขาจะทำให้เขาเป็นยิวเป็นคริสต์ หรือเป็นมะจูซีย์ (พวกบูชาไฟ)” (al-Bukhari, 1986 : 1292)

3) ใช้ความพยายาม อย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจ

อัลฮัรนูญียี ได้กล่าวว่า

"والركن في تحصيل الأشياء الجد والهمة العالية، فمن كانت همته حفظ جميع كتب محمد بن الحسن، رحمه الله تعالى ، واقتن بذلك الجد والمواظبة، فالظاهر أنه يحفظ أكثرها أو نصفها، فأما إذا كانت له همة عالية فلا يحصل له العلم إلا قليلاً"

“เงื่อนไขหลักที่จะนำสู่ความสำเร็จ คือ ความพยายามและแรงจูงใจที่สูงส่ง ผู้ใดที่มีแรงจูงใจที่สูงส่ง เขาสามารถท่องจำหนังสือทั้ง

เล่ม ของมุฮัมหมัด อัลสะซัน เนื่องจากเขาได้ใช้ความพยายามและ
 อาศัยแรงจูงใจที่สูงส่งจึงสามารถท่องจำส่วนใหญ่หรือครึ่งหนึ่ง
 ของเนื้อหาในหนังสือ แต่ทว่าเขามีแรงจูงใจที่สูงแต่ขาดความ
 พยายาม หรือ ในทางกลับกันเมื่อเขาได้พยายามอย่างเต็มที่แล้วแต่
 ขาดแรงจูงใจที่สูงส่ง เขาก็จะไม่ได้รับซึ่งความรู้นอกจากเพียงน้อย
 นิดเท่านั้น

(al-Zarnuji, 1986: 73)

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"فلا بد لطالب العلم من المهمة العالية في العمل، فإن المرء يطير بحمته
 كالطير يطير بجناحيه"

“จำเป็นสำหรับผู้เรียนที่ต้องมีแรงจูงใจที่สูงส่ง แท้จริงแล้วคนคน
 หนึ่งสามารถบินไปด้วยแรงจูงใจของเขา เสมือนนกที่บินด้วยสอง
 ปีกของมัน”

(al-Zarnuji, 1986: 72)

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"كفى بلذة العلم و الفقه و الفهم داعيا و باعثا للعامل على تحصيل
 العلم"

“มันเพียงพอแล้วสำหรับการได้มีความสุขกับการศึกษาหาความรู้
 และความเข้าใจทางศาสนาที่เป็นสาเหตุให้ผู้มีสติปัญญานั้นขยัน
 ในการที่จะได้มาซึ่งความรู้”

(al-Zarnuji, 1986 : 79)

ดังนั้น ความพยายามอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งที่จำเป็นในการที่จะได้มาซึ่งความสำเร็จ
 ในการทำงานทุกอย่าง โดยเฉพาะในการศึกษาหาความรู้ และด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่องมัน
 ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสวงหาความรู้ กล่าวคือ ระหว่างความพยายามกับแรงจูงใจมี
 ความสัมพันธ์ระหว่าง ซึ่งแรงจูงใจจะทำให้เกิดความพยายาม และเช่นเดียวความพยายามจะ
 ก่อให้เกิดแรงจูงใจ

นักการศึกษาสมัยใหม่ได้ให้นิยามของ อัลฮิมมะฮฺ หรือ ภาษาทางการศึกษาปัจจุบัน เรียกว่า อัลดาคฟีฮฺ ซึ่ง มีความหมายว่า พลังที่ซ่อนตัวอยู่ข้างใน ที่สามารถผลักดันสู่ภายนอกด้วยการกระทำ (Solih, n.d : 681)

การศึกษาจะเกิดขึ้นเมื่อมีการกระตุ้นภายใน ที่สั่งให้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั่นก็คือ แรงจูงใจ ซึ่งเป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ ถ้าปราศจากแรงจูงใจเมื่อไร การศึกษาก็จะไม่เกิดขึ้น (yaljan, 1982 : 79)

ในอัลกุรอานเช่นเดียวกัน อัลลอฮฺได้ให้ความสำคัญกับ อัลดาคฟีฮฺ (แรงจูงใจ) ซึ่ง สังเกตได้หลายๆอายะฮฺในอัลกุรอานที่เกี่ยวกับการศรัทธา การทำความดี อัลลอฮฺจะผูกมัดกับ ผลตอบแทนและผลบุญในวันอาคีเราะฮฺ

4) การใช้ความอดทน

อัลซรรูญียฺได้กล่าวว่า

"فينبغي أن يثبت ويصبر على أستاذ، وعلى كتاب؛ حتى لا يتركه
أبتر،...وعلى بلد حتى لا ينتقل إلى بلد آخر من غير ضرورة"

“สำหรับผู้เรียนที่ต้องอดทน ยืนหยัดอยู่กับอาจารย์ผู้สอน และอยู่กับ หนังสือจนกว่าจะไม่ละทิ้งมัน...และจนอดทนต่อสถานที่ การศึกษา จนกว่าจะไม่ออกจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่งถ้า ไม่มีเหตุจำเป็น” (al-Zarnuji, 1986: 49)

"وينبغي أن يصبر عما تريد نفسه وهو"

“และจงอดทนอดกลั้นกับความต้องการของอารมใจ”

(al-Zarnuji:1986:49)

อัลซรรูญียฺได้กล่าวอีกว่า

"ويصبر على المحن والبليات"

“และจงอดทนอดกลั้นบนบททดสอบ”

(al-Zarnuji, 1986 : 49)

สังเกตจากคำพูดของท่านอัลซรรูญียฺข้างต้น ซึ่งสามารถจำแนกประเภทการอดทน ในการศึกษาหาความรู้ออกเป็น ห้า ประเภทด้วยกัน

หนึ่ง อุดหนุนต่อความต้องการของอารมณ์ใฝ่ต่ำ

สอง อุดหนุนต่อบททดสอบของชีวิต

สาม อุดหนุนต่อความรู้

สี่ อุดหนุนต่อครูบาอาจารย์

ห้า อุดหนุนต่อสถานการศึกษา

ผู้สอนควรมีความอดทนในการแสวงหาความรู้จนกระทั่งสามารถศึกษาหาความรู้

อย่างต่อเนื่อง

อัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا
عِلْمًا ۝٦٥ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ
رُشْدًا ۝٦٦ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۝٦٧ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ
مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ۝٦٨﴾

“แล้วทั้งสองได้พบว่าคนหนึ่งจากปวงบ่าวของเราที่เราได้
ประทานความเมตตาจากเราให้แก่เขา และเราได้สอนความรู้จาก
เราให้แก่เขา”(อัลกะฮฟู:60)

นี่คือการสนทนาระหว่างอัลคิฎร กับนบีมุซา อะลัยฮิมัสสลาม ในขณะที่มุซาขอ
ศึกษาหาความรู้กับอัลคิฎร และมุซาขอเป็นผู้อดทนในการแสวงหาความรู้ ซึ่งนบีมุซาได้กล่าวว่า

﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ۝٦٩﴾

“เขากล่าวว่า “หากอัลลอฮ์ทรงประสงค์ท่านจะพบฉันเป็นผู้อดทน
และฉันจะไม่ฝ่าฝืนคำสั่งของท่าน” (อัลกะฮฟู :69)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ ۝١٥٢﴾

“บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอาศัยความอดทน และการละหมาด
เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงอยู่ร่วมกับผู้อดทนทั้งหลาย”

(อัล-บากอเราะฮ์ : 153)

5) เลือกช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้

อัลซรรูญียได้กล่าวในหนังสือของท่านว่า

" قيل : وقت التحصيل من المهد إلى اللحد "

“มีคำกล่าวที่ว่า การแสวงหาความรู้ นั้นไม่มีวันสิ้นสุดนับตั้งแต่ใน
เปลจนถึงหลุมฝังศพ” (al-Zarnuji, 1986: 105)

ท่านยังได้กล่าวอีกว่า

" وأفضل أوقاته: شَرُّهُ الشَّبَابُ ووقتُ السَّحْرِ، وما بين العشاءين "

“ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการศึกษาวิชาความรู้ ได้แก่ ช่วงวัย
หนุ่มสาว ช่วงเวลาสะหุรุ (ช่วงท้ายของกลางคืน) และช่วงระหว่าง
เวลาละหมาดมัฆริบกับอีซาอ์ แต่ทางที่ดีก็จงทุ่มเทเวลาทั้งหมด
ให้กับศึกษาหาความรู้ หากรู้สึกเบื่อหน่ายกับศาสตร์วิชาที่ศึกษาอยู่
ก็จงเปลี่ยนไปศึกษาในศาสตร์วิชาอื่นแทน”

(al-Zarnuji, 1986 : 105)

“เช่นเดียวกับท่านอับดุลลอฮ์บินอับบาส رضي الله عنه เมื่อท่านรู้สึกเหนื่อยกับการศึกษาด้าน
เตาฮีดท่านก็จะกล่าวแก่นักกวีว่า

" وكان ابن عباس رضي الله عنه إذا مل من الكلام يقول: هاتوا ديوان "

" الشعراء "

“ช่วยแต่งบทกลอนให้ฉันฟังหน่อยซิ” เพื่อคลายความเบื่อหน่าย”

(al-Zarnuji, 1986: 105)

ท่านอิหม่ามมุฮัมมัดบินฮาซันใช้เวลากลางคืนของท่านหมดไปกับการอ่านตำรับตำราท่านมักจะนำหนังสือหลายๆเล่มมาวางไว้ข้างๆท่านเมื่อท่านเหนื่อยกับอ่านเล่มใดแล้วท่านก็จะเปลี่ยนมาอ่านเล่มอื่นแทน(al-Zarnuji, 1986 : 105)

ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้ คือ เริ่มตั้งแต่วัยเด็กเพราะในวัยเด็กนั้นเปรียบเสมือนการแกะสลักบนก้อนหิน กล่าวคือ ความรู้จะสถิตอยู่ในจิตใจของเด็กมากกว่าผู้ใหญ่และเด็กสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง(al-Qurtubi, 1966 :104)

อิบนุญะมาอะฮฺ ได้มีความเห็นว่า ผู้เรียนควรแบ่งเวลาในแต่ละวันของเขา และควรใช้ชีวิตของเขาเพื่อการศึกษา ถ้าเขาได้ใช้เวลาออกเหนือจากการศึกษาชีวิตของเขาก็จะไร้คุณค่า และเวลาที่ดีที่สุดในการทำงาน คือเวลาสุหฺร การกินคว่ำ วิจัย ช่วงเช้าตรู่ การจดบันทึกช่วงกลางวัน การอ่านและทบทวนช่วงเวลากลางคืน(Ibn Jamaah, n.d. : 72-73)

อัลซรรูญียฺมีความเห็นว่า มนุษย์ควรใช้ชีวิตทั้งหมดเพื่อการศึกษาหาความรู้ อายุไขของมนุษย์ซึ่งเริ่มตั้งแต่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพคือเวลาสำหรับการศึกษาล่าเรียน โดยได้อ้างหลักฐานจากประวัติของ หะซัน บินชิยาตฺที่ได้เริ่มในการเรียนฟิสิกส์ในขณะที่ท่านมีอายุได้ 80 ปี ฉะนั้นเวลาการศึกษาหาความรู้ในทัศนะของท่านคืออายุไขของมนุษย์ทั้งหมดโดยไม่ได้อำกัเวลาหรือกลุ่มชน แต่ท่านได้มีทัศนะในเรื่องของเวลาที่ดีและได้ผลในการศึกษาล่าเรียน นั่นก็คือช่วงวัยหนุ่มสาวช่วงซุหฺร(ช่วงท้ายของกลางคืน) และช่วงระหว่างเวลาละหมาดมัฆริบกับอิซาแต่ทางที่ดีก็จงทุ่มเทเวลาทั้งหมดของให้กับศึกษาหาความรู้หาความรู้ลึกเบือหน่ายกับศาสตร์วิชาที่ศึกษาอยู่ก็จงเปลี่ยนไปศึกษาในศาสตร์วิชาอื่นแทน

ท่านนบีได้กล่าวว่า

((نِعْمَتَانِ مَغْبُورٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ))

“ความโปรดปราน (นิอุมะฮฺ) สองประการที่มนุษย์ส่วนมากมักจะปล่อยให้สูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ นั่นคือ การมีสุขภาพที่ดี และการมีเวลาว่าง”

(al-Bukhari,1986:5960)

6) อาศัยเคล็ดลับช่วยจำและหลีกเลี่ยงจากสาเหตุของการหลงลืม

ท่านอัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"وأقوى أسباب الحفظ: الجِدُّ والمواظبة، وتقليل الغذاء، وصلاة الليل،
وقراءة القرآن من أسباب الحفظ"

“ปัจจัยเบื้องต้นที่สำคัญของเคล็ดลับช่วยจำคือ ความจริงจัง ความ
ขยันหมั่นเพียร กินแต่น้อย ทำการละหมาดยามค่ำคืนและการ
อ่านอัลกุรอานก็ถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยในเรื่องของความจำด้วย”

(al-Zarnuji, 1986 : 127)

และท่านยังกล่าวอีกว่า

"والسواك وشرب العسل وأكل الكندر مع السكر وأكل إحدى
وعشرين زبينة حمراء كل يوم على الريق يورث الحفظ ويشفى من كثير
من الأمراض والأسقام، وكل وكل ما يقلل البلغم والرطوبات يزيد في
الحفظ،"

“การแปรงฟัน การดื่มน้ำผึ้ง การรับประทานน้ำเต้าผสมน้ำตาล
และประทานลูกเกดสีแดงเข้มจำนวนยี่สิบเอ็ดเม็ดระหว่างมือเช้า
ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นประโยชน์ต่อความจำทั้งสิ้นและยังเป็นการ
รักษาโรคทุกชนิดอีกด้วยนอกจากนี้การเลือกรับประทานอาหารที่
ช่วยลดเสมหะและน้ำมูกก็ถือเป็นการช่วยในเรื่องของความจำ
เช่นกัน”

(al-Zarnuji, 1986 : 128)

สังเกตจากคำพูดของอัลซรรูญีย์ดังกล่าวเราสามารถจำแนกเคล็ดลับช่วยจำออกเป็น
สอง สาเหตุด้วยกัน คือ หนึ่งด้านจิตใจ และสองด้านร่างกาย ส่วนด้านจิตใจ คือ ความจริงจัง ความ
ขยันหมั่นเพียร ทำการละหมาดยามค่ำคืนและการอ่านอัลกุรอาน ส่วนด้านร่างกาย คือ การแปรงฟัน
การดื่มน้ำผึ้ง การรับประทานน้ำเต้าผสมน้ำตาล และประทานลูกเกดสีแดงเข้มจำนวนยี่สิบเอ็ด
เม็ดระหว่างมือเช้า ส่วนสาเหตุของการหลงลืมท่านบูรฮานุดดีนอัลซรรูญีย์ได้กล่าวว่า

"المعاصي وكثرة الذنوب والهموم والأحزان في أمور الدنيا وكثرة
الأشغال والعلائق"

“สำหรับสาเหตุการหลงลืมก็ได้แก่ การทำอะอูคียัต การทำบาป
ต่างๆ มีความคิดที่ฟุ้งซ่าน โสกเศร้าเสียใจเกี่ยวกับเรื่องทางโลก
หมกมุ่นอยู่กับเรื่องไร้สาระ

(al-Zarnuji, 1986: 129)

สังเกตจากคำกล่าวของบุรฮานุดดีนอัลซันญีย์ข้างต้นจะเห็นคำพูดของท่านมีความ
สอดคล้องกับคำกล่าวของวะเกอ์ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่านอิหม่ามซาฟีอี เมื่ออิหม่ามซาฟีอีได้ฟ้องเล่า
ปัญหาการท่องจำของเขาให้กับท่าน โดยได้กล่าวว่า

شكوت إلي وكيع سوء حفظي فأرشدني الي ترك المعاصي
وقال اعلم بأن العلم نور ونور الله لا يؤتاه عاصي

“ฉันได้ไปฟ้องเล่าปัญหาการท่องจำของฉันให้วะเกอ์ซะฮุฟิงแล้วเขา
แนะนำให้ฉันทิ้งสิ่งที่เป็นบาปและกล่าวว่าพึงรู้เถิดความรู้ที่
ดวงประทีบและดวงประทีบของอัลลอฮ์นั้นจะไม่คู่เคียงกับผู้ที่ฝ่า
ฝืน

ท่านบุรฮานุดดีนอัลซันญีย์ได้กล่าวอีกว่า

"وكل ما يزيد في البلغم يورث النسيان"

และการรับประทานอาหารอันเป็นสาเหตุให้เกิดเสมหะและน้ำมูก
ก็ทำให้ความจำลดเลือนได้เช่นเดียวกัน”

(al-Zarnuji, 1986 : 129)

และท่านยังกล่าวอีกว่า

"والسواك وشرب العسل وأكل الكندر مع السكر وأكل إحدى
وعشرين زبينة كل يوم على الريق؛ يورث الحفظ، وتشفي من كثير من
الأمراض والأشقام"

“ยังมีสาเหตุที่ทำให้ความจำเลอะเลือนอีก กล่าวคือ การ
รับประทานเมื่อดและใบเครื่องเทศสด การรับประทานแอปเปิ้ลผล
ดิบ การดูไม้กางเขน การอ่านคำจารึกบนหลุมฝังศพ การเดินผ่าน
ฝูงอูฐ การปล่อยแหทิ้งไปในขณะที่มันยังไม่ตายและการล้วงคอ
ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเหตุทำให้ความจำเลอะเลือนทั้งสิ้น”

(al-Zamujj, 1986: 130)

การหลงลืม คือการสูญหายสิ่งที่มีมา จากประสบการณ์ ความจำ หรือ ความ
เชี่ยวชาญ และไม่สามารถที่จะเอามันกลับคืนมา หรือ นึกถึงมันได้(Rajah :1973:297) การหลงลืม
เป็นคุณลักษณะหนึ่งของมนุษย์ซึ่งแตกต่างกับ มัลลุกอื่นๆ(Muhammad, 1410 : 320) อัลลอฮ์ได้ตรัส
ในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ۝١٥﴾

ความว่า "และโดยแน่นอน เราได้เอาสัญญากับอาดัมแต่กาลก่อน
ทว่าเขาได้ลืม และเราไม่พบความมุ่งมั่นในตัวเขา(หลังจากที่เขา
ลืม)"

(ฎอฮา : 115)

ตามที่บูรฮานุดดีนอัลซรรูญีย์ได้แบ่งสาเหตุของการจดจำออกเป็น สอง ชนิด
เช่นเดียวกันได้แบ่งสาเหตุของการหลงลืมออกเป็นสองชนิด ด้วยกัน

ชนิดที่หนึ่ง สาเหตุทางจิตใจ คือ สำหรับสาเหตุการหลงลืมก็ได้แก่ การทำอะอูฮียัต
การทำบาปต่างๆ มีความคิดที่ฟุ้งซ่าน โศกเศร้าเสียใจเกี่ยวกับเรื่องทางโลก หมกมุ่นอยู่กับเรื่องไร้
สาระ การดูไม้กางเขน การอ่านคำจารึกบนหลุมฝังศพ การเดินผ่านฝูงอูฐ การปล่อยแหทิ้งไปใน
ขณะที่มันยังไม่ตายและการล้วงคอ

ชนิดที่สอง สาเหตุด้านร่างกาย ได้แก่ การรับประทานอาหารอันเป็นสาเหตุให้
เกิดเสมหะและน้ำมูกก็ทำให้ความจำลดเลือนได้เช่นเดียวกัน การรับประทานเมื่อดและใบเครื่องเทศ
สด การรับประทานแอปเปิ้ลผลดิบ

ผู้เรียน

7) ขอคำแนะนำและคำปรึกษาจากผู้สอนในการศึกษาหาความรู้ที่เหมาะสมกับ

"وينبغي لطالب العلم ألا يختار نوع العلم بنفسه بل يفوض أمره إلى الأستاذ فإن الأستاذ قد حصلت له التجارب في ذلك فكان أعرف بما ينبغي لكل لواحد وما يليق بطبيعته"

บูรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้มีแนวคิดว่าการให้คำแนะนำกับผู้เรียนศึกษาหาความรู้ที่เหมาะสมกับตัวเองนั้นเป็นหน้าที่ของอาจารย์ผู้สอน โดยได้กล่าวว่า “ผู้เรียนไม่ควรเลือกวิชาเรียนด้วยตนเอง แต่มันเป็นสิ่งที่ต้องมอบหมายให้กับผู้สอน ซึ่งแท้จริงแล้วผู้สอนได้ผ่านประสบการณ์ในเรื่องการเลือกวิชาเรียนมามากมาย และผู้สอนเป็นผู้ที่รู้ที่สุดในเรื่องที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน ที่เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน”(al-Zarnuji, 1986 : 63)

สังเกตจากคำพูดของบูรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ข้างต้นจะเห็นว่าท่านได้ให้ความสำคัญกับการขอคำปรึกษาจากอาจารย์ผู้สอน โดยผู้สอนเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านการเรียนการสอนซึ่งผู้เรียนมีอาจที่จะมองข้ามผู้สอนได้

ในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ได้ให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือ โดยได้ตรัสว่า

﴿فِيمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ^ط وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا
الْقَلْبِ لَأَنفَضُوا^ط مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ^ط وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ
وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ^ط فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ^ع إِنَّ اللَّهَ
مُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٦﴾

“เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้
 สุกภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤดิหยาบช้า
 และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่นอนพวกเขาก็ย่อมแยกตัว
 ออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และ
 จงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาใน
 กิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมาย
 แต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน: 159)

8) เลือกสถานที่ที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้

บุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้กล่าวว่า

"وينبغي لطالب العلم أن لا يجلس قريبا من الأستاذ عند السبق بغير
 ضرورة، بل ينبغي أن يكون بينه وبين الأستاذ قدر القوس فإنه أقرب
 إلى التعظيم"

“ผู้เรียนไม่ควรนั่งใกล้กับอาจารย์ผู้สอนถ้าไม่จำเป็น และควรให้
 ระยะห่างระหว่างเขากับผู้สอนประมาณความยาวของธนูเพื่อให้
 เกียรติกับผู้สอน” (al-Zarnuji, 1986: 63)

9) ช่วงอายุที่เหมาะสมในการเริ่มเรียน

บุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้กล่าวว่า

"ويغتتم أيام الحداثة وعنفوان الشباب ، كما قيل... وأيام الحداثة
 فاغتتمها ... إلا إن الحداثة لا تدوم"

“จงฉวยโอกาสช่วงวัยหนุ่มเพื่อการศึกษาหาความรู้...ดังที่มีการกล่าวไว้ว่า “ในวัยหนุ่มจงใช้มันกับการศึกษา เพราะวัยหนุ่มจะไม่คงอยู่ตลอดไป”

(al-Zarnuji, 1986: 71)

10) หมั่นทบทวนบทเรียน

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ولا بد لطالب العلم من المواظبة على الدرس والتكرار في أول الليل وآخره، فإن ما بين ما بين العشاءين، ووقت السحر، وقت مبارك"

“ผู้เรียนควรทบทวนบทเรียนอย่างสม่ำเสมอเริ่มจากช่วงแรกของค่ำคืนจนถึงช่วงสุดท้าย แท้จริงแล้วช่วงเวลาหลังจากมีชมริบถึงอิซาอูและช่วงเวลาซุหุรถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ยารอกะฮ์”

(al-Zarnuji, 1986 : 70)

11) การใช้จ่ายใช้สอยและรับประทานอย่างพอเพียง

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

وفيه أيضا: إتلاف المال، والأكل فوق الشبع ضرر محض ويستحق به العقاب في دار الآخرة

“และในนั้น มันจะทำลายทรัพย์สิน และการรับประทานอาหารหลังจากได้อิ่มไปแล้วถือว่าอันตรายอย่างยิ่ง และควรได้รับบทลงโทษในโลกหน้า” (al-Zarnuji, 1986 : 80)

12) ความสมดุลระหว่างคาบเรียนกับเนื้อหา

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"كان أبو حنيفة رحمه الله يحكي عن الشيخ القاضي الإمام عمر بن أبي بكر الزرنجي رحمه الله انه قال قال مشايخنا رحمهم الله: ينبغي أن يكون قدر السبق للمبتدى قدر ما يمكن ضبطه بالإعادة مرتين بالرفق، فقد قيل السبق حرف، ويريد كل يوم كلمة"

“ตามทีอบุหะนีพะฮุได้กล่าวจากอิหม่าม อุมร์ บิน อิบิบักร อัลชะรันญูญีย์ได้กล่าวว่า อาจารย์ของฉันได้กล่าวว่า และสำหรับผู้ทีริเริ่มในการเรียนการสอนในสิ่งทีง่ายต่อการท่องจำจำนวนสองครั้งด้วย ความอ่อนโยนและหลังจากนั้นเพิ่มในการสอนวันละหนึ่งคำ”

(al-Zarnuji, 1986 : 84)

13) สร้างกระบวนการคิดและใช้พลังสมองในการศึกษาหาความรู้

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"فالعقل بالعقل أولا: أن يعرف عجز نفسه.. فإذا عرف عجز نفسه عرف قدرة الله عزوجل, ولا يعتمد على نفسه وعقله بل يعتمد ويتوكل على الله"

“บทบาทแรกของสติปัญญาคือการรู้ถึงจุดอ่อนของตัวเอง และหลังจากได้รู้ถึงจุดอ่อนของตัวเองนั้นจะทำให้เขาู้ถึงศักยภาพของอัลลอฮ์ ในที่นี้เขาได้มอบหมายการงานต่างๆต่อเอกองค์อัลลอฮ์ และขอให้พระองค์ประทานสัญธรรม”

(al-Zarnuji, 1986 : 92-93)

14-การประเมินตนเอง

บุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้กล่าวว่า

"ينبغي لطالب العلم أن يعد ويقدر لنفسه تقديراً في التكرار ، فإنه لا
يستقر قلبه حتى يبلغ ذلك المبلغ"

“ผู้เรียนควร นับจำนวนครั้งในการทบทวน แท้จริงแล้วมันจะไม่
สถิตย์อยู่ในจิตใจจนกว่าจะได้จำนวนดังกล่าว”

(al-Zarnuji, 1986 : 95)

สังเกตจากคำกล่าวของท่านบุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ข้างต้นจะเห็นว่าท่านให้ความสำคัญในการประเมินตนเองในสิ่งที่ได้ร่ำเรียนมาโดยแนะนำให้ผู้เรียนนั้นนับจำนวนครั้งในการทบทวน ซึ่งรูปแบบในการทบทวนนั้นท่านได้เสนอแนะที่ท่านได้กล่าวว่า

" أن يكرر سبق الأمس – يعني ما حفظه بالأمس – خمس مرات ،
وسبق اليوم الذي قبل الأمس أربع مرات ، والسبق الذي قبله ثلاث ،
وللذي قبله اثنين ، . وللذي قبله واحد ، . فهذا أدعى إلى الحفظ
والتكرار"

ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนเมื่อวาน ห้า ครั้ง สิ่งที่ได้เรียนเมื่อวานขึ้น สี่
ครั้ง ก่อนเมื่อวานขึ้น สาม ครั้ง และก่อนหน้านั้น สอง ครั้งและ
หลังจากนั้นอีกหนึ่งครั้ง

(al-Zarnuji, 1986 : 95)

15) การเรียนแบบค่อยเป็นค่อยไป

บุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้เน้นย้ำในเรื่องของการศึกษาแบบค่อยเป็นค่อยไปในการ
แสวงหาความรู้ เพราะความรู้นั้นจะไม่ได้มาในครั้งเดียว แต่จะได้มาแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละนิดที่
ละหน่อย โดยท่านบุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้กล่าวว่า

ووصى الصدر الشهيد حسام الدين ابنه شمس الدين أن يحفظ كل
يوم شيئاً من العلم والحكمة فإنه يسير، وعن قريب يكون كثير

“ท่านหิซามุดดีนได้สั่งเสียให้กับลูกของเขาที่ชื่อว่าซัมซุดดีน โดย
ได้กล่าวว่า “จงท่องจำในทุกๆวันบางส่วนของความรู้และหิกมะฮฺ
แท้จริงแล้วการท่องจำในสิ่งทีน้อยนิดในแต่ละวันมันสามารถจะ
กลายเป็นจำนวนมาก (al-Zarnuji, 1986 : 115)

บูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวอีกว่า

" ويزيد بالرفق والتدرج، "

“ความรู้จะเพิ่มพูนด้วยความเมตตาและแบบค่อยเป็นค่อยไป”

(al-Zarnuji:1986:85)

16) เขียนบทสรุปหลังจากเลิกเรียน

อัลซัรญูญีย์ได้ตั้งเงื่อนไขว่า หลังจากเลิกเรียน ผู้เรียนควรเขียนบทสรุป โดยได้

กล่าวว่า

" وينبغي أن يعلق السبق بعد الضبط والإعادة كثيرا، فإنه نافع جدا "

“ผู้เรียนควรบันทึกสิ่งที่ได้เรียนมาหลังจากได้ท่องจำมัน และการ
ทบทวนหลายๆครั้งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง”

(al-Zarnuji, 1986 : 86)

17) ควรบันทึกสิ่งที่ผู้เรียนเข้าใจ

บูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

" ولا يكتب المتعلم شيئاً لا يفهمه، فإنه يورث كلاله الطبع ويذهب

الفطنة ويضيع أوقاته "

“ผู้เรียนไม่ควรบันทึกในสิ่งที่เขาไม่เข้าใจแท้จริงแล้วมันจะทำให้
หมดแรง ความฉลาดจะหายไป และเป็นการเสียเวลา”

(al-Zarnuji, 1986 : 86)

18) พยายามหลีกเลี่ยงห่างไกลจากคบเพื่อนที่ไม่ดี

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"إياك والمذاكرة مع متعنت غير مستقيم الطبع، فإن الطبيعة مسترفة،
والأخلاق متعدية، والجاورة مؤثرة"

“จงหลีกเลี่ยงจากการคบพวกร่วมกับคนที่มึนนิสัยไม่ดี แท้จริงแล้วนิสัย
ที่ไม่ดีนั้นมันจะกระจายเผยแพร่ จะถูกลามและมีอิทธิพลกับคนที่
อยู่ใกล้”

(al-Zarnuji, 1986 : 88)

19) การใช้ทุนทรัพย์ในการศึกษาและห่างไกลจากการตระหนี่ถี่เหนียว
บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ويشترى بالمال الكتب ويستكتب فيكون عوناً على التعلم والتفقه
وقد كان لمحمد بن الحسن مال كثير حتى كان له ثلاثمائة من الوكلاء
على ماله وأنفقه كله في العلم والفقهاء ولم يبق له ثوب نفيس"

“ควรใช้ทรัพย์สินในการซื้อหนังสือ ซึ่งสามารถที่จะทำการบันทึก
และช่วยเหลือในการศึกษาหาความรู้และความเข้าใจ” ซึ่งแท้จริง
แล้ว “มุฮัมมัด บิน อัลหะซันมีทรัพย์สินมีทรัพย์สินที่มากมาย
จนกระทั่งท่านต้องจ้างผู้ดูแลทรัพย์สินของท่านจำนวน 300 คน
แต่ทรัพย์สินทั้งหมดได้ใช้ในการศึกษาหาความรู้และความเข้าใจ
ทางศาสนา จนกระทั่งเขาไม่มีเสื้อผ้าที่มีราคาไว้ใช้”

(al-Zarnuji, 1986 : 93)

ท่านได้กล่าวว่า

"ومن كان له مال كثير فلا يبخل, وينبغي أن يتعوذ بالله من البخل"

قال النبي أي داء أدوأ من البخل"

“ผู้ที่มีทรัพย์สินเป็นจำนวนมากก็จงอย่าตระหนี่ถี่เหนียว และควร
ขอจากอัลลอฮ์ให้รอดพ้นจากความตระหนี่ถี่เหนียว” และได้กล่าว
อีกว่า “ไม่มีโรคอะไรที่เลวร้ายกว่าโรคตระหนี่ถี่เหนียว”

(al-Zarnuji, 1986 : 93)

20) เชิญชวนและตักเตือน

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ينبغي أن لا يرجو إلا من الله تعالى ولا يخاف إلا منه"

“ไม่ควรที่จะตั้งความหวังนอกจากอัลลอฮ์ และไม่ควรถือเกรง
กลัวนอกจากอัลลอฮ์ (al-Zarnuji, 1986 : 95)

21) มุ่งมั่นอยู่กับการงานที่ดี

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"فينبغي لكل أحد أن يشغل نفسه بأعمال الخير، حتى لا تشتغل

نفسه بهواها،"

“ทุกคนควรกำชับตนเองให้มุ่งอยู่กับการงานที่ดี จนกว่าเขาจะ
ห่างไกลกับหมกมุ่นอยู่กับการงานที่ตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ

(al-Zarnuji, 1986 : 99)

22) สร้างเจตนาที่บริสุทธิ์

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ثم لا بد لطالب العلم من التوكل في طلب العلم، ولا يهتم لأمر
الرزق ولا يشغل قلبه بذلك"

“ผู้เรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมอบหมายการทำงานต่างเพื่ออัลลอฮ์
และควรไม่สนใจเรื่องปัจจัยยังชีพ และจิตใจของเขาก็ไม่ควรให้
ควรสำคัญ”

(al-Zarnuji, 1986: 99)

23) ทุ่มเวลาให้กับการศึกษา

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"ولا بد لطالب العلم من تقليل العلائق الدنيوية"

“ผู้เรียนควรลดความสัมพันธ์ระหว่างเขากับโลกคุณยาให้น้อยลง

(al-Zarnuji, 1986 : 99)

"ولا يهتم العاقل لأمر الدنيا ، لأن الهم والحزن لا يرد المصيبة ، ولا
ينفع بل يضر بالقلب والعقل والبدن".

“ผู้ที่มีสติปัญญาที่ดีไม่ควรให้ความสนใจในเรื่องทางโลกมากนัก
เพราะความกังวลและโศกเศร้าเสียใจไม่สามารถที่จะขจัดสิ่งที่เป็น
บททดสอบของชีวิตได้ และไม่ก่อประโยชน์ใดๆแต่จะส่งผล
อันตรายต่อจิตใจ สติปัญญา และร่างกายได้

(al-Zarnuji, 1986 : 99)

24) สร้างความตื่นเต็น (التشويق)

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"والأجر على صدر التعب والنصب ، فمن صبر على ذلك التعب
وجد لذة العلم تفوق لذة الدنيا ولهذا كان محمد بن الحسن إذا سهر
الليالي، وانحلت له المشكلات يقول: أين أبناء الملوك من هذه
اللذات"

“ผลบุญสำหรับผู้แสวงหาความรู้เท่ากับระดับของความเหน็ด
เหนื่อยเมื่อยล้าและใครก็ตามที่อดทนในความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า
เขาจะได้ลิ้มรสแห่งความสุขของความรู้ ที่มากกว่าความสุขของ
โลกคุณยา” และยังได้กล่าวอีกว่า ด้วยเหตุนี้ มุหัมมัด บิน อัลหะซัน
ได้กล่าวในขณะที่ทบทวนหนังสือในเวลากลางคืนว่า ไหน โอรส
ของพระราชารจากความสุขของความรู้”(al-Zarnuji, 1986 : 99)

25) การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

อัลซิริญญียได้กล่าวว่า ท่านมุหัมมัด บิน อัลหะซัน ได้กล่าวว่า

"قال محمد بن الحسن رحمه الله: صناعتنا هذه من المهد إلى اللحد
فمن أراد أن يترك علمنا هذا ساعة فليتركه الساعة"

“การทำงานเขาเราจะต่อเนื่องตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมศพ ใครก็
ตามที่จะพักจากการศึกษาหาความรู้ก็จงพักตั้งแต่บัดนี้

(al-Zarnuji, 1986: 100)

บูรฮานุดดีนอัลซิริญญียได้กล่าวอีกว่า “ท่านอิบรอฮีม บิน อัลญัรรอฮฺ(ปราชญ์ด้าน
วิชาฟิสิกส์)ได้เข้าเยี่ยมอิหม่ามอบูยูซุฟในขณะที่ท่านป่วยใกล้จะเสียชีวิต ท่านอบูยูซุฟได้ถาม
ท่านอิบรอฮีม บิน อัลญัรรอฮฺว่า “ระหว่างการขว้างเสาหินอัลญุมเราะฮฺ(ขณะประกอบพิธีหัจญ์) ใน
ลักษณะชี้พาหนะหรือในขณะที่เดินเท้าเปล่าแบบไหนถือว่าประเสริฐกว่ากัน” ท่านอิบรอฮีมไม่
สามารถที่จะตอบคำถามนั้นได้ อิหม่ามอบูยูซุฟก็เลยตอบเอง”(al-Zarnuji, 1986 : 101)

สังเกตคำถามของบูรฮานุดดีนข้างต้นจะเห็นว่าความรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งอิบรอ
ฮีมอัลญัรรอฮฺเป็นปราชญ์ที่มีความรู้ด้านวิชาฟิสิกส์แต่ก็ยังไม่สามารถตอบคำถามของอบูยูซุฟได้อัน

เนื่องจากท่านไม่รู้จริงในสิ่งถูกถาม หรือ ด้วยเวลาที่ไม่เหมาะในการที่จะตอบคำถามดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตามอัลลอฮฺﷻ ได้กล่าวว่า

﴿ وَمَا كَانِ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾

ความว่า“ไม่บังควรที่บรรดาผู้ศรัทธาจะออกไปสู้รบกันทั้งหมด ทำไมแต่ละกลุ่มในหมู่พวกเขาจึงไม่ออกไปเพื่อหาความเข้าใจในศาสนา และเพื่อจะได้ตักเตือนหมู่คณะของพวกเขา เมื่อพวกเขาได้กลับมายังหมู่คณะของพวกเขา โดยหวังว่าหมู่คณะของพวกเขาจะได้ระมัดระวัง”

(อัลเตาบะฮฺ : 122)

26) ช่วงวัยที่ควรเริ่มในการศึกษาหาความรู้

บูรฮานุดดีนอัลฮัรนูญียฺไม่ได้กำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้ ผู้เรียนอาจจะเริ่มเรียนในวัยที่สายไปแล้ว โดยได้กล่าวว่า

"دخل الحسن بن زياد رحمه الله في التفقه وهو ابن ثمانين سنة، ولم يبت على فراشه أربعين سنة"

“หะซัน บิน ซิยาตได้เริ่มเรียนฟิกฮฺ ในขณะที่มีอายุได้ 80 ปี และไม่เคยได้นอนบนเตียงเป็นเวลา 40 ปี และหลังจากนั้นได้ทำหน้าที่เป็นผู้วินิจฉัยเป็นเวลา 40 ปี

(al-Zarnuji, 1986 : 105)

27) เลือกช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้มีความเห็นว่า ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้ คือ ช่วงเช้า ช่วงสุหฺร (ก่อนละหมาดซุบฮฺ) และช่วงระหว่างมัฆริบและอิซาอฺ(al-Zarnuji, 1986:105)

28) ศึกษาหาความรู้วิชาที่หลากหลาย

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

"وكان إذا مل من نوع ينظر في نوع آخر"

“ถ้ามีความรู้ลึกเบือในวิชาที่ได้เรียนก็หันไปศึกษาในวิชาอื่น”

(al-Zarnuji, 1986 : 105)

29) เตรียมพร้อมในเรื่องอุปกรณ์การเรียน

เพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์จากความรู้ ควรเตรียมพร้อมในการเรียนการสอน ท่านบุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า “แนวทางที่จะได้รับประโยชน์จากความรู้คือควรเตรียมหมึกทุกเวลาเพื่อสะดวกในการเขียนสิ่งที่ได้รับฟัง” จากความรู้ (al-Zarnuji, 1986 : 115) และยังได้กล่าวอีกว่า “แท้จริงสิ่งที่ท่องจำไว้ มันจะหายไปแต่สิ่งที่บันทึกมันจะยังคงอยู่นาน” (al-Zarnuji, 1986 : 115)

อัลซัรญูญีย์ ได้กล่าวว่า

"وينبغي أن يستصحب دفترًا على كل الإجابة وقيل: من لم يكن له دفتر في كَمِّه؛ لم تثبت الحكمة في قلبه وينبغي أن يكون في الدفتر بياض ويستصحب المحبرة ليكتب ما يسمع"

“ผู้เรียนควรเตรียมสมุดทุกครั้งเพื่อทบทวน”และมีการกล่าวว่า “ผู้ที่ไม่ถือสมุดในกำมือ ความรู้ของเขาก็จะไม่สถิตอยู่ในจิตใจ”และสมุดควรเป็นสีขาวพร้อมกับหมึกเพื่อเขียนตามที่เขาได้ยิน

(al-Zarnuji, 1986 : 124)

30) การบันทึก

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้มีแนวคิดว่า อายุไขของมนุษย์นั้นจะสั้นถ้าเปรียบเทียบกับความรู้และความรวดเร็วของความรู้ เพราะฉะนั้นส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีการบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยบุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

واشترى عصام بن يوسف قلما بدینار ليكتب ما يسمعه في الحال،
فالعلم قصير والعلم كثير

“อิสอม บิน ยูซุฟได้ซื้อปากกา หนึ่ง ด้ามด้วยเงินหนึ่ง دينار เพื่อที่จะบันทึกสิ่งที่ได้ฟัง เพราะอายุของมนุษย์นั้นสั้น แต่ความรู้ นั้นมีจำนวนมากมาย

(al-Zarnuji, 1986: 116)

31) ผู้เรียนไม่ควรนอนและกินมากเกินไป

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้มีความเห็นว่า “ผู้เรียนที่ความว้อ(ระวังตน) มากเท่าใด เขาจะได้รับประโยชน์จากความรู้มากเท่านั้น และอัลฮัรณูญียฺได้กล่าวถึงคุณลักษณะของว้อ คือ ต้องห่างไกลจากความอ้อมเกินควร การนอนมาก และการพูดในสิ่งที่ไร้สาระมาก”

(al-Zarnuji, 1986 : 121)

32) หันไปทางทิศกิบละฮฺในเวลาเรียน

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

“ควรนั่งหันไปทางทิศกิบละฮฺปฏิบัติตามสุนนะฮฺ (แบบฉบับ) ของท่านนบีﷺ”

(al-Zarnuji, 1986 : 121)

33) ไกลชิดกับบุคคลที่ซอติหฺและห่างไกลกับบุคคลที่ชอบทำบาปและความชั่ว
อัลฮัรณูญียฺได้กล่าวว่า

“จากคุณลักษณะของว้อ ห่างไกลจากคนชั่ว คนที่เนรคุณ ต่ออัลลอฮฺ คนที่ตะอูฎีล (ปฏิเสธคุณลักษณะของอัลลอฮฺ) และควร ทำตัวให้ใกล้ชิดกับบรรดาผู้มีคุณธรรม”

(al-Zarnuji, 1986 : 124)

บุรฮานุดดีนอัลซัจญูญีย์ได้กล่าวว่า

“และในบทกวีของท่านอิหม่ามซาฟีอีได้กล่าวว่า “ฉันได้ไปร้อง
ทุกข์กับท่านวาเกียะ(อาจารย์ของเขา)ว่าฉันนั้นท่องจำไม่ค่อย
ดี ท่านก็ได้ให้คำแนะนำฉันว่า ให้ละทิ้งสิ่งที่เป็นของมะชียัต และ
ท่านได้บอกกับฉันว่า แท้จริงวิชาความรู้ที่นั่นคือแสงสว่าง และแสง
สว่างของอัลลอฮ์นั้นจะไม่ชี้้นำทางแก่ผู้ที่ทำมะชียัต”

(al-Zarnuji, 1986 : 128)

34) ใช้ความพยายามและต่อเนื่อง

บุรฮานุดดีนอัลซัจญูญีย์ได้กล่าวว่า

“และสาเหตุสำคัญที่ทำให้ท่องจำได้ดี คือ ความพยายามและทำ
อย่างต่อเนื่อง”

(al-Zarnuji, 1986 : 127)

35) อ่านคู่ออกก่อนเริ่มอ่านหนังสือ

บุรฮานุดดีนอัลซัจญูญีย์ได้กำชับให้ผู้สอนมีมารยาทกับหนังสือตำราการเรียนการ
สอน เพราะมันจะช่วยให้ผู้เรียนง่ายต่อการท่องจำ และผู้เรียนจะได้รับผลบุญจากพระองค์อัลลอฮ์
และตั้งเสียให้อ่านคู่ออกเฉพาะเมื่อได้สัมผัสกับอัลกุรอาน โดยได้กล่าวว่า และควรอ่านคู่ออกเมื่อ
ได้ยกตำรา คือ

(بِسْمِ اللَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ

وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)

ความว่า :ด้วยพระนามของอัลลอฮ์มหาบริสุทธิ์แต่พระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ การสรรเสริญเป็นสิทธิของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ไม่มี
พระเจ้าอื่นใดยกเว้นพระองค์อัลเลาะห์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้นที่
แท้จริง และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงยิ่งใหญ่เหนือทุกสิ่ง และ
ไม่สถานภาพใดๆ ไม่มีพลาณภาพใดๆ(ที่จะเกิดขึ้นได้)ยกเว้น

ด้วยกับพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น) ผู้ทรงยิ่งใหญ่แห่งความสูงส่งและยิ่งใหญ่

(al-Zarnuji, 1986 : 127)

36) การสรรเสริญต่อท่านนบี

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ถือว่าการสรรเสริญต่อท่านนบีเป็นจำนวนมากเป็นสาเหตุที่ทำให้ง่ายต่อการท่องจำ โดยท่านได้กล่าวว่า

“จงสรรเสริญให้กับท่านนบี ﷺ เป็นจำนวนมากเพราะในการสรรเสริญต่อท่านนบี ﷻ นั้นเป็นความเมตตาต่อประชาชาติทั้งปวง”

(al-Zarnuji, 1986 : 128)

37) ให้ความสำคัญและให้เกียรติกับหนังสือ

การให้ความสำคัญกับหนังสือนั้นถือว่าเป็นมารยาทที่ดีงาม เพราะการให้เกียรติและให้ความสำคัญกับหนังสือนั้นมันจะทำให้ง่ายต่อการท่องจำ ฉะนั้นบุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ได้กล่าวในขณะที่หยิบหนังสือว่า

(بِسْمِ اللَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)

38) การทำซิวกหรือแปร่งฟัน

ท่านอัลฮัรณูญีย์ได้กล่าวว่า

“การทำซิวก(แปร่งฟัน)และการดื่มน้ำฟุ้งมันจะทำให้ง่ายในการท่องจำ”

5.2.4 คุณสมบัติของผู้สอน

5.2.4.1 คุณสมบัติเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สอน

1. มีบุคลิกภาพที่ดี

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ได้ย้ำถึงบุคลิกภาพที่ดีในหนังสือของท่าน โดยได้อ้างถึงคำกล่าวของอบูหะนีฟะฮ์ซึ่งท่านได้กล่าวว่า

((عظّموا عمامكم ووسعوا أكمامكم))

“จงโปกสัรบันให้ใหญ่โตและทำให้แขนเสื้อกว้างขึ้น” อбуหะนี
พะฮุได้กล่าวเช่นนี้ก็เพื่อมิให้ผู้คนดูถูกกับความรู้อิสลามและผู้รู้”

(al-Zarnuji, 1986 : 41)

อิสลามได้ให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพของผู้สอน โดยเฉพาะผู้เป็นนักเผยแพร่
อิสลามสู่ประชาคมโลก อัลลอฮุﷻได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾

“โอ้ผู้ห่มกายอยู่เอ๋ย! จงลุกขึ้น แล้วประกาศตักเตือน และแค่พระเจ้า
เจ้าของเจ้า จงให้ความเกรียงไกร (ต่อพระองค์) และเสื้อผ้าของเจ้า
จงทำให้สะอาด”(อัลมุดซซัร:1-4)

อัลลอฮุได้ตรัสอีกว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

“ ดูหลานของอาดัมเอ๋ย! จงเอา เครื่องประดับกาย ของพวกเจ้า ณ
ทุกมัสยิดและจงกินและจงดื่ม และจงอย่าฟุ่มเฟือย แท้จริงพระองค์
ไม่ชอบบรรดาผู้ที่ฟุ่มเฟือย” (อัลอะฮฺรอฟ :31)

ดังนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้สอนที่ต้องมีบุคลิกภาพที่ดีตามแนวทางของ

อิสลาม

2. มีความรู้และความวิรุ (การระวังตน)

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียได้กล่าววว่า

“ผู้เรียนควรเลือกอาชีพที่มีความรู้มากกว่าและวาระมากกว่าและอายุมากกว่า” (al-Zarnuji, 1986 : 46)

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ أَنْشُرُوا فَأَنْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้มีเสียงกล่าวแก่พวกเจ้าว่า จงหลีกที่ไให้ในที่ชุมนุม พวกเจ้าก็จงหลีกที่ไให้เขาเพราะอัลลอฮ์จะทรงให้ที่กว้างขวางแก่พวกเจ้า (ในวันกียามะฮ์) และเมื่อมีเสียงกล่าวว่าจะลุกขึ้นยืนจากที่ชุมนุมนั้น พวกเจ้าก็จงลุกขึ้นยืน เพราะอัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทอดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำ”(อัลมูญาติละฮ์:11)

3. การนอบน้อมถ่อมตน

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้สอนไม่ควรทำตัวเองให้ตกต่ำด้วยความละโมภโลกมากในสิ่งที่ไม่ควร และพยายามปลีกห่างในสิ่งที่ทำให้ความรู้ที่ตนต่ำต้อยและตัวเองตกต่ำ จงเป็นคนถ่อมตน การถ่อมตนอยู่ระหว่างความต่ำต้อยและเคร่งครัดในศาสนา” (al-Zarnuji: 1986: 40)

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์มีแนวคิดว่า ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะถ่อมตน คือ อยู่ระหว่างการโอ้อวดและการมองข้ามตัวเอง อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ (الشعراء)

(215:

“และจงลดปีก ของเจ้าแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติตามเจ้า”

(อิซ-หุอะรอฮ์ : 215)

อิสลามได้กำชับให้มุสลิมทุกคนมีคุณลักษณะถ่อมตน และแบบอย่างที่ดีที่สุดใน การถ่อมตน คือ ท่านนบี ﷺ โดยท่านเป็นคนที่มีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน อ่อนโยน เปิดอกเปิด ใจซึ่งท่านนบีได้กล่าวว่า

จากท่าน อียาฎ บิน หิมาร เราะฎิยัลลอฮุอันฮุ ท่านเราะฎิยัลลอฮุฮ คือลัลลลอฮุฮ อะ ลัยฮิ วะสัลลัม กล่าวว่

((إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ ، وَلَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ))

“แท้จริงอัลลอฮทรงวะหีย์ให้แก่ฉันว่า พวกท่านจงถ่อมตน จนกว่า จะไม่มีใครคนหนึ่งยกตนเหนือผู้อื่น และจนกว่าจะไม่มีใครคนใด อธรรมต่อผู้อื่น”

(บันทึกโดยAbu Dawud : 4897)

4. ความอ่อนโยนและความอดทน

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ได้กล่าวว่า

“อบูหะนีฟะฮุได้เลือกหัมมาด บิน สุลัยมานเป็ยอาจารย์ หลังจากที่ได้ สังกัดได้คิดใคร่ครวญ และได้กล่าวว่า ฉันเห็นว่าเขาเป็นคนที่ อ่อนโยนและอดทน” (al-Zamujj, 1986 : 46)

อัลหิลมุ หรือ ความอ่อนโยน คือ อดตอมะนินะฮุอดทน คือ การระงับตนเองเมื่อถูก

รังแก (al-Jauhari, 1979 : 706)

ผู้สอนควรอดทนและอ่อนโยนต่อผู้เรียน โดยเฉพาะอดทนต่อความไม่รู้ของผู้เรียน และพยายามหลีกเลี่ยงจากคำพูดที่เสียดสี คำทอผู้เรียน เพราะทำให้ผู้เรียน ยิ่งเกลียดและห่างไกลจาก อาจารย์ผู้สอน

อัลลอฮฺตรัสว่า

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۗ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ
لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ ۗ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي
الْأَمْرِ ۗ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

“เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮฺนั่นเอง เจ้า(มุฮัมมัด) จึงได้
สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤตินหยาบช้า
และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ไร แน่แน่นอนพวกเขาก็ย่อมแยกตัว
ออกไปจากรอบ ๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และ
จงขออภัยให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาใน
กิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมาย
แต่อัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน:159)

5. มีความเมตตา

บุรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้สอนควรมีความเมตตา เป็นผู้คอยให้คำตักเตือนปราศจากการ
อิจนาริษา”

(al-Zarnuji, 1986 : 109)

6. ห่างไกลจากการกล่าวคำหยาบ (ประณาม) ผู้เรียนและการอิจฉาริชยา

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้ย้ำว่า การอิจฉาริชยานั้นเป็นสิ่งที่อันตรายและไม่ได้ประโยชน์อันใดเลย และผู้สอนไม่ควรที่จะเป็นผู้ที่อิจฉาริชยา โดยได้กล่าวว่า

“อาจารย์ของฉันท่านซัยคุลอิสลามบุรฮานุดดีน ได้กล่าวว่า
 “แท้จริงลูกของผู้รู้ได้เป็นอุลามาอูก็เพราะผู้รู้มีความหวังให้ลูกของเขาได้เป็นผู้ที่ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน ดังนั้นด้วยความบระอกะฮ์จากความตั้งอกตั้งใจและความเมตตาของผู้รู้ทำให้ของบรรดาผู้รู้ได้กลับกลายเป็นอุลามาอู” (al-Zarnuji, 1986: 109)

7. ให้อภัยผู้อื่น

อัลร็วญูญีย์ได้กล่าวว่า “จงระหวางในการเป็นศัตรู เพราะการเป็นศัตรุนั้นจะเปิดเผยความลับของเจ้าและยังทำให้เจ้านั้นเสียเวลา(al-Zarnuji, 1986 : 110)

8. ผู้สอนไม่ควรที่จะโต้เถียงผู้อื่น

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้มีแนวความคิดว่าผู้สอนต้องมีความอดทน ความเมตตา ดังนั้นเขาไม่ควรที่จะโต้เถียงหรือทำเป็นศัตรูกับผู้อื่น โดยกล่าวว่า

“ผู้สอน ไม่ควรที่จะโต้เถียงหรือทะเลาะกับผู้อื่นเพราะมันจะทำให้เสียเวลาของผู้สอน” (al-Zarnuji, 1986: 110)

5.2.4.2 คุณสมบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้สอน

1. ให้คำปรึกษากับผู้เรียนพร้อมแนะนำเกี่ยวกับสาขาวิชาที่ถนัด

ท่านบุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า “ท่านเชคอิหม่ามบุรฮานุลหัก ได้กล่าวว่า ผู้เรียนในสมัยก่อนมักจะขอคำปรึกษาจากอาจารย์ในเรื่องของการเรียน จนกว่าพวกเขาได้รู้ถึงจุดมุ่งหมายของการเรียน แต่ปัจจุบันมักเลือกวิชาด้วยตัวของเขาเองจึงไม่สามารถรู้ถึงจุดมุ่งหมายของความรู้และบทบัญญัติอิสลาม ซึ่งท่านได้เล่าเกี่ยวกับประวัติการศึกษาของท่านอิหม่ามอัลบุกอริย์ กั มุหัมมัด บิน อัลหะสัน โดยท่านมุหัมมัด ได้ให้คำแนะนำกับท่านอิหม่ามอัลบุกอริย์ได้กล่าวว่า เจ้าจงไปศึกษาอัลหะดีษ หลังจากนั้นอิหม่ามอัลบุกอริย์เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องหะดีษมากกว่าท่านอื่นๆ”

และเช่นเดียวกันหนึ่งในสาเหตุของการแต่งหนังสือ อัลญามิอิลฮะซียะฮ์ของท่าน คือ ท่านได้ขอคำปรึกษา จากอาจารย์ของท่านที่ชื่อว่า อิสฮาก บิน รอฮูวียะฮ์

2. ควรคำนึงถึงระดับของผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล

บุรฮานุดดีนอัลซันญูญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรเริ่มเรียนด้วยสิ่งที่ไม่เข้าใจง่าย อิหม่ามซัฟุดดีน ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่ยอมรับจากอาจารย์ของฉันได้กระทำ คือ คัดเลือกผู้เรียนในระดับแรกเพราะพวกเขาใกล้กับความเข้าใจ และการบันทึกและไกลจากความเบื่อหน่าย”(al-Zarnuji, 1986 : 85)

ผู้สอนที่ดีควรใช้เทคนิคในการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเริ่มในสิ่งที่ไม่ยากแล้วค่อยสอนในสิ่งที่ยากและควรคำนึงถึงระดับสติปัญญาของผู้เรียน

ดังนั้น บทบัญญัติในอิสลามถูกประทานลงมาแบบค่อยเป็นค่อยไป ทีละนิดทีละน้อย สังเกตได้ดังนี้

- 1-การประทานลงของอัลกุรอานแบบค่อยเป็นค่อยไปซึ่งใช้เวลาทั้งหมด 23 ปี
- 2-ใช้เวลาในการปลูกฝังอากิละฮ์ และแนวคิดของอิสลาม 13 ปี ที่มักกะฮ์
- 3-เทคนิคการอะวะฮ์ของท่านบีที่เริ่มด้วยรายบุคคลสู่กลุ่มผู้คนจำนวนมาก และการอะวะฮ์แบบซีรีย์สู่อัลญะฮ์รีย์

4-การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป เช่นการดื่มสุรา อัลลอฮ์ทรงประทานโองการอัลกุรอานที่เป็นบัญญัติเรื่อง เหล้า,สุรา ทั้งหมดรวม 4 วาระ คือ

ครั้งแรกที่มีบัญญัติเรื่องเหล้า,สุรานั้นเป็นเพียงแค่ชี้แจงหรือพูดในลักษณะชี้ให้เห็นและรับทราบถึงวิถีชีวิตของประชาชน ในยุคนั้นที่เกี่ยวข้องกับเหล้า

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا

حَسَنًا ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٧٧﴾

“และส่วนหนึ่งจากผลอินทผลัมและองุ่น พวกเจ้านำมาหมักทำสุรา
บ้าง และใช้ปัจจัยบริโภคน้ำที่คั้นบ้าง”

(ซูเราะฮ์อันนะหฺล : 67)

คือ เมื่อบริโภคน้ำแล้วไม่เป็นอันตรายกับร่างกายหรือสติปัญญาเหมือนกับเหล้า อีกทั้ง
ยังมีสารอาหารที่เป็นประโยชน์กับร่างกายอีกต่างหากครั้งที่สอง พวดในลักษณะชี้แจงให้เห็นถึงผลดี
และผลเสียที่เกิดจากสุรา โดยเน้นย้ำถึงผลเสียจากสุราที่มีมากกว่า

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ۚ وَسْأَلُونَكَ مَاذَا
يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

“และเมื่อพวกเขาสอบถามเจ้า (มุฮัมมัด) ถึงเรื่องเหล้าและการพนัน
เจ้าจงตอบชี้แจงเถิดว่า ทั้งสองสิ่งมีโทษ (ผลร้าย) มาก และมี
คุณประโยชน์หลายประการแก่มนุษย์ แต่โทษของทั้งสองสิ่งนั้น มี
มากกว่าคุณประโยชน์นัก”

(อัลบาคอเราะฮ์ : 219)

ครั้งที่สาม พวดในลักษณะชี้แจงนโยบายป้องกัน แต่ยังไม่ห้ามเด็ดขาด โดยสงวน
ศาสนกิจที่สำคัญๆ เช่น การนมาซ หรือหวงห้ามศาสนสถานเช่น อาคารมัสยิดไว้ ไม่ให้ผู้เสพสุรา
แล้วมีอาการมึนเมา, ขาดสติเข้าปฏิบัติพิธีนมาซ หรือเข้า-ออกมัสยิดเป็นต้น อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ
تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ ۚ

“โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าอย่าได้เข้าใกล้พิธีนมาซ ขณะที่พวก
เจ้าอยู่ในอาการ มึนเมา จนกว่า พวกเจ้าจะรับรู้ถึงสิ่งที่พวกเจ้าเอ่ย
พูดออกมา”(ซูเราะฮ์ที่ 4 : 43)

ครั้งที่สี่ สุกทัย พุคในลักษณะประกาศห้ามอย่างเป็นทางการ และโดยเด็ดขาด
พร้อมทั้งชี้แจงให้เห็นผลเสีย ที่จะเกิดขึ้นกับตัวบุคคล,ศาสนาและสังคม

อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ
عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

“โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงสุราและการพนัน และการเล่นสั้งเวย
บูชาและการเสี่ยงดีว เป็นสิ่งโสम्म(อบายมุข) อันเป็นผลงานจาก
ชัยฎอน ดังนั้นพวกเจ้าจงออกห่างจากมันเสีย เพื่อว่าพวกเจ้าจะ
ได้รับความสำเร็จ”(อัลมาอิดะฮ์ : 90)

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾

“อันที่จริงชัยฎอน ต้องการเพียงแค่อยุ่ให้เกิดความเป็นอริศัตรู
กัน , ความโกรธเกลียดกันในระหว่างพวกเจ้า และมันยังคอยแต่จะ
ทำให้พวกเจ้าหันเหออกจากการระลึกถึงอัลลอฮ์และ(ออกจาก)
การนมาซ เช่นนี้แล้วพวกเจ้าจะยุติไหม” (ซูเราะฮ์ที่ 5 : 90)

จากอายะฮ์ที่ครอบคลุม 4 ขึ้นตอนข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระองค์อัลลอฮ์ ได้ทรง
ประทานบทบัญญัติการห้ามดื่มสุราแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน เพื่อมิให้ผู้ปฏิบัติเกิดความ
ลำบากใจและทำให้พวกเขามีความเตรียมพร้อมและยอมรับบทบัญญัติห้ามดังกล่าว

3. มีความเมตตาและตักเตือนผู้เรียน

บุรฮานุดดีนอัลซรรนญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้สอนควรเมตตาและตักเตือนผู้เรียนที่ปราศจากการอิจญาริยะแท้จริงแก่การอิจญาริยานั้นมันมีแต่โทษ และไม่ได้ประโยชน์อันใดเลย ครูของฉันซัยคุลอิสลาม บุรฮานุดดีนได้ กล่าวว่า ลูกของผู้สอนได้เป็นผู้รู้ เพราะผู้สอนอยากให้ศิษย์ของเขาเป็นผู้รู้โดยเฉพาะในวิชาอัลกุรอาน ฉะนั้นด้วยความบารออะฮฺจากเจตนาที่ดีและจากความเมตตาของผู้สอนทำให้ลูกของเขาเป็นผู้รู้”

(al-Zarnuji, 1986: 109)

ท่านได้กำชับให้ผู้สอนมีความเมตตาต่อผู้เรียน เสมือนลูกแท้ๆ และไม่ควรที่จะสกัดกั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยเฉพาะหลังจากเลิกเรียน และไม่ใจแสบในการให้ความรู้เมื่อผู้เรียนต้องการเรียนรู้ ในเวลาใดเวลาหนึ่ง และควรเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้เรียน ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ))

และฉันกับพวกเจ้าเสมือนพ่อกับลูก

(al-Nasae, 1986 : 40)

5.2.5 คุณสมบัติของผู้เรียน

5.2.5.1 มารยาทของผู้เรียนกับพระเจ้า

1. สร้างเจตนาที่ดี

อัลซรรนญีย์ได้กล่าวว่า

“ในการแสวงหาความรู้สำหรับผู้เรียนควรตั้งเจตนาเพื่ออัลลอฮฺและโลกอาคีเราะห์ และขจัดความโง่เขลาจากตัวเองและออกจากมนุษย์ทุกคนที่โง่เขลาและรื้อฟื้นศาสนาและให้อิสลามนั้นคงอยู่ตลอดไป เราสามารถจะปกป้องอิสลามด้วยวิชาความรู้ และความขำเกรง ความสมถะไม่ได้อยู่กับความโง่เขลา”

(al-Zarnuji :1986:38)

ท่านได้กล่าวอีกว่า

“การตั้งเจตนาเพื่อซูโกร (ขอขอบคุณ) ต่อเอกองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ประทานสติปัญญาที่สมบูรณ์ และสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และเขาไม่ควรตั้งเจตนาเพื่อให้นุญญ์เข้าไปหาและไม่ควรหาผลประโยชน์เพื่อโลกดุนยาและไม่ควรตั้งเจตนาเพื่อใกล้ชิดกับผู้นำ”

(al-Zarnuji :1986:38)

ท่านมุฮัมมัด บิน อาซัน ได้กล่าวว่า ถ้ามนุษย์เป็นบ่าวของฉัน แน่แน่นอนเขารักต่ออัลลอฮฺ ﷻ และใครก็ตามที่ได้ลิ้มรสวิชาความรู้ แน่แน่นอนเขาไม่ได้หาผลประโยชน์จากมนุษย์ (al-Zarnuji :1986:39)

คำกล่าวของกิวามุดดิน หัมมาด บิน อิสมาเอล อัศศิฟารีฮ์ อัลอันศอริฮ์ กล่าวว่าใครก็ตามที่แสวงหาความรู้เพื่อโลกอาคีเราะฮฺ แท้จริงเขาได้รับความสำเร็จจากอัลลอฮฺ ﷻ และผู้ที่แสวงหาความพอใจของมนุษย์เขาผู้นั้นคือผู้ที่ขาดทุนที่สุดและสำหรับผู้เรียนควรตั้งเจตนาให้มากที่สุดในการแสวงหาความรู้ที่ต้องใช้ความพยายามมากมาย และไม่ควรถือจะไปแสวงหาความรู้เพื่อโลกดุนยาที่เล็กและพินาศ(al-Zarnuji:1986:39)

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((اتقوا الدنيا فو الذي نفس محمد بيده إنها لأسحر من هاروت))

((وماروت))

“จงยำเกรงโลกดุนยาเพราะโลกดุนยาอันตรายยิ่งกว่าสิ่งอื่นและยิ่งกว่ามาลาอีกะฮุฮารูตและมะรูตอีก”

และนักวิชาการแก่ผู้เรียนไม่ควรที่จะมองข้ามตัวเอง ด้วยการแสวงหาสิ่งไรประโยชน์ที่มีอยู่บนดุนยา ไม่ควรที่จะแสวงหามัน เพราะการแสวงหาสิ่งไรประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่มองข้ามความรู้ที่มีอยู่ในตัวเอง ฉะนั้นเขาผู้นั้นจะต้องทอนตน และการทอนตนนั้น คือการไม่โอ้อวดและไม่มองข้ามตัวเอง(al-Zarnuji:1986:39-40)

สังเกต คำกล่าวของบุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าบุรฮานุด
ดีนอัลฮัรณูญีย์ได้แบ่งประเภทของเจตนาออกเป็น สอง ประเภท

หนึ่ง เจตนาที่ดี

สอง เจตนาที่ไม่ดี

ส่วนเจตนาที่ดี ที่ผู้เรียนควรตั้งเจตนาไว้ คือ

- 1) หวังความพอพระทัยจากอัลลอฮ์
- 2) ผลตอบแทนในอาคีเราะฮ์
- 3) จัดความโง่เขลาออกจากตัวเอง
- 4) จัดความโง่เขลาจากผู้คนที่ไม่รู้
- 5) เพื่อฟื้นฟูซึ่งศาสนาและคงไว้ซึ่งอิสลาม
- 6) ตอบแทนบุญคุณของพระองค์อัลลอฮ์

ส่วนเจตนาที่ไม่ดี ที่ผู้เรียน ไม่ควรตั้งเจตนาไว้ มีดังนี้

- 1) เพื่อผู้คนเข้าหา หรือ ชื่อเสียง
- 2) เพื่อผลประโยชน์ของโลกคนุยา
- 3) เพื่อใกล้ชิดกับผู้นำหรือผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

2. การมอบหมายการงานต่างๆต่อเอกองค์อัลลอฮ์ (التوكل)

ผู้เรียนควรมอบหมายการงานต่างๆต่อเอกองค์อัลลอฮ์ในการแสวงหาความรู้ และ
ไม่ควรให้ความสำคัญกับเรื่องริชกี(ปัจจัยยังชีพ) รายงานจากท่านอบีหะนัฟะฮ์

((من تفقه في دين الله عز وجل كفاه الله تعالى ما أهمه ، ورزقه من

حيث لا يحتسب))

“ผู้ใดที่ทำความเข้าใจในศาสนาของอัลลอฮ์ อัลลอฮ์ทรงให้เขาพ้น
กับความกังวลและริชกีของเขาจะทวีคูณที่นับไม่ถ้วน”

(al-Zarnuji:1986:99)

อิตตะวักกุล คือ การจำนนตน และการขอความช่วยเหลือ (AL-FAIRUZABADI:N.D: 313)

ดังนั้น อิตตะวักกุล หรือการมอบหมาย คือ การศรัทธาเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์ โดยไม่มุ่งหวังความช่วยเหลือจากมนุษย์(al-Jurjani:1987:100)
อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرِهِ ۗ قَدْ جَعَلَ
اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

“และผู้ใดมอบหมายแต่อัลลอฮ์ พระองค์ก็จะทรงเป็นผู้พอเพียงแก่เขา แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงบรรลู่ในกิจการของพระองค์โดยแน่นอนสำหรับทุกสิ่งอย่างนั้นอัลลอฮ์ทรงกำหนดคกฏสภาวะไว้แล้ว”

(อัลกุฎาอะฮาก:3)

ท่านนบี ได้กล่าวว่า

«لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ حَقًّا تَوَكَّلْتُمْ لَرَزَقْنَاكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا»

“ถ้าหากพวกเจ้าได้มอบหมาย (กิจการต่างๆของพวกเจ้า) แต่อัลลอฮ์อย่างแท้จริงแล้วแน่นอนพระองค์จะทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเจ้า เสมือนกับที่พระองค์ทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่นกโดยที่มันบินออกไปในยามเช้า ด้วยท้องที่ว่างเปล่าและบินกลับมาในตอนเย็นด้วยท้องที่อึดอัด” (al-Tirmidhi, 2344 Ibn Majah, 4164)

3. มีความสุขุมหรือ อัจฉริยะ (الورع)

ท่านบูรฮานุดดีนอัลซันญูญีย์ได้อ้างอิงถึงหะดีษที่ได้มีการรายงานจากท่านเราะซูล
ได้กล่าวว่า

((من لم يتورع في تعلمه ابتلاه الله تعالى بأحد ثلاثة أشياء إما أن يميته
في شبابه أو يوقعه في الرساتيق أو يبتليه بخدمة السلطان))

“ผู้ใดที่ไม่ได้ระวังตนในการแสวงหาความรู้ อัลลอฮ์จะทดสอบเขา
หนึ่งในสามอย่างดังนี้ ให้เขาเสียชีวิตตอนวัยหนุ่ม หรือ ใช้ชีวิตอยู่
กับผู้คนที่ไม่มีความรู้ หรือ เป็นผู้รับใช้ของกษัตริย์”

(al-Zarnuji, 1986 : 121)

บูรฮานุดดีนอัลซันญูญีย์ได้กำชับผู้เรียนให้ตามแบบอย่างของบรรพชนมุสลิมในเรื่อง
ของอัจฉริยะหรือการระวังตน และบุคคลสำคัญต้องเอามาเป็นแบบอย่างในเรื่องของการระวังตน
ในสิ่งที่หะรอมนั่นคือ ท่านนบี ซึ่งท่านจะไม่รับประทานในสิ่งที่พบเจอ กล่าวว่าเป็นสิ่งที่เปื้อนเสาะ
ดาเกาะฮ์(Ibn Jamaah, n.d :76)

ท่านได้มีความเห็นอีกว่า แท้จริงบรรดาอุลามาค์ที่ได้เป็นผู้ที่มีความรู้ ก็เพราะพวก
เขาเหล่านั้น ได้มีคุณลักษณะอัจฉริยะ เมื่อไรความระวังตนมันยิ่งมากก็ยิ่งได้
ประโยชน์ ซึ่งท่านได้เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างการระวังตน กับการได้มาซึ่งประโยชน์ของความรู้ โดย
ท่านได้กล่าวว่า “เมื่อไรผู้เรียนมีความวาระฮ์มากยิ่ง เมื่อนั้นแหละความรู้ของเขาก็จะได้ประโยชน์
มากยิ่งขึ้นซึ่งเช่นเดียวกัน และทำให้การเรียนง่ายลง และคุณประโยชน์มากมาย” (al-Zarnuji, 1986 :
121)

ส่วนลักษณะของการระวังตน ท่านก็ได้ยกตัวอย่างดังนี้

ห่างไกลจากการกินอีม นอนมาก และพูดในสิ่งที่ไร้สาระ และควรห่างไกลจากการรับประทานอาหารที่ร้าน เพราะอาหารที่ขายตามร้านนั้นมันใกล้กับสกปรก และห่างไกลจากการรำลึกถึงอัลลอฮฺ(al-Zarnuji, 1986 : 121)

4. ขยันละหมาดและอิบาดัตสุนัตต่างๆ

บูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กำชับให้ผู้เรียนละหมาดสุนัตเป็นจำนวนมาก และด้วยสภาพถูขูต่อเอกองศ์อัลลอฮฺ โดยได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรละหมาดสุนัตเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะละหมาดในสภาพคนที่ถูขูต่อเอกองศ์อัลลอฮฺ เพราะมันเป็นสิ่งที่ช่วยให้ได้มาซึ่งความรู้”

(al-Zarnuji, 1986 : 123)

ละหมาดถือว่าเป็นอิบาดัตชนิดที่มีเงื่อนไขต้องมีน้ำละหมาดทำให้ผู้เรียนมีความสัมพันธ์ระหว่างเขากับอัลลอฮฺ และในละหมาดเช่นเดียวกันมีหลายชนิดของการอิบาดัตต่ออัลลอฮฺ เช่น การอ่านกุรอาน การรำลึกถึงอัลลอฮฺ การคุอาฮฺ การขอภัยโทษ และการเสาะลาวาดให้กับท่านนบีﷺ และการละหมาดสามารถฝึกฝนผู้เรียนรู้ถึงคุณค่าของเวลา ฝึกฝนการทำงานเป็นระบบและด้วยการละหมาดญะมาอะฮฺ ฝึกฝนผู้เรียนในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และในการเป็นประชาชาติเดียวกัน ส่วนเรื่องของการอาบน้ำละหมาด สามารถฝึกฝนผู้เรียนให้อยู่สภาพที่สะอาด ส่งเสริมในการใช้น้ำหอม และการถูพื้น (Khalil, n.d : 168)

5. ชุกรและการรำลึกถึงอัลลอฮฺ

อัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

“มันเป็นสาเหตุในการเพิ่มพูนวิชาความรู้ เพราะเขาจะได้ชุกรต่อนิอุมัตที่ได้มาซึ่งสติปัญญาและวิชาความรู้” ท่านอบูหะนีฟะฮฺได้กล่าวว่า แท้จริงการได้มาซึ่งความรู้ด้วยการสรรเสริญและชุกรต่อเอกองศ์อัลลอฮฺ (al-Zarnuji, 1986 : 91-92)

"สองถ้อยคำที่อันเป็นที่รักยิ่ง ณ พระองค์อัลลอฮ์นั้น และทั้งสองคำนี้เป็นคำที่เบาต่อลิ้นในการที่จะกล่าวมันออกมาแต่จะมีน้ำหนักบนตราซ่ง (ในวันกียามะฮฺ) และสองถ้อยคำที่ว่าคือ

"سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم"

6. การขอคฺออาอฺ

บุรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์ได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรขอคฺออาอฺจากอัลลอฮ์และร้องให้ต่อพระองค์อัลลอฮ์ แท้จริงแล้วพระองค์จะตอบรับคฺออาอฺเสมอ และจะไม่ทำให้ผิดหวัง” (al-Zarnuji, 1986: 86)

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾

“และพระเจ้าของพวกเจ้าตรัสว่า จงวิงวอนขอต่อข้า ข้าจะตอบรับแก่พวกเจ้า ส่วนบรรดาผู้โอหังกต่อการเคารพภักดีข้าฉันนั้น จะเข้าไปอยู่ในนรกอย่างต่ำต้อย”(มอฟิร :60)

อิบนุกะษีร กล่าวว่า “นี่คือเกียรติและความประเสริฐของอัลลอฮ์ที่กำชับให้บ่าวของพระองค์นั้น คฺออาอฺ และวิงวอนต่อพระองค์พร้อมรับประกันในเรื่องของการตอบรับ” (Ibn Kathir, 1986 : 92)

คฺออาอฺมีความสำคัญอย่างยิ่งในการฝึกฝนและสั่งสอนผู้เรียนให้รู้ว่าพระองค์นั้น เป็นผู้ตอบรับคฺออาอฺ ผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์และสรรพสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ต้องการพระองค์ ต้องการความช่วยเหลือจากพระองค์ เพราะนอกเหนือจากพระองค์จะไม่สามารถให้ประโยชน์และอันตรายใดๆทั้งสิ้น และการคฺออาอฺช่วยฝึกฝนผู้เรียนให้มีความสัมพันธ์กับอัลลอฮ์และให้จิตใจอยู่กับอัลลอฮ์

เพียงผู้เดียวเท่านั้น หวังผลตอบแทนจากพระองค์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยกระตุ้นผู้เรียนในการศึกษาหาความรู้.

5.2.5.2-มารยาทของผู้เรียนต่อตนเอง

1. เอาเวลาเพื่อทำในสิ่งที่ดีและการภักดีต่ออัลลอฮ์

ท่านบูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียีได้กล่าวว่า

“ทุกๆคนควรใช้เวลาของตนเองเพื่อทำในสิ่งที่ดี”

อิสลามได้กำชับให้ผู้เรียนใช้เวลาของตนเองเพื่อปฏิบัติในสิ่งที่ดี บางส่วนของการทำงานในสิ่งที่ดี นั้น คือ การขำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอาน ว่า

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَى اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾

“แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์.นั่น คือผู้ที่มีความขำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์.นั่นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน” (อัล-หุญรอด :13)

การเอาเวลาทำในสิ่งที่ดีนั้น ทำให้ผู้เรียนรำลึกถึงอัลลอฮ์ในทุกวินาที นำมาซึ่งความกลัว ขำเกรงและรักใคร่ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ และด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์สามารถจัดการสงสัยในศาสนาหรือเรียกว่า *وسواس* และชัฎฏอนทั้งหลาย(Khalil, 1986 : 164)

เช่นเดียวกับการปฏิบัติในสิ่งที่ดีทำให้จิตใจของผู้เรียนสงบ ที่พร้อมในการที่จะขับเคลื่อนในการศึกษาหาความรู้ด้วยความกระตือรือร้นและแรงจูงใจที่ดี อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ

الْقُلُوبُ ﴾

“บรรดาผู้ศรัทธา และจิตใจของพวกเขาสงบด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ฟังทราบเถิด! ด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์เท่านั้นทำให้จิตใจสงบ”(ฮัร-เราะอ์ด :28)

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียี้ได้กล่าวว่า

“และควรทำการละหมาดให้เยอะๆ เป็นการละหมาดที่ขอชอุ
เพราะจะช่วยให้ผู้ละหมาดนั้นมีการเพิ่มพูนในวิชาความรู้

2. พยายามหลีกเลี่ยงจากจรรยาบรรณที่ไม่ดี

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียี้ได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรห่างไกลและระมัดระวังจากมารยาทที่ไม่ดี”

ส่วนหนึ่งของมารยาทที่ได้ ที่อิสลามได้ห้ามปฏิบัติซึ่งข้อห้ามจะมีอยู่ในอัลกุรอานและอัลหะดีษของ
ท่านนบี ﷺ นั้น ก็คือ การหยิ่งโสโอ้อวด การกลับกโลก การโกหก การนินทา การหักหลัง การ
อิจาริษยา ท่านนบีได้กล่าวในหะดีษบทหนึ่งว่า

((من علامات المنافق ثلاثة إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ،

وَإِذَا أُؤْتِيَ خَانَ))

“เครื่องหมายของมูน่าฟิกันนั้นมี 3 อย่าง คือเมื่อพูดก็โกหกเมื่อ
สัญญาก็ผิดคำสัญญา และเมื่อได้รับการไว้วางใจก็บิดพลิ้ว”

(Muslim, 1996: 221)

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียี้ได้กล่าวว่า

“ควรห่างไกลจากการหยิ่งโสโอ้อวด และโอ้อวด เพราะการหยิ่ง
โสโอ้อวดและการโอ้อวดนั้นจะไม่ได้มาซึ่งความรู้”

และท่านยังได้กล่าวอีกว่า

“ความรู้ นั้น เป็นศัตรูสำหรับผู้ที่ทำตัวสูงส่ง เช่นกับน้ำฝนที่ตก
หนักมันศัตรูกับพื้นที่ราบสูง”

และท่านยังได้กล่าวอีกว่า

“ผู้เรียนไม่ควรที่จะหลงลืมในเรื่องของจรรยาบรรณและ
สุนนะฮ์ และใครที่หลงลืมในเรื่องของมารยาทเขาจะไม่ได้มา

ซึ่งสุนนะฮ์และใครที่หละหลวมในเรื่องสุนนะฮ์เขาก็จะไม่ได้มาซึ่งฟารอิด”

3. พยายามลดความสัมพันธ์กับโลกคุณยา

บุรฮานุดดีนอัลฮัจญญียะได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนควรลดความสัมพันธ์กับโลกคุณยา”

ท่านได้อีกกล่าวว่า

“ผู้เรียนควรนั่งร่วมมัจลิสกับผู้คนที่ดี (ซอลิหฺ) และอยู่ใกล้กับพวกเขา

เขา เพราะการอยู่ใกล้จะทำให้เขาติดนิสัยของพวกเขา”

แท้จริงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับโลกคุณยามากเกินไป หรือ ความสัมพันธ์ที่เกินขอบเขตจะทำให้ผู้เรียนนั้น ไม่สามารถที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเรียนคือ แสวงหาความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์เพื่อพระองค์ ทั้งหมดทั้งมวลนี้ไม่สามารถที่จะบรรลุได้ถ้าหากว่า ผู้เรียนให้เวลากับเรื่องของโลกมากกว่ากับการเรียน เพราะการศึกษานั้นต้องใช้สติปัญญาที่บริสุทธิ์ สะอาด ต้องใช้เวลา และต้องทุ่มเทความพยายาม แต่ผู้เรียนก็ยังสามารถที่จะแสวงหาปัจจัยยังชีพที่เพียงพอกับการใช้ชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้หมายความว่าหามาได้ทั้งหมดทรัพย์สิน เงินทอง อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ

لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

“และชีวิตความเป็นอยู่แห่งโลกนี้นั้นมิใช่จะอะไรอื่น นอกจากการเล่น และการเพลิดเพลินเท่านั้น และแน่นอนสำหรับบ้านแห่งอาคิเราะห์ นั้นดียิ่งกว่า สำหรับบรรดาผู้ที่ยำเกรง พวกเขาไม่ใช้ปัญญาดอกหรือ?”

(อัล-อันอาม: 32)

ท่านนบีﷺ ได้กล่าวว่า

((مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيَجَارِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ
يَصْرِفَ بِهِ وَجْهَ النَّاسِ إِلَيْهِ أَذْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ)). أخرجه الترمذي وابن
ماجه

ความว่า : “ผู้ใดที่ร่ำเรียนวิชาเพื่อจะไ้แข่งประชันกับบรรดาผู้รู้
หรือเพื่อจะไ้โอ้อวดคนโง่ หรือเพื่อจะไ้เบนใบหน้าคนอื่นให้
มองไปยังตัวเขา(หมายถึงหาผลประโยชน์กับคนอื่นด้วยความรู้
ของเขา) อัลลอฮ์ก็จะไ้ให้เขาเข้านรก” (บันทึกโดย
al-Tirmidhi,1975 :2645 และ Ibn Majah,2009: 253)

4. ทุ่มเทพความพยายามอย่างพอดิบพอดิไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไปเพื่อมิให้
เบื้อหน่ายและละทิ้งการเรียน

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์กล่าวว่า

“ผู้เรียนไม่ควรทุ่มเทพความพยายามมากเกินไปซึ่งจะทำให้
ร่างกายของเขานั้นอ่อนเพลียนละทิ้งการเรียน แต่จงไ้ความ
พยายามละมุนละม่อมในการศึกษาหาความรู้”

(al-Zarnuji: 1986:71)

ผู้เรียนควรทุ่มเทพละกำลังในการเรียนอย่างพอดิบพอดิเพื่อไม่ให้เบื้อหน่ายในการ
เรียนเพราะมันจะทำให้หยุดชงัดในการศึกษาหาความรู้ ท่านได้อ้างถึงคำกล่าวของอปี เหะนีพะฮะว่า
“ จงระมัดระวังจากความเกียจคร้านเพราะมันเป็นสิ่งที่น่าพาซึ่งความหายนะและชั่วร้าย”(al-Zarnuji,
1986 : 74)

ท่าน अबดุลลอฮฺ บิน มัสอูด ได้กล่าวว่า

((كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَخَوَّنَا بِالْمَوْعِظَةِ فِي الْأَيَّامِ ،
كَرَاهَةً السَّامَةِ عَلَيْنَا)) . متفق عليه

ความว่า : “ท่านนบีมุฮัมมัดนั้น จะเว้นวันในการให้คำตักเตือน เพราะไม่อยากจะให้เกิดความเบื่อหน่าย ต่อพวกเรา” (มุตตะฟีก อะลียฺ บันทีก โดย al-Bukhari, 1986:68 และ Muslim, 1996: 2821)

สังเกตจากแนวคิดของท่านบูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ ที่เสนอว่าเวลาที่ดีเหมาะสมแก่การทบทวนบทเรียนและการท่องจำ และหลังจากเหนื่อยล้าจากวิชาหนึ่งก็ควรเปลี่ยนอ่านและทบทวนอีกวิชาหนึ่ง จะเห็นได้ว่าเพื่อมิให้เบื่อต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้

5. มีความกระตือรือร้น

บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ ได้กล่าวว่า

“และในการเลือกเพื่อนฝูง ควรเลือกผู้ที่มีความกระตือรือร้น เพียรพยายาม และผู้ที่ระวังตนอยู่ในกรอบของอิสลาม และคนที่เสมอต้นเสมอปลาย และผู้ที่มีความเข้าใจในบทเรียน”

(al-Zarnuji, 1986: 50)

6. อดทนในการศึกษาค้นคว้า

บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ ได้กล่าวว่า

“จงอดทน โดยเฉพาะคนที่คนโง่เขลา” (al-Zarnuji, 1986: 110)

บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ ได้กล่าวว่า

“ผู้เรียนต้องอดทนต่อความยากลำบากและความต่ำต้อยในการศึกษาค้นคว้า” (al-Zarnuji, 1986: 117)

บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญีย์ ได้กล่าวว่า

“ท่านอลีได้กล่าวว่า ถ้าคุณได้ทำงานอะไรสักอย่างขอให้ทำงานอย่างต่อเนื่อง มันเพียงพอแล้วสำหรับผู้ที่หันหลังออกจากความรู้ที่ต้องประสบกับความโศกเศร้าเสียใจและความขาดทุน”

(al-Zarnuji, 1986 : 117)

5.2.5.3-มารยาทของผู้เรียนต่อผู้สอน

1. สร้างความใกล้ชิดกับผู้สอนและเพื่อนฝูง

อัลซรรูญียีได้กล่าวว่า

“การประจบสอพลอนั้นเป็นสิ่งที่อับอายนอกจากในการแสวงหาความรู้ เพราะในการแสวงหาความรู้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องประจบอาจารย์ผู้สอนและเพื่อนฝูงเพื่อได้รับประโยชน์ทางความรู้จากพวกเขา”

(al-Zarnuji, 1986 : 117)

2. การถ่อมตนและให้เกียรติผู้สอน

บุรฮานุดดีนอัลซรรูญียีได้กล่าวว่า

“ความรู้นั้นมีเกียรติและไม่ต่ำต้อย และจะไม่ได้มาซึ่งความรู้นอกจำตัวให้ต่ำต้อยไม่สูงส่ง” โดยได้ยกบทกวี

“ฉันเห็นเจ้าได้ครอบครองจิตใจที่มีเกียรติ และจะไม่ได้มาซึ่งเกียรติยศนอกจากทำให้มันต่ำต้อยเสียก่อน”

(al-Zarnuji, 1986: 117)

ท่านได้กล่าวอีกว่า

“จงแสวงหาความพอใจจากอาจารย์ผู้สอนและจงปฏิบัติตามผู้สอนในสิ่งที่ไม่ได้เป็นมะซียัตต่ออัลลอฮ์ ﷻ และไม่ควรที่จะต่ออดต่อมัลลुकในสิ่งที่เป็นมะซียัต”

(al-Zarnuji, 1986 : 57)

ประเภทของการให้เกียรติอาจารย์ผู้สอน

1. ไม่ควรที่จะเดินต่อหน้าอาจารย์ผู้สอน
2. ไม่ควรที่จะนั่งกับที่ของอาจารย์ผู้สอน
3. ไม่ควรที่จะพูดในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่นอกจากจะได้รับอนุญาตก่อน
4. ไม่ควรพูดมากในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่
5. ไม่ควรที่จะถามในขณะที่อาจารย์ผู้สอนเหนื่อยหน่าย
6. ไม่ควรที่จะพูดในขณะที่อาจารย์ผู้สอนอยู่กับเพื่อนของเขา
7. ไม่ควรที่จะถามในขณะที่อาจารย์กำลังเดินทาง
8. ไม่ควรเคาะประตูบ้านอาจารย์ผู้สอนและจงรอสักครู่ก่อนจะออกมา

(al-Zarnuji, 1986: 56-57)

3. ให้เกียรติลูกหลานของผู้สอน

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

“จากการให้เกียรติผู้สอน คือการให้เกียรติกับบรรดาลูกๆ ของผู้สอน และคนที่มีความสัมพันธ์กับผู้สอน”

(al-Zarnuji, 1986: 56-57)

5.2.5.4 มารยาทของผู้เรียนต่อเพื่อนฝูง

บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียมีแนวคิดว่าการคบกับเพื่อนที่ดี และนั่งใกล้กับเขา เพราะการคบเพื่อนที่ดีนั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวของผู้เรียนให้ดีขึ้น

ท่านได้กล่าวว่า

“การให้เกียรติวิชาความรู้คือการให้เกียรติกับเพื่อนฝูงด้วยกันในการแสวงหาความรู้และสำหรับผู้ที่เต็มไปด้วยความรู้และเข้าไปในเรื่องฮิกมะฮ์และความเป็นส่วนตัวแม้จะได้ยินประเด็นหนึ่งประเด็นและคำหนึ่งคำเป็นพันๆ ครั้งก็ตาม”

1. พยายามห่างไกลจากการนินทาผู้อื่น และนั่งกับผู้ที่ชอบพูดในเรื่องที่ไม่เป็นสาระ
- บุรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียได้กล่าวว่า

“นักฟุทอฮาอูและนักปราชญ์ได้ตั้งเสียผู้เรียนว่า พยายามห่างไกลจากการนินทา และนั่งในวงล้อมของผู้ที่ชอบพูดในเรื่องที่ไม่เป็นสาระ คดขยได้กล่าวว่ คนที่พูดมากคือคนที่ขโมยอายุของเจ้า และทำให้เจ้าเสียเวลา

(al-Zarnuji, 1986 : 122)

5.3 สรุปแนวคิดทางการศึกษาของมุหัมมัดบินสะหุหนูนและบูรฮานูดดีนบูรฮานูดดีนอัลซัรญูญีย์

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของมุหัมมัดบินสะหุหนูนและบูรฮานูดดีนบูรฮานูดดีนอัลซัรญูญีย์ ผู้วิจัยขอสรุปแนวคิดทางการศึกษาของท่านทั้งสองตามตารางดังนี้

ตารางที่ 3

แนวคิดทางการศึกษามุหัมมัดบินสะหุหนูน	แนวคิดทางการศึกษาบูรฮานูดดีนอัลซัรญูญีย์
1.เป้าหมายของการศึกษา	
<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อยึดมั่นในศาสนา 2. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา 3. เพิ่มพูนในวิชาความรู้ 4. มีเกียรติยศและศักดิ์ศรี 5. เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ 6. เพื่อมารยาทที่ดีงาม 	<ol style="list-style-type: none"> 1.เพื่อการยำเกรงต่ออัลลอฮ์ 2.เพื่อฝึกฝนและปลูกฝังจรรยาบรรณที่ดีงามและละทิ้งในสิ่งที่ไม่ดี 3.เป็นหนทางที่จะรู้ถึงความรู้ทางโลก อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า 4.เพื่อแสวงหาโลกหน้า 5.เพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนาและคงมีไว้ซึ่งอิสลาม 6.เพื่อตอบแทนพระคุณของอัลลอฮ์ที่ประทานความรู้ 7.หลีกเลี่ยงจากการยิงยโสโอ้อวดในวิชาความรู้ 8.ห่างไกลจากโลกดุนยา 9.เพื่อฝึกฝนในการคิดและสรุป 10.เพื่อสร้างพลังสมองและใช้สติปัญญา

	<p>ศรัทธา</p> <p>11.เพื่อการศึกษาอย่างต่อเนื่อง</p> <p>12.เพื่อกำหนดถึงคุณค่าของความรู้</p> <p>13.เพื่อให้มีความสำคัญกับโลกหน้า (อภิ เราะฮฺ)</p>
<p>2.หลักสูตรการเรียนการสอน</p>	
<p>ได้จำแนกหลักสูตรแบ่งออกเป็น สอง ประเภท คือ</p> <p>หนึ่ง ประเภทวิชาบังคับ</p> <p>สอง ประเภทวิชาเลือก</p> <p>ประเภทวิชาบังคับได้แก่ วิชาอัลกุรอาน ประเภทวิชาเลือกในทัศนะของมุหัมมัด บินสะหฺนุนมีรายวิชาดังนี้</p> <p>1) คณิตศาสตร์</p> <p>2) กวี คำแปลก ภาษาอาหรับและการ เขียน</p> <p>3) หลักไวยากรณ์อาหรับ</p> <p>คุณลักษณะพิเศษของหลักสูตรมีดังนี้</p> <p>1) หลักสูตรมีการบูรณาการระหว่างโลก คุณากับอภิเราะฮฺ</p> <p>2) มีการอบรมพัฒนาทางจิตวิญญาณ</p>	<p>บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้กำหนดและจำแนก หลักสูตรการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภท</p> <p>หนึ่ง อิลมุล หาล(علم الحال) (ความรู้ ที่มีต้องการทุกสถานการณ์)</p> <p>สอง อิลมุ บะอูดุลอะฮาซิน(علم بعض الأحاسين) (ความรู้ที่มีความต้องการบาง ช่วงเวลา)</p> <p>อิลมุล หาล คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับ หลักการศาสนา และบทบัญญัติอิสลาม หมายถึง หมายถึงทุกอย่างที่เป็นสิ่งจำเป็นใน ด้านศาสนาหรือทางโลกคุณยาที่สามารถช่วย ในการทำอิบาดะห์ต่อเอกองค์อัลลอฮฺ ﷻ</p> <p>ประเภทของอิลมุหาล</p> <p>บูรฮานุดดีนอัลฮัรณูญียฺได้แบ่งอิลมุหาลออก เป็น 3 ชนิดด้วยกัน</p> <p>หนึ่ง ความรู้ที่เกี่ยวกับอิบาดะฮ์</p> <p>สอง ความรู้ที่เกี่ยวกับสังคม เช่น การ ซื้อขาย การแต่งงาน การหย่าร้าง การกักคูน สินค้า การอินคอกเบีย เป็นต้น</p> <p>สาม ความรู้ที่เกี่ยวกับจิตใจ เช่น การ ขำเกรง การหวังผลตอบแทน และการถ่อมตน</p>

	<p>ต่อเอกอัลลอฮ์</p> <p>คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับจรรยาบรรณ เช่น การอดทน การให้อภัย การมีสติจะ การช่วยเหลือผู้อื่น การร่วมมือร่วมใจทำในสิ่งที่ดี เป็นต้น</p> <p>ฟิรฎูกิฟายะฮ์ออกเป็น สอง ชนิด</p> <p>ชนิดแรก สิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิม เช่น การท่องจำอัลกุรอาน ศึกษาประวัติผู้รายงานหะดีษ ศึกษาเกี่ยวกับบทบัญญัติอิสลาม ไวยากรณ์ภาษาอาหรับ เป็นต้น ชนิดที่สอง สิ่งที่ไม่ใช่ความรู้ทางชะรีอะฮ์ เช่น การแพทย์ คณิตศาสตร์ ดังนั้น ฟิรฎูกิฟายะฮ์คือ ความรู้ที่คนทั่วไปได้รับประโยชน์ และถ้าได้เรียนรู้บางคนทำให้คนอื่นพ้นบาปไปด้วย</p> <p>รายละเอียดวิชา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1-วิชาเอกภาพ(التوحيد) 2-วิชาฟิเกฮ์ 3-วิชา กวีอาหรับ(الشعر) 4-วิชาอัลกุรอาน 5-วิชาการค้าลายมือ(خط) 6-วิชาแพทยศาสตร์
<p>3. กระบวนการเรียนการสอน</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1.วิธีสอนแบบบรรยาย 2.วิธีสอนแบบอภิปราย 3.วิธีสอนแบบท่องจำ 4.วิธีสอนแบบร่วมมือ 5-การสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้น 6.ให้ความแตกต่างระหว่างบุคคล 	<ol style="list-style-type: none"> 1-การอภิปราย(المناظرة) 2-การตั้งคำถาม(المطالبة) คือการโยนคำถามหรือตั้งโจทย์ต่างๆการอภิปรายร่วมกัน 3-การย้อนคิดทบทวน(المذاكرة) 4-การใช้คำถาม(السؤال)

<p>7.การสอนแบบการใช้สื่อการเรียนการสอน</p> <p>8.การสอนแบบทัศนศึกษา</p> <p>9.การให้ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน</p> <p>10.การสร้างความเป็นมิตร</p> <p>11.ฝึกฝนปฏิบัติ</p> <p>12.การสอนแบบตัวจับและตัวจับ</p>	<p>5-การสร้างความเข้าใจ</p> <p>6-การสังเกต และการคิดใคร่ครวญ</p> <p>7-ทัศนศึกษา</p> <p>8-การบันทึก</p> <p>เทคนิคและเงื่อนไขการเรียนรู้</p> <p>9-ให้เกิดริคิดความรู้และผู้รู้</p> <p>10-การคัดเลือก วิชาความรู้</p> <p>อาจารย์และเพื่อนฝูง</p> <p>11-ใช้ความพยายาม อย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจ</p> <p>12-การใช้ความอดทน</p> <p>13-เลือกช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้</p> <p>14-อาศัยเคล็ดลับช่วยจำและหลีกเลี่ยงจากสาเหตุของการหลงลืม</p> <p>เคล็ดลับช่วยจำออกเป็น สอง สาเหตุด้วยกัน</p> <p>หนึ่ง ด้านจิตใจ</p> <p>สอง ด้านร่างกาย</p> <p>ส่วนด้านจิตใจคือ ความจริงจัง ความขยันหมั่นเพียร ทำการละหมาดยามค่ำคืนและการอ่านอัลกุรอานก็ถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยในเรื่องของความจำด้วย</p> <p>ส่วนชนิดที่สอง คือ การแปร่งฟัน การดื่มน้ำผึ้ง การรับประทานน้ำเต้าผสมน้ำตาลและประทานลูกเกดสีแดงเข้มจำนวนยี่สิบเม็ดเม็ดระหว่างมือเช้า</p> <p>สาเหตุของการหลงลืม</p> <p>“สำหรับสาเหตุการหลงลืมก็ได้แก่ การ</p>
---	--

	<p>ทำอะลุ้ยัด การทำบาปต่างๆ มีความคิดที่ฟุ้งซ่าน โศกเศร้าเสียใจเกี่ยวกับเรื่องทางโลก หมกมุ่นอยู่กับเรื่องไร้สาระ และการรับประทานอาหารอันเป็นสาเหตุให้เกิดเสมหะและน้ำมูกก็ทำให้ความจำลดเลือนได้เช่นเดียวกัน”</p> <p>“ยังมีสาเหตุที่ทำให้ความจำเลอะเลือนอีก กล่าวคือ การรับประทานเมื่อดและใบเครื่องเทศสด การรับประทานแอปเปิ้ลผลดิบ การดูไม้กางเขน การอ่านคำจารึกบนหลุมฝังศพ การเดินผ่านฝูงอูฐ การปล่อยหาทิ้งไปในขณะที่มันยังไม่ตายและการล้วงคอ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเหตุทำให้ความจำเลอะเลือนทั้งสิ้น”</p> <p>15-ขอคำแนะนำและคำปรึกษาจากผู้สอนในการศึกษาหาความรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน</p> <p>16-เลือกสถานที่ที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้</p> <p>17-ช่วงอายุที่เหมาะสมในการเริ่มเรียน</p> <p>18-ทบทวนบทเรียนอย่างสม่ำเสมอ</p> <p>19-การใช้สอยและรับประทานอาหารอย่างพอประมาณและพอเพียง</p> <p>20-ความสมดุลระหว่างคาบเวลาเรียนกับเนื้อหา</p> <p>21-สร้างกระบวนการคิดและใช้พลังสมองในการศึกษาหาความรู้</p> <p>22-การประเมินตนเอง</p> <p>23-การเรียนแบบค่อยเป็นค่อยไป</p> <p>24-เขียนบทสรุปหลังจากเลิกเรียน</p> <p>25-ควรบันทึกสิ่งที่ผู้เรียนเข้าใจ</p>
--	---

	<p>26-พยายามห่างไกลจากเพื่อนที่ไม่ดี</p> <p>27-การใช้ทุนทรัพย์ในการศึกษาและห่างไกลจากการตระหนี่ถี่เหนียว</p> <p>28-เชิญชวนและตักเตือน</p> <p>29-มุ่งมั่นอยู่กับการทำงานที่ดี</p> <p>30-สร้างเจตนาที่บริสุทธิ์ในการศึกษาแสวงหาความรู้</p> <p>31-ทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษา</p> <p>32-สร้างความตื่นเต้น (التشويق)</p> <p>33-การศึกษาอย่างต่อเนื่อง</p> <p>34-ช่วงวัยที่ควรเริ่มในการศึกษาหาความรู้</p> <p>35-ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้</p> <p>บูรฮานุดดีนอัลฮัรนูญียะได้มีความเห็นว่าช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้คือ ช่วงเช้า ช่วงสุหฺร (ก่อนละหมาดซุบฮฺ) และช่วงระหว่างมัฆริบและอิชาอ์</p> <p>36-ศึกษาหาความรู้วิชาที่หลากหลาย</p> <p>บูรฮานุดดีนอัลฮัรนูญียะได้กล่าวว่า“ถ้ามีความรู้ลึกเปือในวิชาที่ได้เรียนก็หันไปศึกษาในวิชาอื่น”</p> <p>37-เตรียมพร้อมในเรื่องอุปกรณ์การเรียนและพร้อมให้ความสำคัญ</p> <p>38-การบันทึก</p> <p>39-ผู้เรียนไม่ควรนอนมากเกินไปและไม่ควรกินเยอะเกินไป</p> <p>40-หันไปทางทิศกิบละฮฺในเวลาเรียน</p> <p>41-เตรียมพร้อมในเรื่องอุปกรณ์การเรียน</p>
--	--

	<p>เรียน</p> <p>42-ใกล้ชิดกับบุคคลที่ศอลิหุและห่างไกลกับบุคคลที่ชอบทำบาปและความชั่ว</p> <p>43-ใช้ความพยายามและต่อเนื่อง</p> <p>44-อ่านคู่ออกก่อนเริ่มอ่านหนังสือ</p> <p>45-การสรรเสริญต่อท่านนบี</p> <p>46-ให้ความสำคัญและให้เกียรติกับหนังสือ</p> <p>47-การทำซิวกหรือแปร่งฟัน</p>
4.ผู้สอน	
<p>1)คุณลักษณะทางด้านวิชาชีพ</p> <p>1-ดูแลและให้ความสำคัญกับผู้เรียน</p> <p>2-ในช่วงที่ผู้เรียนขาดเรียนผู้สอนควรติดต่อกับผู้ปกครองเด็ก(Ibn Sahnun:1972:97)</p> <p>3-ผู้สอนควรสละเวลากับการสอนอย่างเต็มที่เพราะจำภาระหน้าที่การสอนจะเดินไปด้วยดีและสมบูรณ์(Ibn Sahnun:1972:100)</p> <p>4-ผู้สอนห้ามดำเนินภาระกิจหรือกิจการใดๆที่ไปรบกวนกิจการการสอนนอกจากในเวลาที่ไม่มีการเรียนการสอน</p> <p>5-ไม่ควรที่จะกำชับให้คนหนึ่งคนใดไปช่วยสอน นอกจากว่ามั่นใจจะให้ประโยชน์กับผู้เรียน</p> <p>6-ผู้สอนไม่ควรที่จะสั่งใช้ผู้เรียนไปรับ</p> <p>7-ผู้สอนไม่ควรที่จะสอนอัลกุรอานและตำรับตำราให้กับบุตรของชาวคริสต์</p> <p>8-ผู้สอนผู้ชายไม่ควรที่จะสอนผู้เรียนผู้หญิง ไม่ควรที่จะรวมเรียนระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย</p> <p>9-ผู้สอนสามารถที่จะร่ำรวยได้แต่ไม่ใช่อาศัยความร่ำรวยจากผู้เรียน</p>	<p>1) คุณสมบัติเกี่ยวกับศักยภาพของผู้สอน</p> <p>1-มีบุคลิกภาพที่ดี</p> <p>2-มีความรู้และความวิรุ(การระวังตน)</p> <p>3-การนอนนุ่มถ่อมตน</p> <p>4-ความอ่อนโยนและความอดทน</p> <p>5-มีความเมตตา</p> <p>6-ห่างไกลจากการกล่าวคำหยาบ(ประณาม)ผู้เรียนและการอิจลาธิยา</p> <p>7-ผู้สอนควรให้อภัยผู้อื่น</p> <p>8-ผู้สอนไม่ควรที่จะโต้เถียงผู้อื่น</p> <p>2)คุณสมบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้สอน</p> <p>1-ให้คำปรึกษากับผู้เรียนพร้อมแนะนำเกี่ยวกับสาขาวิชาที่ถนัด</p> <p>2-ควรคำนึงถึงระดับของผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล</p> <p>3-มีความเมตตาและตักเตือนผู้เรียน</p>

<p>10-ไม่ควรที่จะให้ผู้เรียนศึกษากับผู้เรียนด้วยกันนอกจากด้วยการอนุญาตจากผู้ปกครองหรือ บ้านของผู้เรียนอยู่ใกล้กัน</p> <p>11-ในขณะที่มีการเรียนการสอนไม่ควรที่จะทิ้งภาระหน้าที่ด้วยการไปละหมาดศพ(ละหมาดญินาซะฮฺ)</p> <p>12-ผู้สอนไม่ควรที่จะให้ผู้เรียนขาดเรียนนอกจากด้วยการอนุญาตจากผู้ปกครอง</p> <p>13-ผู้สอนไม่ควรที่จะเขียนหรืออ่านในขณะที่มีการเรียนการสอนนอกจากหลังเสร็จภาระกิจการเรียนการสอน</p> <p>14-มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน</p> <p>2)คุณลักษณะทางด้านวิชาการ</p> <p>1)-ด้านวิชาความรู้</p> <p>1-ท่องจำอัลกุรอาน โดยสามารถรู้หุก่มตัจวิด</p> <p>2-มีความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺเพื่อที่สามารถสอนเด็กในเรื่องของการละหมาดและบทบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการละหมาด การอาบน้ำละหมาด และเงื่อนไขต่างๆของการละหมาด</p> <p>3-มีความรู้เกี่ยวกับไวยากรณ์ภาษาอาหรับเพื่อสามารถที่จะสอนเด็กเกี่ยวกับหลักพื้นฐานของการเขียนด้วยหลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ และสามารถแต่งประโยคได้อย่างถูกต้อง</p> <p>4-ผู้สอนคัดลายมือต้องเป็นผู้ที่มีลายมือการเขียนที่สวยงาม</p> <p>5-สืบค้น และอ่านเพิ่มเติมจากตำราที่เป็นมรดกทางวิชาการ เพื่อผู้เรียนสามารถท่องจำบทกวีอาหรับ และที่สำคัญอย่างยิ่งผู้สอนการคัดลายมือ ต้องเป็นผู้ที่มีลายมือการเขียนที่สวยงาม</p>	
---	--

(Ridwan:1970:15)

3)คุณลักษณะทางด้านส่วนตัว

1-บริสุทธิ์ใจ(อิกลาศ) ผู้สอนได้ทำหน้าที่ของพ่อแม่ในการอบรมสั่งสอน ฉะนั้นเขาจงสร้างจิตใจที่อิกลาศต่อเอกองค์อัลลอฮ์ในหน้าที่และการทำงานของเขาคควรคลุกคลีกับเด็กเสมือนกับพ่อแม่ของเขาได้คลุกคลีกับเขา

2-ความขำเกรงต่อเอกองค์อัลลอฮ์ สำหรับผู้สอนต้องกำชับตัวเองเพื่ออยู่ในกรอบและบนแนวทางของอิสลาม โดยปฏิบัติสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงใช้ และห่างไกลจากสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงห้าม และทำให้เด็กได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ดี และห่างไกลจากสิ่งที่เป็นงมงาย

3-มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผู้เรียนถือว่าเป็นอمانةสูงยิ่งใหญ่ที่อยู่ภายใต้การดูแลของผู้สอน ที่จะถูกสอบถามในวันกิยามะฮ์ ฉะนั้นจึงพยายามในการสอนและควรใช้เวลาเต็มไปกับการสอน

4-มีความอ่อนโยน ผู้สอนได้ทำหน้าที่แทนพ่อแม่และคุณพ่อทุกคนได้เลี้ยงดูลูกด้วยความรักและความเอ็นดู ฉะนั้นผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในห้องเรียนเหมือนบรรยากาศที่บ้าน ที่เต็มไปด้วยความรักและความเอ็นดู

5-มีความเสียสละ

6-ควรให้แน่ใจว่าผู้เรียนได้กลับบ้านแล้วยัง

7-ควรปรึกษาผู้ปกครองเด็กในเมื่อเด็กขาดเรียน

8-ควรกำชับผู้เรียนที่มีอายุ 7 ขวบขึ้นไปเพื่อทำการละหมาด โดยเฉพาะให้ละหมาดยะมาอะฮ์ในมัสยิด และให้แน่ใจว่าพวกเขาทุกคนได้มา

<p>ละหมาดในมัสยิดทุกคนหรือใหม่</p> <p>9-มีความยุติธรรม</p> <p>4) คุณลักษณะทางด้านความสัมพันธ์กับผู้เรียน</p> <p>1-ด้านการลงโทษ</p> <p>วิธีการลงโทษ</p> <p>อิบनुสะหุญนได้ตั้งเงื่อนไขในการลงโทษเด็กไว้สองประการ ดังนี้</p> <p>หนึ่ง มีเป้าหมายเพื่อเด็กได้รับประโยชน์จากการลงโทษ</p> <p>สอง ผู้สอนไม่ควรตีเกินสามครั้ง นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง โดยท่านกล่าวว่าไม่สามารถตีเด็กเกินขอบเขตนอกจากจะได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครอง....</p> <p>การลงโทษทางด้านจิตใจ</p> <p>การลงโทษเด็กทางร่างกายนั้นไม่สามารถที่จะกระทำได้นอกจากต้องผ่านการลงโทษทางด้านจิตใจก่อน ที่มีรูปแบบและวิธีการลงโทษดังนี้</p> <p>1-ให้คำตักเตือน</p> <p>2-ให้ผู้ปกครองได้รับรู้ถึงนิสัยมารยาทของเด็ก และให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมารยาทของเด็ก</p> <p>3-มีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้ปกครองของเด็ก และผู้สอนมีหน้าที่ประกาศให้ผู้ปกครองรู้เวลาเด็กขาดเรียน</p> <p>4-ในเมื่อเด็กไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขตัวเอง ก็ควรใช้วิธีอื่นในการลงโทษ คือ วิธีการตำหนิตามคำพัง หลังจากนั้นตำหนิต่อหน้าเพื่อนฝูงจำนวนมาก</p>	
--	--

<p>5-กักตัวเด็กหลังจากได้แยกย้ายจากการเล่าเรียนคดขยมีเงื่อนไข อย่าห้ามเด็กในการรับประทานอารและดื่ม อันเนื่องเด็กต้องการอาหารเพื่อความเจริญเติบโตและพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง เพราะเป้าหมายของการลงโทษคือการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงมารยาทของเด็กเท่านั้น ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายห้ามมีการเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็ก</p> <p>6-เงื่อนไขในการลงโทษทางจิตใจ คือห้ามด่าและไม่ควรใช้คำที่ไม่สุภาพผู้สอนสามารถเลือกการตีเป็นวิธีสุดท้ายจากวิธีการลงโทษเด็กหลังจากได้ใช้วิธีการลงโทษทางจิตใจไม่สำเร็จ แต่ต้องมีเงื่อนไขดังนี้</p> <p>1-ผู้สอนควรลงโทษเด็กด้วยตนเอง และไม่ควรตั้งผู้อื่นตีแทน เพราะในการตีของเด็กด้วยกันนั้นเป็นการแก้แค้น และผู้สอนควรใช้ความเมตตาในการตี</p> <p>2-ไม่ควรที่จะตีผู้เรียนในขณะที่มีความโกรธแค้น เพราะในความโกรธแค้นนั้นไม่ทำให้ผู้สอนคู่เป้าหมายจากการลงโทษ.</p> <p>อุปกรณ์สำหรับการตี</p> <p>1-ไม้เท้า โดยมีเงื่อนไขว่า ไม่ควรที่จะหนักเกินไปซึ่งทำให้กระดูกของเด็กนั้นแตกหักหรือบางเกินไปทำให้อันตรายต่อร่างกายของเด็ก</p> <p>2-ควรระห(๕-๖) มีเงื่อนไขว่า ต้องเปียกและอ่อนที่ไม่ทำอันตรายต่อร่างกายของเด็ก</p> <p>3-สถานที่สำหรับตีเด็กนั้นต้องเป็นที่ที่ปลอดภัย คือ ต้นขา และฟุต และไม่ควรตีเด็กที่ห คือ ต้นขา และฟุต และไม่ควรตีเด็กที่หัว และใบหน้า</p>	
---	--

<p>4-ไม่ควรตีเด็กที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ ยึดตามหะดีษของท่านนบี ﷺ بالصلاة الصبيان مرو سنين لسبع โดยการลงโทษทางจิตใจสามารถกระทำได้กับเด็กที่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ</p> <p>5-ไม่ควรตีเด็กโดยปราศจากการอนุญาตจากผู้ปกครอง ผู้สอนมีสิทธิที่จะตีเด็กถึง สาม ครั้ง ถ้าผู้ปกครองไม่มา เพราะการเรียนการสอนนั้นจำเป็นต้องมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองกับผู้สอน</p> <p>6-ควรวีเด็กต่อหน้าเพื่อนฝูง เพื่อเป็นบทเรียนและข้อคิดสำหรับเด็ก</p> <p>7-ผู้สอนต้องคำนึงถึงร่างกายของผู้เรียนเวลาจะลงโทษ และผู้สอนต้องรับผิดชอบต่อผู้เรียน ถ้าตีเกินขอบเขตของการตีเด็ก</p>	
<p>5.ผู้เรียน</p>	
<p>1-มีมารยาทที่ตรงตามแบบฉบับของท่านนบี ﷺ และกฎเกณฑ์ที่ศาสนาได้กำหนดไว้</p> <p>2-สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน</p> <p>3-ผู้เรียนจำเป็นต้องปฏิบัติตามนัยแห่งพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อนำมาสู่ความเชื่อมั่นในเกียรติยศอันสูงส่งของพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน</p> <p>4-ผู้เรียนจำเป็นต้องอ่านอัลกุรอานในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม ไม่ควรอ่านตามถนนสาธารณะหรือในห้องน้ำ</p> <p>5-ในหมู่นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ได้ให้ความเห็นว่า ไม่สามารถที่จะจับต้องอัลกุรอานได้ นอกจากจะอยู่ในสภาพที่มีน้ำละหมาด</p>	<p>1)มารยาทของผู้เรียนกับพระเจ้า</p> <p>1-สร้างเจตนาที่ดี</p> <p>2-การมอบหมายการทำงานต่างๆต่อเอกองค์อัลลอฮ(التوكل)</p> <p>3-การระวังตน (العور)</p> <p>4-ละหมาดและอิบาดัตสุนัตต่างๆ</p> <p>5-การซุกรและการรำลึกถึงอัลลอฮ</p> <p>6-การขอดูอา</p> <p>2)มารยาทของผู้เรียนต่อตนเอง</p> <p>1-เอาเวลาเพื่อทำในสิ่งที่ดีและการภักดี</p>

<p>เท่านั้น แต่ก็ยังอนุโลมให้กับเด็ก ๆ ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ สามารถจับต้องและอ่านอัลกุรอานได้ ถึงแม้จะไม่มีน้ำละหมาดก็ตาม</p> <p>6-ในขณะที่ผู้สอนได้ฟังอัลกุรอานที่อ่านโดยเด็กนักเรียนเมื่อถึงอายุที่ต้องชุกฎตีลาวะฮ์ผู้สอนไม่จำเป็นต้องก้มสุญูดถ้าเด็กนักเรียนยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่ถ้าเด็กนักเรียนที่บรรลุนิติภาวะแล้วครูผู้สอนก็สามารถเลือกปฏิบัติได้</p> <p>7-ช่วงเวลาที่สุดในการศึกษาอัลกุรอานคือช่วงเช้า(เวลาอุษา) จนถึงตะวันตกขอบฟ้า</p> <p>8-ห้ามครูผู้สอนเลื่อนจากบทหนึ่งไปยังอีกบทหนึ่งนอกจากผู้เรียนจะท่องจำบทเก่าให้หมดก่อน</p>	<p>ต่ออัลลอฮ์</p> <p>2-พยายามหลีกเลี่ยงจากจรรยาบรรณที่ไม่ดี</p> <p>3-พยายามลดความสัมพันธ์กับโลกดุนยา</p> <p>4-ทุ่มเทความพยายามอย่างพอคิบบอดี้ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไปเพื่อมิให้เบื่อหน่ายและละทิ้งการเรียน</p> <p>5-มีความกระตือรือร้น</p> <p>6-อดทนในการศึกษาหาความรู้</p> <p>3) มารยาทของผู้เรียนต่อผู้สอน</p> <p>1 สร้างความใกล้ชิดกับผู้สอนและเพื่อนฝูง</p> <p>2 การถ่อมตนและให้เกียรติผู้สอน</p> <p>3 ให้เกียรติลูกหลานของผู้สอน</p> <p>4) มารยาทของผู้เรียนต่อเพื่อนฝูง</p> <p>1-พยายามห่างไกลจากการนินทาผู้อื่น และนั่งกับผู้ที่ชอบพูดในเรื่องที่ไม่เป็นสาระ</p>
---	---